

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

LÁSZLÓ CSABA

KAPOSVÁRI EGYETEM

GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

2019

KAPOSVÁRI EGYETEM

GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője

Dr. Fertő Imre

egyetemi tanár

Témavezető

BÁNFI TAMÁS

professzor emeritus, DSc MTA

A TRANSZFERÁRAZÁS A NEMZETKÖZI ADÓVERSENY ÉS
ADÓELKERÜLÉS TÜKRÉBEN

Készítette

LÁSZLÓ CSABA

KAPOSVÁR

2019

Hetényi István emlékére

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	7
2. Irodalmi áttekintés	12
2.1. Adóverseny	12
2.2. Adócsalás, adóelkerülés, adóoptimalizálás, adótervezés, adóarbitrázs, adóátcsoportosítás	20
2.2.1. Hányféle módon lehet megúszni az adófizetést?	23
2.2.2. Az adócsalás társadalmi hátrányai	25
3. A disszertáció célkitűzései	28
4. Anyag és módszer	31
5. Eredmények és értékelésük	37
5.1. Transzferárazás	37
5.1.1. Bevezetés a transzferárazásba	37
5.1.2. A kapcsolt fél definíciója	42
5.1.3. Hol képződik a profit?	43
5.1.4. Transzferárazási módszerek	47
5.1.5. Dokumentálás	62
5.1.6. Biztonságos adómenedék (safe harbours)	66
5.1.7. Nemzetközi vonatkozások	68
5.1.8. A tőkekivonás megadóztatása (exit tax)	76
5.1.9. Különös tranzakciók	79
5.1.10. A transzferárazás mint a nagy profitok szivattyúja	84
5.2. Az adózás és a profitmozgatás kapcsolata	88
5.2.1. Adószint és profit	89
5.2.2. Társasági adó és befektetési döntéshozatal	90
5.2.3. Adószint és tőkeáttétel	91
5.2.4. Országméret	93
5.2.5. Rutintevékenységek	95

5.2.6. Vállalatirányítási funkciók	95
5.2.7. Immateriális jószágok szerepe	99
6. Következtetések, javaslatok	102
7. Új tudományos eredmények	116
8. Összefoglalás	121
9. Summary	126
10. Köszönetnyilvánítás	131
11. Irodalom	132
12. Szabályozások	176
Magyar szabályozás	176
OECD-szabályozás	176
Az Európai Unió szabályozása	177
13. A disszertáció témakörében megjelent publikációk	178
14. Összes publikáció	179
15. Szakmai önéletrajz	182
16. Függelék	183
F1. Adóverseny formái, eszközei	183
F1.1. Belföldi adóverseny	183
F1.2. Szervezet vagy magánszemély?	185
F1.3. Tevékenység- vagy profitmozgatás?	189
F1.4. Az adóverseny módszerei	192
F1.5. Az adóverseny hatása az egyes adókra	193
F1.6. Kettős adóztatás elkerülésének fő módszerei	195
F2. Az adóverseny elméleti háttere	198
F2.1. Agglomerációs hatás	201
F2.2. Mérethatás	202
F3. Mi a jövője az adóversenynek?	207
F4. Az adócsalás mint optimalizációs probléma	210

F5. Miért van mégis olyan sok adóbevétel?	213
F6. Néhány további magyarázat az adócsalásra	217
F7. Mennyi adó tűnik el?	224
F8. Kik a rosszfiúk?	225
F.9. Adócsalás vagy adóelkerülés morális kérdései	230
F.10. Adócsalás, adóelkerülés elleni küzdelem	235

1. Bevezetés

„A transzferárazás az adócsaló magánszemélyek titkos offshore számláinak a vállalati megfelelője.”

Carl Levin, 2010,
demokrata szenátor, Egyesült Államok¹

A világkereskedelem több mint 60 százaléka kapcsolt vállalkozások között zajlik.² Az OECD szakértőjének 15 éves becslését azóta is gyakran visszahallani. A WTO 2016-os statisztikai jelentése szerint a világ áruforgalma 16 200 milliárd dollár, míg a szolgáltatáscsere értéke 4680 milliárd dollár volt 2015-ben.³ Ennek az óriási volumennek a többsége pedig olyan cégek között cserél gazdát, amelyek valamilyen tulajdonosi vagy irányítási függésben vannak egymástól. Miután az egyes országok között az adózás mellett rengeteg egyéb szabályozási eltérés is van, értelemszerűen merül fel a lehetőség, hogy a két vagy több országon átívelő kereskedelmi kapcsolataikat a cégek oly módon alakítják, hogy az számukra minden szempontból a legkedvezőbb legyen. A legkézenfekvőbb természetesen az adózási előnyök kihasználása. A mai adózási viszonyok között egy nemzetközi tranzakción keletkezett profitot terhelhet 40 százalékos , de akár 0 százalékos adó is, ha valamely vállalat kihasználja az adóparadicsomok által nyújtott lehetőségeket. Az egymással függelmi viszonyban lévő (kapcsolt) cégek közötti szerződéses viszonyokat könnyen lehet a csoportszintű érdekeknek megfelelően alakítani.

Ezernyi módja van annak, hogy az árszabás, a szállítási és finanszírozási feltételek, a garanciális előírások, valamint a szellemi jogok területén a

¹ Drucker [2010a].

² Neighbour [2002] 29. o.

³ WTO [2016] 14–15. o.

profitokat egyik országból a másikba mozgassák. Az internet térnyerése óta pedig végtelen mennyiségű olyan szolgáltatás van (szoftverletöltés, zene-film online használata, internetes kereskedelem stb.), ahol már a teljesítés helyének megállapítása is külön kihívást jelenthet, de a szolgáltatás szállítójának azonosítása és az egyéb feltételek adózási szempontú értelmezése is komoly jogi felkészültséget igényelhet. A nemzetközi kereskedelem növekvő mérete lehetőséget nyújt a vállalatok közötti profit, következésképpen az adóalap mozgatására. De ezen túl is számos olyan lehetősége van egy cégcsoportnak, hogy az egyes országok között profitot mozgasson.

A cégcsoport finanszírozási szerkezetének felépítésével könnyen változtatható a tőke-hitel arány, amely a kamatok meghatározásával együtt allokálhatja a csoportszintű kamatköltséget. A szellemi tulajdonokhoz köthetően is könnyen lehet jövedelmeket mozgatni az egyes tagvállalatok között. A két utóbbi példa „szépségét” fokozza, hogy valós tartalmat, jelenlétet nem kell feltétlenül felmutatni. A termeléshez, K + F-hez, a kiskereskedelmi értékesítéshez valós jelenlétre van szükség, ami együtt jár érdemi nagyságú munkaerő alkalmazásával. Gyárakra, áruházakra, boltokra, laboratóriumokra, szállító eszközökre stb. van szükség. Egy hitelnyújtás vagy szellemi termék eladása vagy vétele gyakorlatilag nulla „jelenléttel” is jogszerűen megoldható egy ügyvédi iroda segítségével. Ezekben az esetekben szinte nulla befektetéssel, költséggel és ezekhez tartozó minimális kockázattal lehet a profitokat mozgatni.

Mindezekből következően, ha a nemzetközi adótervezés, adóoptimalizálás, adóelkerülés, adócsalás területére akar valaki lépni, akkor a legkézenfekvőbb megoldás, hogy egymással függelmi (kapcsolt) viszonyban lévő vállalatok közötti tranzakciók segítségével átcsoportosítják profitjukat a magas adókulcsú országokból az alacsony vagy nulla adókulcsú országokba. Ezen tranzakciók szerződéses feltételei képezik a transzferárazás témakörét.

Elsősorban az árazási kondíciók, de jó néhány egyéb, a végső árat, kockázatviselést meghatározó feltétel is a transzferárazás témakörébe tartozik.

Egy-másfél évtizeddel ezelőtt a transzferárazás területe még a legfejlettebb OECD-országokban is csak a legszűkebb adószakmai körökben dolgozókat foglalkoztatta. Az elmúlt években ez a terület egyre kiemeltebbé vált mind az adópolitikát szabályozó hatóságok, a vállalatok, az adótanácsadók és – mint a bevezető idézetből is látszik – mind a politikusok körében. Ma már nagyon sok országban van részletes transzferár-szabályozás. Némi késéssel, de Magyarországon is elindult ez a folyamat, amelyet a Pénzügyminisztérium 2003. évi részletes transzferárazási szabályokat tartalmazó rendelete gyorsított fel.⁴ Az Ernst & Young 2010-es globális felmérése szerint a nagy multinacionális cégek a transzferárak területét jelölték meg legfontosabb adózási problémájukként.⁵

Az elmúlt egy-másfél évtizedben a szűken vett adócsalás elleni küzdelmen túl olyan fejlemények történtek a világgazdaságban és a politikában, amelyek miatt még inkább reflektorfénybe került a transzferárazás. A nemzetközi terrorizmus létének egyik legfontosabb előfeltétele a szükséges pénzügyi erőforrások előteremtése. Az anonim adótervezők, adócsalók, maffiózók, drogbárók, korrupt politikusok, diktátorok nagy tömegében megbújva, különböző pénzmosási technikák segítségével a terroristák könnyedén eljuttatják a célországokba a szükséges pénzeket. A 2008-as válság óta pedig szinte mindenhol növekedtek a költségvetési feszültségek, és vállalhatatlanná váltak az „off-shore lovagok”. Az adóelkerülőkön, adócsalókon beszédett minden extrabevétel – azon túl, hogy a szavazók között növeli a népszerűséget – pontosan ekkora összeggel csökkenti a népszerűtlen megszorítások összegét.

⁴ Pénzügyminisztérium [2003].

⁵ Oosterhoff [2011] 159. o.

Az elmúlt években először a szabályozás oldalán – mint a Pénzügyminisztérium az adópolitikáért is felelős vezető –, majd egy nagy tanácsadó cégben – mint partner – az ügyfelek oldalán kerültem kapcsolatba a transzferárazással. Számtalan tévhit alakult ki az üzlet és a politika világában erről a területről. Emlegetik a költségvetés első számú veszélyforrásaként, a vállalkozók túlzott adminisztrációs terheinek mintapéldájaként, a nemzetközi adóverseny egyik fontos területeként... Folytathatnám tovább a sort. Sok igazság van ezekben az állításokban, de további kutatások szükségesek, hogy jobban érthető legyen a transzferárazás és annak hatása a nemzetközi adóversenyre, az egyes országokban kimutatott profit nagyságára és a befizetett társasági adók mértékére. Disszertációm célja ehhez a kutatáshoz való hozzájárulás.

A kutatás célja

A nemzetközi adószabályozásban, az adóelkerülés ellen folytatott küzdelemben kiemelt szerepet kap a transzferárazás. Az elmúlt egy-másfél évtizedben a kormányok szinte reménytelenül próbálták a transzferárazási szabályozások segítségével megakadályozni az általuk károsnak minősített adótervezési, adóelkerülési gyakorlatot. A dolgozatban részletesen kívánom elemezni, hogy a transzferárazási szabályozások mennyiben tudják betölteni ezt a szerepüket, milyen szabályozási változásokkal lehetne javítani a szabályozás, a nemzetközi együttműködés lehetőségeit. Az elemzés kereteiben felállított tézisek vizsgálata alapján fel kívánom tární, hogy a transzferárazási lehetőségek mennyiben jelentenek hatékony megoldást, és mennyiben kell más területeken érdemi változásokat kikényszeríteni a jogalkotásban és a nemzetközi kooperációban. Ennek során az irodalmi áttekintésen túl részletesen kívánom elemezni a transzferárazási szabályozások működését, az

adóversennyel való összefüggéseit, az adminisztrációs terhek alakulását. A kutatást fontos kiterjeszteni a nemzetközi adózás olyan összefüggéseire, amelyek alapvetően meghatározzák a nemzetközi adózás kereteit. Idetartozik a banktitok, a nemzetközi adatszere, a cégregiszterek nyilvánosságának, az adóparadicsomok együttműködési feltételeinek a vizsgálata. A kutatásban ki kellett térnem arra, hogy a nemzetközi adóharmonizáció lehetőségei, esélyei mennyiben javíthatják az adóbeszedés hatékonyságát, mekkora szintű harmonizációra van esély. A dolgozatban az elméleti kutatás és a gyakorlatban szerzett tapasztalatok együttes felhasználása vezetett el a kutatás céljainak megvalósításához.

2. Irodalmi áttekintés

A téma jellegéből adódóan a dolgozat jelentős részét teszi ki az irodalmi áttekintés. Az elmúlt évtizedekben az egyes adórendszerek kialakításakor meghatározó szempont volt a nemzetközi adóverseny. Ezért az első alfejezetben ezzel a kérdéssel foglalkozom. A második alfejezetben a kormányok által elvárt adófizetéstől eltérő viselkedési módok motivációját, fő összefüggéseit tárgyalom. Ennek keretében megkülönböztetésre kerül az adótervezés, adóelkerülés, adóoptimalizálás, adócsalás sokféle működése, állami kezelése.

2.1. Adóverseny

„Az adóverseny széles körben használt eszköz egy integrált piacon, amelynek segítségével a nemzetállamok költségvetési eszközöket is bevethetnek, hogy növeljék vonzóképességüket az üzleti szféra és a tőke számára. Az adóverseny egy bizonyos határig egészséges azáltal, hogy nyomást gyakorol a kormányokra, hogy ellenőrzés alatt tartsák a kiadásait. Bár ez a jelenség zavaró aszimmetriákat eredményez. A pénzügyi piacok liberalizációja, az egységes piac kiteljesedése lehetővé teszi a cégeknek, hogy adóminimalizáló stratégiát folytassanak, és kihasználják a szabályozási különbségeket annak érdekében, hogy megtalálják a számukra adózási szempontból legkedvezőbb helyszíneket. Erre a jelenségre válaszul az EU-tagállamok az adóterheket a könnyen mozgatható jellegű adóalapoktól (tőke és

társasági jövedelmek) egyre inkább az immobil adóalapok, nevezetesen a munkaerő felé csoportosították át.” Mario Monti⁶

A versenyképesség a modern gazdasági növekedés meghatározó tényezője. Milliónyi elemzés, felmérés készült már ebben a témakörben. Olyan pénzügyminiszteri beszédet is nehéz elképzelni, amelyben az aktuális tárcavezető ne tenne hitet egy még versenyképesebb gazdaságpolitika mellett. A fenti Monti-idézet jól jelzi: a nemzetközi pénzügyi és árupiacok liberalizációja után lehetővé vált adópolitikával befolyásolni a nemzetközi versenyképességet. Az adózás gyakran mint a versenyképesség „csodafegyvere” jelent meg. A nemzetközi elemzések, felmérések azt mutatják, hogy az adózásnak csak egyik tényezője az adózás. A Világgazdaságu Fórum évente készülő felmérésében a vizsgált több mint száz szempont közül csak három foglalkozik az adózással.⁷ Még tanulságosabb, hogy a legversenyképesebb első tíz országból mindössze Szingapúr és Hongkong, illetve Svájc kapott kedvező értékelést az adózásnak a munkavállalást és beruházásokat ösztönző szerepét illetően. A profíthoz viszonyított teljes adóterhelésnél pedig Németország, Svédország és Japán még az első százba sem fér be a vizsgált országok közül, és az Egyesült Államok, Hollandia, Finnország is kimarad az első ötvenből (1. táblázat).

⁶ Monti [2010] 79–80. o.

⁷ WEF [2017].

1. táblázat ▪ Kiemelt versenyképességi rangsorok

	2017/2018 verseny- képesség	Teljes adóterhelés a profit %-ában	Adózás munkát ösztönző hatása	Adózás beruházás- ösztönző hatása
Svájc	1.	31.	5.	6.
Egyesült Államok	2.	95.	15.	18.
Szingapúr	3.	11.	1.	5.
Hollandia	4.	84.	65.	11.
Németország	5.	105.	34.	22.
Hong Kong	6.	20.	4.	3.
Svédország	7.	108.	103.	66.
Egyesült Királyság	8.	41.	42.	19.
Japán	9.	105.	37.	45.
Finnország	10.	71.	111.	35.
Magyarország	60.	100.	88.	41.

Forrás: WEF [2017].

Ezt az összefüggést erősíti meg egy az adózás hatásait vizsgáló OECD-tanulmány is.

„Korábbi eredményekhez hasonlóan a becslési eredmények azt mutatják, hogy a társasági adózásnak érdemi hatása van a külföldi működőtőkére vonatkozó döntésekben. Habár az eredmények azt mutatják, hogy az adórugalmasság komoly túlbecsléséhez vezethet az, ha a a tőkefogadó és tőkeexportőr országok kizárólag az adózásra koncentrálnak, és figyelmen kívül hagynak egyéb fontos tényezőket (gazdasági nyitottság, munkaerő és árupiaci berendezkedés).”⁸

De ugyanerre a következtetésre jutott Monti is 2010-es jelentésében.

⁸ Hajkova és szerzőtársai [2006] 3. o.

„Más tényezők – mint amilyen a politikai és szabályozási környezet stabilitása, a termelékenység és az élők munkaköltsége – sokkal fontosabbak, mint a társasági adózás.”⁹

Mindezek alapján akár azonnal el is felejthetnénk az adópolitikát mint versenyképességi eszközt. Ennek ellenére különösen a 2008-as válság előtti években próbálták adócsökkentéssel, az adórendszer egyszerűsítésével gyorsan javítani a gazdaság versenyképességét. Néhány közismert sikertörténet még rá is erősített erre a folyamatra. Nyugat-Európában az ír gazdasági csoda egyik alappilléreként tartották számon a kedvező adókulcsokat és egyes területeken a speciális kedvezmények rendszerét, de Luxemburg gazdasági sikereinél is muszáj megemlíteni a pénzügyi és médiaszektorra vonatkozó speciális adófeltételeket. A svájci legendás banktitokvédelem mellett a gazdag külföldi magánszemélyek és cégek egyedi alkukon alapuló kedvezményes adóztatása is fontos vonzerő volt a külfölditöke-beáramlás szempontjából. Kelet-Közép-Európában a szlovák és balti országok egykulcsos adórendszere volt sokáig a követendő – vagy éppen irigylendő – példa a versenytársak szemében.

Hosszú ideje zajlik a vita, hogy az adóverseny mely formái károsak. A 90-es évek végén az OECD és az Európai Unió is komoly munkálatokat indított el a káros adóverseny formáinak azonosítására.¹⁰ A kiindulópont, hogy a káros adóversenyt megtestesítő intézkedések olyan jövedelmek megszerzésére irányulnak, amelyek – mivel a szabályozók ösztönzik és elősegítik a másik országban történő adóelkerülést – nem a keletkezés helyén adóznak.

A leggyakoribb praktikák Schön alapján a következők:

⁹ Monti [2010] 80. o.

¹⁰ Schön [2003] 6. o.

- nulla vagy alacsony effektív adókulcsok,
- külföldi adózók speciális adókezelése,
- a transzparencia hiánya,
- az effektív információcsere hiánya,
- az adóalap mesterséges meghatározása,
- az általánosan elfogadott transzferárelvek mellőzése,
- a külföldi forrású jövedelmek adó alóli mentesítése,
- alkulehetőség az adókulcs és adóalap esetében,
- titkossági rendelkezések,
- adóegyezmény-hálózat
- adóstruktúrák aktív népszerűsítése,
- valós gazdasági tevékenység hiánya.¹¹

A fenti felsorolás jól mutatja, hogy milyen sok formája lehet a káros adóversenynek. Az érintett országok kooperációs készsége nélkül szinte lehetetlen az összes kiskapu bezárása.

A nagy multinacionális cégek befektetési viselkedését vizsgálta Devereux [2006]. Az általa leírt beruházási folyamat elején az alapdöntések születnek meg. A növekedési terveket külföldi vagy hazai termelés elégítse ki? Mely régióba, országba telepítsék az új termelést? A stratégiai döntésekben meghatározó kérdés, hogy a befektetés határhaszna magasabb legyen, mint a határköltése, és ebben fontos tényező lehet az adóteher, a nagy multinacionális cégeknek pedig jelentős szabadságfokuk van abban, hogy hol mutassák ki a keletkező profitot.¹²

¹¹ Schön [2003] 7–8. o.

¹² Devereux [2006] 10–11. o.

A nemzetközi adóverseny főleg a profitokra koncentrál, ami érthető annak fényében, hogy a reáleszközök mozgatása meglehetősen nehézkes.¹³ A Desay–Hines-szerzőpáros 2003-as tanulmánya kimutatta, hogy az adózás hat a működőtőke-áramlás irányára, de elsősorban a mobil adóalapok mozgására.¹⁴ Hasonló következtetésre jutott a Devereux–Griffith-szerzőpáros, amikor kimutatta, hogy a befektetések kiválasztásánál ugyan globális szinten az üzletpolitikai megfontolások a meghatározók, de a végső helyszínről való döntésnél már fontos szerepe van az adózási feltételeknek.¹⁵

A válság után ugyan az adócsökkentési tendencia megtorpant, sőt visszafordulni látszott, de 2014-ben már megint arról cikkezik a nemzetközi szaksajtó, hogy újra elindulhat egy adócsökkentési hullám Nyugat-Európában. „Az elmúlt öt évben rossz idők jártak az adófizetőkre Európában.”¹⁶ A válság után öt évvel ismét látszanak annak jelei, hogy egyes országok – versenyképességüket javítandó – megint az adócsökkentés fegyveréhez fordulnak. Az idézett *The Economist*-cikk alcíme is árulkodó: „A megszorítások által szorongatott országok egy új megközelítést próbálnak ki: az adócsökkentést”.

Az adózáson túl gyakran említett versenyképességi tényezők nagy részénél csak hosszú idő alatt, gyakran komoly konfliktusok és erőforrások segítségével lehet eredményeket elérni. A fizikai infrastruktúra feljavítása is több évtizedes feladat lehet – feltéve, hogy biztosíthatók a szükséges anyagi erőforrások. Az oktatási rendszer, egészségügy területén is évtizedekre lehet szükség egy sikeres reform végigviteléhez. A jogrendszer instabilitása, az állami bürokrácia túlburjánzása vagy a korrupció kialakulása pedig olyan

¹³ Fuest és szerzőtársai [2002] 32. o.

¹⁴ Desay–Hines [2003] 495. o.

¹⁵ Devereux–Griffith [1998] 335. o.

¹⁶ *Lightening the load. Austerity-hit countries in Europe try a new approach: cutting taxes.* *The Economist*, 2014. március 22.

kulturális tényezőkön alapul, amelyek évszázadok alatt gyökeresednek meg, és komoly politikai elszántság és társadalmi támogatottság mellett is évtizedekbe telhet, amíg érdemben megváltoztathatók.

*Ehhez képest az adórendszer akár néhány hónap alatt is hozzáigazítható a legújabb versenyképességi divatokhoz.*¹⁷ Az adócsökkentés természetesen mindig együtt jár a költségvetési egyensúly felborulásának veszélyével. A bevételek csökkentése nem mindig képes kikényszeríteni a kiadások szükséges csökkentését. Ráadásul azzal a veszéllyel is számolni kell, hogy – igaz, a fiskális tudományok még nem képesek a különböző országokra egy megkérdőjelezhetetlen kiadási optimumot definiálni – a drasztikus adó- és kiadáscsökkentés már az állami szolgáltatások színvonalának túlzott mértékű romlásához vezethet. Az állammal szembeni gyanakvás miatt a témával foglalkozó szerzők egy része ezzel ellentétes követelményeket fogalmazott meg.

Brennan–Buchanan [1977] szerint az állam hajlamos a bevétel maximalizálásra, és alkotmányos korlátokra van szükség a bevételek növelésének korlátozására annak érdekében, hogy a közszolgáltatások hatékonyak legyenek.

„A kormányokra az alkotmányozás szintjén kirótt adóalap- és adókulcs-megszorításoknak ideális esetben olyanoknak kell lenniük, hogy lehetővé tegyék a közösségi javak és szolgáltatások egy többé-kevésbé hatékony kínálatának finanszírozását.”¹⁸

Wilson hivatkozik rá, hogy két évvel később már egyenesen arról értekezett a Brennan–Buchanan-szerzőpáros, hogy az adóverseny javítja a jólétet, mert

¹⁷ László [2010] 74. o.

¹⁸ Brennan–Buchanan [1977] 100. o.

anélkül túlságosan nagyra nőne az állam.¹⁹ Ennek a szemléletnek elsősorban az Egyesült Államokban nagyon erős a bázisa. A Cato Intézet szerzői vagy az OECD mellett működő az üzleti szférát képviselő bizottság (*Business Industry Advisory Committee, BIAC*) folyamatosan áll ki az adóverseny szükségessége mellett (BIAC [1999], Chen–Mintz [2010], Edwards–Mitchell [2008], [2009], Rahn–de Rugy [2003]).

A költségvetési politikán belül az adózás elméletileg is kiemelt szerepét annak köszönheti, hogy amíg a kiadási oldal több száz vagy ezer tételének összes hatása szinte felmérhetetlen, addig az adórendszer értékeléséhez elegendő négy-öt nagy adó hatásait elemezni. Társasági és személyi jövedelemadók, forgalmi adók, jövedéki adók, társadalombiztosítási bevételek, vagyoadók. Nem állítom, hogy ez könnyű feladat lenne, de a szerteágazó kiadások elemzéséhez képest egy feltétlenül beláthatóbb feladat.

Az elmúlt évtizedek fő tendenciáját jól mutatja Genschel–Schwarz [2011] összefoglalója az OECD-országokban (2. táblázat).

¹⁹ Wilson [1999] 296. o.

2. táblázat ▪ Törvényi szintű adókulcsok, 1985–2009

	Minta	1985	1996	2005	2009
<i>Általános adókulcsok</i>					
Általános áfakulcs	OECD–20	16	18	18	18
	CEEC–10	n. a.	n. a.	20	21
Jövedéki adómérték cigarettn	OECD–20	40	41	37	40
	CEEC–10	n. a.	n. a.	n. a.	25
Személyi jövedelemadó kulcsa	OECD–20	65	52	47	46
	CEEC–10	n. a.	n. a.	29	23
Társasági adókulcs	OECD–20	44	36	31	29
	CEEC–10	n. a.	31	17	18
<i>Speciális adókulcsok</i>					
Legmagasabb	OECD–20	59	39	34	33
kamatadókulcs (rezidens)	CEEC–10	n. a.	n. a.	n. a.	18
Forrásadó-kulcs	OECD–20	13	8	7	8
kamatjövedelmen (nem rezidens)	CEEC–10	n. a.	n. a.	7	6

CEEC–10: Kelet-Közép-Európai országok.

Forrás: Genschel–Schwarz [2011] 356. o.

Megfigyelhető, hogy amíg a forgalmi típusú adók alig változtak, addig a felső személyi jövedelem adókulcs 25 év alatt 65 százalékról 46 százalékra csökkent. Jelentősen mérséklődött a társaságiadó-terhelés és a kamatok adója is mind a belföldi, mind a külföldi rezidensek esetében. Az utóbbiaknál már egy számjegyű az átlagos adókulcs, elvégre ez az egyik „legmobilabb” jövedelemtípus. A kelet-közép-európai országokban pedig az áfát leszámítva mindenhol jóval alacsonyabbak az adószintek. Ez a tendencia az elmúlt években sem változott meg. Az adóversennyel kapcsolatos további részletek, mivel azok csak a dolgozat megalapozását szolgálták ezért a Függelékben található meg.

2.2. Adócsalás, adóelkerülés, adóoptimalizálás, adótervezés, adóarbitrázs, adóátcsoportosítás

„Véleményünk szerint a kreatív személyiség és kreatív gondolkodás megerősíti az egyének önigazoló képességét a viselkedésüket illetően, ami etikátlan viselkedéshez vezet.”

Francesco Gino–Dan Ariely²⁰

„Mi nem fizetünk adót. Csak a kisemberek fizetnek adót.”

Leona Helmsley²¹

Leona Helmsleyről, egy amerikai milliárdos üzletasszonyról állította adócsalási perében egyik szolgálója, hogy a fenti megjegyzéssel felelt arra az ártatlan kérdésre, miszerint biztosan sok adót kell alkalmazójának fizetni. Végezetül Leona Helmsley 19 hónapot töltött börtönben adócsalásért. Hírhedté vált kijelentése biztosan nem növelte a vele szembeni szimpátiát, habár perének bizonyos szakaszaiban a 19 hónappal szemben a több mint tízéves büntetés sem tűnt esélytelennek. Valószínűleg a hatalmas vagyonból fizetett méregdrága ügyvédeknek köszönhető a „mindössze” 19 hónapos vendégeskedés a börtönben.

Az adórendszer történetét bemutató legkorábbi emlékek is jelzik, hogy az adózás kialakulásával egy időben megjelent az adócsalás jelensége. Az állam kezdettől fogva üldözte az adócsalást, ami érthető, hiszen az adócsalók az állam fenntartásának alapjait veszélyeztetik. Már Szent István törvényében

²⁰ Gino–Ariely [2011] 1. o.

²¹ The price isn't right. Corporate profit-shifting has become big business. The Economist 2013. február 16. 11. o.

is megjelent a szankció a tized megfizetésének elmulasztása estére. Ha az állam működéséhez szükséges források befizetését az adócsalók elmulasztják, akkor anyagi erőforrások hiányában kérdésessé válhat az állam működése.

További kérdés az állam szempontjából, hogy ha egyértelműen rögzített, hogy mennyi pénzre van szüksége az államnak, akkor az adócsalók által „megtakarított” adót valaki mástól kell begyűjteni. Ez pedig a becsületes adófizetők terheinek növekedéséhez vezet, de természetesen ennek is megvannak a korlátai. Klasszikus potyautas-probléma. Senki sem szeret balek lenni, hogy mások helyett fizesse meg az adót. A példa pedig könnyen ragadós lehet. Minél elterjedtebb „sport” egy társadalomban az adócsalás, annál nagyobb az esély, hogy többen válnak adócsalóvá. A magyar helyzetet jellemezte 2009-ben Balás Gábor és Vékony András a következő módon. „Magyarországon az adóelkerülés nem a normaszegés, hanem maga a norma.”²² Furcsa, hogy Magyarországon még a becsületes adófizetők is mennyire hajlamosak megbocsátóan kezelni az adócsalás jelenségét, pedig akár jóval kisebb összegek közvetlen ellopását sem tolerálnák, igaz, ott közvetlenül fáj az elvesztett összeg.

Az adócsalás veszélyének társadalmi tudatosításában talán a legfontosabb a potyautas-problémának a megértetése. Sokaknak lehet az az illúziója, hogy attól még tőle nem szednek be több adót, mert mások adót csalnak. Az adócsalás valójában egy társadalmi szintű nullaösszegű játszma. A nap végén valahol mindannyiunknak fizetni kell az adócsalók helyett, miközben a közjavakból nem lehet az adócsalókat kizárni.

²² Balás–Vékony [2009] 17. o.

2.2.1. Hányféle módon lehet megúszni az adófizetést?

Az adó meg nem fizetésének különböző kategóriáit elsősorban Sandmo [2005] és Slemrod–Yitzhaki [2002] alapján mutatom be.²³

ADÓCSALÁS

Az adócsalás talán a leggyakrabban használt fogalom, de fontos rögzíteni, hogy adócsaláson az adó meg nem fizetésének törvényellenes formáit kell érteni. Az adócsalás illegális tevékenység, ezért az országok többségében az elmaradt adó visszafizetése mellett még extrabüntetést is kell fizetni. Sok helyen egyéb szankciók is megjelenhetnek, mint például a börtönbüntetés, tevékenységtől való eltiltás stb.

Az adócsaláson belül két altípust megkülönböztethetünk még. Az egyik szerint az adózó normáltevékenységének, vagyoni helyzetének következménye lenne az adófizetés, amit elmulaszt. A másik formánál már maga a tevékenység végzése is kizárólag arra irányul, hogy a költségvetésből fiktív tevékenység utáni adó-visszaigényléssel lehessen el lopni. Európában ennek jó példája a „körhinta” áfa-visszaigénylési csalás. A költségvetés számára az is egyértelmű veszteség, ha a költségvetésnek járó összeget nem fizetik be, de talán még fájdalmasabb, ha a már beszedett adóból igényelnek vissza adócsalás formájában kisebb-nagyobb összegeket.

²³ Sandmo [2005] 645. o. és Slemrod–Yitzhaki [2002] 1428. o.

ADÓELKERÜLÉS, ADÓTERVEZÉS, ADÓOPTIMALIZÁLÁS

Az adóelkerülés lényege, hogy az adózó a törvényekkel összhangban, akár a törvényesség határát is súrolva, legálisan csökkenti az adófizetési kötelezettségét. Számptalan módja lehet az adóelkerülésnek. Adóalapok évek, országok, régiók közötti mozgatása, jogi struktúrák átalakítása, és még hosszan lehetne sorolni a példákat. Mondhatjuk, hogy egy egész „iparág” épül az adóelkerülés gyakorlatára.

Az adóelkerülés szinonimájaként gyakran használják a kevésbé rossz ízű „adóoptimalizálás”, „adótervezés” kifejezéseket. Az adóelkerülés és az adócsalás közötti határ gyakran nagyon bizonytalan. A szakmában közismert, Denis Healey volt angol pénzügyminiszter nevéhez kötött mondás szerint „a különbség az adóelkerülés és az adócsalás között mindössze a börtönfal vastagsága.”²⁴

Healey arra utalt, hogy az adórendszerben meglévő bizonytalanságok, értelmezési nehézségek miatt gyakran nehezen eldönthető, és csak hosszas adóhatósági, bírósági eljárások végén derül ki, hogy az igazságszolgáltatás egy adóstruktúrát szabályosnak minősít-e, vagy sem. Az anyagi tét mellett az ítélet a börtönbüntetés kiszabását vagy éppen elkerülését jelentheti. Később még visszatérek rá, de már most fontos hangsúlyozni, hogy az adóelkerülés jogszerűsége még nem jelenti, hogy a közvélekedés szerint ezek a struktúrák egyúttal erkölcsösnek is minősülnek.

ADÓARBITRÁZS

Ebben az esetben szintén legális módon, de kihasználják az adózók, hogy gazdaságilag azonos tevékenységekre különböző helyeken eltérő

²⁴ Holes in the net. Shopping for low tax rates is no crime. The Economist 2006. május 4.

adószabályok vonatkoznak. Egyszerűen arbitrálják az eltérő szabályok adta lehetőségeket.

ADÓÁTCSORPORTOSÍTÁS

Az adóterhek tevékenységek közötti különbsége olyan szintet is elérhet, amikor már nem virtuális, könyvelési, jogi módszerekkel manipulálják az adóalapot, hanem a valós gazdasági tevékenységet csoportosítják át az adókülönbségekre tekintettel. Önmagában csak az adóteher miatt ritka a tevékenységmozgató, de ez sem kizárt. Ha elég nagy a megnyerhető összeg, akkor komoly tevékenységeket is átcsoportosíthatnak csak azért, hogy csökkenjen az adófizetési kötelezettség. Ezt a jelenséget hívja Victoria Heard „adórepülésnek” (*tax flight*).²⁵

2.2.2. Az adócsalás társadalmi hátrányai

Az adócsalásnak a már korábban említett potyautas-problémán túl az egész társadalomra kiható hátrányai is vannak. Ezek jelentős része jogszerű adóelkerülésnél is megjelenik. John Cullis és Philip Jones által hivatkozott Pyle-elemzése alapján az adócsalás elleni küzdelem előnyeit a következő öt pontban sorolja fel.²⁶

1. Az adócsalás miatti adókiesés komolyan befolyásolhatja a költségvetés helyzetét, az egész gazdaság teljesítményét. Az elcsalt adó gyakran külföldre vándorol, ezért is hiányozhat a gazdaság működéséből, csökkentve a gazdaság kibocsátását. Michael Spicer szerint az adócsalás egyáltalán nem biztos, hogy mérsékeli az

²⁵ Heard [2005] 28. o.

²⁶ Cullis–Jones [2003] 318–319. o.

államháztartás bevételeit.²⁷ Elvégre az elcsalt adó miatt kialakult alacsonyabb effektív adókulcsnak lehet olyan gazdaságélénkítő hatása, amely akkora adóbevétel-növekményt hoz, hogy kipótolja a költségvetésből kieső adót. Egyelőre úgy tűnik, hogy a legtöbb kormány még nem osztja a kínálati közgazdaságtan adócsökkentést szorgalmazó filozófiájának ezt az extrém értelmezését, mert még mindig üldözik az adócsalást. Az elcsalt adó nem vész el, csak máshol landol. Nyilván cinikusan hangzik, de a tényleges közgazdasági hatások attól függnnek, hogy az „adómeztakarítás” hová kerül, és milyen módon kerül felhasználásra. Sokak szerint egy korrupt pazarló állammal szemben bárhol máshol hatékonyabban lehet elkölteni ezt a pénzt. De az is lehet, hogy az adócsalás csak a piaci versenyben való helytállást biztosítja, és külön meg sem jelenik az adócsalók zsebében. Ilyenkor a piac kereslet-kínálati viszonyai torzulhatnak el.

2. Méltányosság szempontból is megkérdőjelezhetetlen az adócsalás negatív hatása. Bárki is csalja el az adót, az definíciószerűen valaki másnak okoz nagyobb adóterhet vagy kevesebb közszolgáltatást, vagy nagyobb államadósságot.

3. Az erőforrások allokációját is eltorzíthatja az adócsalás. Elvégre nem a szokásos piaci versenyben és árak mellett alakul a kereslet-kínálat, amelynek lényeges szerepe van a gazdaságon belüli erőforrás-allokációnál.

4. A gazdaságpolitika – és ezen belül a költségvetési politika – kiinduló alapjai is elbizonytalanodnak az adócsalás következtében kialakuló információs torzulás miatt. A makrogazdasági tervezők nem lehetnek benne biztosak, hogy a statisztikai adatok a valós gazdasági folyamatokat tükrözik.

²⁷ Spicer [1993] 130. o.

5. A társadalmi morál szempontjából különösen fontos, hogy ahol az adócsalás széles körben megtört vagy elfogadott viselkedés, ott a szabálykövetés is kevésbé válik társadalmi normává. Ez a jelenség tengernyi hatás eredőjeként alakul ki, de biztosak lehetünk benne, hogy ha nagy az állami korrupció, akkor biztosan nagyobb lesz az adócsalás is. Ahol teljesen természetes, hogy a politikusok, befolyásos oligarchák adóügyeit mindig eltussolják, ott a közlekedési morál is rosszabb lesz. Tömerdek példát lehetne még ezekre a kölcsönhatásokra hozni.

Az adócsalás valószínűleg kiemelt jelentőségű a társadalmi morál egészének szempontjából. Az adófizetés a társadalom, az állam működésének finanszírozási alapjait teremti meg. Ha ez megkérdőjeleződik, akkor annak súlyos hatásai lesznek az egész társadalomra nézve.

Az adócsalással kapcsolatos további részletek a Függelékben találhatóak.

3. A disszertáció célkitűzései

Az 1. fejezetben kitűzött célokhoz kapcsolódóan a következő hipotéziseket fogalmaztam meg.

1. HIPOTÉZIS. A transzferárazásnak az elmúlt évtizedekben kialakult nemzetközi rendszere egyre kevésbé támogatja a vállalatcsoportok hatékony belső elszámolási rendszereinek a kialakítását, és nem akadályozza meg a nemzetközi adótervezésen keresztül megvalósuló adóelkerülést, adócsalást.

Legfontosabb feltételezésem, hogy a nemzetközileg kialakult transzferárazás-szabályozások határozzák meg a nagy vállalatcsoportok belső elszámolásainak rendszerét, és ezek a belső rendszerek elsősorban a szabályozásnak való megfelelést szolgálják, ahelyett hogy az egyes csoporttagok közötti valós értékteremtés bemutatására koncentrálnának. A szabályozási megfelelés kényszere ellenére a transzferárazás ma nem képes megakadályozni az adóoptimalizálási célú nemzetközi jövedelemáramoltatást. Az adóhatóságok alig találnak fogást a szofisztikált transzferárazási módszerekkel kialakított kapcsolt tranzakciókon.

2. HIPOTÉZIS. A transzferár-szabályozásban meghatározóvá vált az eljárások formális megközelítése.

A túlzottan formális megközelítés miatt nem a valós tartalom határozza meg a kapcsolt vállalatok közötti tranzakciók árazásának rendszerét, és az adóhatóságok megközelítését is elsősorban a formalizmus jellemzi. Annak ellenére, hogy sok országban a valós tartalmat hangsúlyozó alapelvek az általánosak, a mindennapok gyakorlatában a formális megközelítés tekinthető

a legelterjedtebbnek. Annak ellenére, hogy a transzferárazás alapvetően a közgazdasági, pénzügyi elemzés logikájára épül, az adóhatóságok és a bíróságok az aszimmetrikus információs hátrányuk miatt főként a transzferárazás dokumentációira koncentrálnak, és nem tudják a tényleges értékteremtési arányokat eltorzító árazási rendszereket hatékonyan kezelni.

3. HIPOTÉZIS. A transzferárazás dokumentációinak elkészítése jelenti az egyik legsúlyosabb bürokratikus terhet a vállalatcsoportok számára.

A nemzetközi szabályozási környezet elmúlt évtizedekbeni liberalizálódása, a tőke, a munkaerő, az áruk és szolgáltatások szabadabb áramlása folyamatosan növeli a nemzetközi üzleti viszonyok komplexitását. Különösen élen jár ebben a folyamatban az Európai Unió, amely számára gazdasági téren az egyik legfontosabb alapelv a gazdasági szerveződés szabadsága. A bonyolultabb üzleti modelleket végigtekinteni a transzferárazás klasszikus dokumentációs módszereivel gyakorlatilag lehetetlen. Eközben a dokumentációk terjedelme, összetettsége folyamatosan nagyobb lett, és már az érintett vállalatok, de az adóhatóságok számára sem áttekinthetők – különösen, ha a nagy multinacionális cégek több száz vagy ezres nagyságú, többszintű leányvállalati rendszerére gondolunk.

4. HIPOTÉZIS. A nemzetközi adóelkerülés, adócsalás elleni küzdelemnek a legígéretesebb terepe nem a transzferárazás területén keresendő.

A nemzetközi adóelkerülés, adócsalás egyik bűnbakjaként politikusok gyakran hajlamosak a transzferárazás rendszerét megjelölni. A transzferárazás csak egy – az évtizedekkel ezelőtti nemzetközi gazdasági rendszerben kialakult – módszer, amely az alapjaiban megváltozott gazdasági környezetben már nem

képes hatékonyan kiszolgálni az adóhatóságok követelményeit. A transzferárazási rendszer szigorítása, akár a büntető jog eszközeinek alkalmazása hozhat átmeneti részsikereket, de a nemzetközi adóelkerüléssel, adócsalással kapcsolatos problémák megoldását elsősorban a transzferárazás területén kívül kell keresni.

4. Anyag és módszer

A disszertáció elkészítésében több különböző módszert is alkalmaztam, és elsősorban a kvalitatív megközelítéssel éltem. A nemzetközi adózásban az adóelkerülés, adóoptimalizálás és különösen az adócsalás elemzésének az egyik fő nehézsége, hogy pontosan a téma jellegéből adódóan az érintettek igyekeznek minden vonatkozó adatot, ténytet titokban tartani. Ez az érthető viselkedés nem csak az elrettentő büntetéssel vagy akár börtönnel is járó adócsalásnál jelenik meg. Az üzleti életben reputációs okokból nem szívesen beszélnek az ügyeskedő, de jogilag teljesen szabályos struktúrákról sem. A nemzetközi adótervezésben részt vevő cégek minimum két vagy több országban működnek. Emellett szükségképpen nagy méretűek is, mert a különböző adóelkerülési struktúrák tranzakciós költségei (ügvédek, tanácsadók, könyvelők, névleges tulajdonosok, banki többletköltségek stb.) mindenképpen akkora méretet feltételeznek, amely mellett már megéri ezeket a költségeket vállalni.

Mіндеzeken túl az érintett adóstruktúrákról azért is nehéz értelmezhető információhoz jutni, mert az ilyen struktúrák alkalmazását nagyban megkönnyíti a banktitok és a – cégregiszterek széles körben alkalmazott – anonimitás intézménye. Végezetül az adótitok védelme sem segíti az információgyűjtést. A legtöbb országban szigorú szabályozás védi az adótitkot, és a hatóságok, ha elrettentő célzattal kommunikálnak is az adócsalókról és a „sikeres” adóellenőrzésekről, a nyilvánosság számára érdemi részleteket nem szokták nyilvánosságra hozni. Magyarországon például létezik a nagy adóhiánnyal rendelkező cégek és magánszemélyek nyilvánossága, de ezekből a listákból csak az összes tartozás összegére és a jogkövetkezmények mértékére vonatkozóan van információ.²⁸

²⁸ NAV [2017].

További nehézséget okoz, hogy az adóhatósági vizsgálat eleve több évvel az adóstruktúra kialakítása és használata után szokott elindulni. Maga az eljárás is évekig eltarthat, de ha bírósági eljárásba torkollik az adóvita, akkor további évek telhetnek el, amíg jogerősen lezárul egy ügy. Mindezek alapján 5-10 évig is eltarthat, amíg végül jogerősen minősíthető egy-egy adózási konstrukció. Ezalatt jó eséllyel megváltozik a jogi szabályozás, az adott cég üzleti modellje, működési környezete. Az eddigi nehézségek egy-egy cégre lefordítva jelennek meg, és ezt nyugodtan meg lehet szorozni cégek tízezeivel, országok sokaságával és a különböző adó fajták konstrukcióinak százaival. Nem véletlen, hogy a téma iránt érdeklődő civil szervezetek (OXFAM, Tax Justice Network) vagy más nemzetközi szervezetek (Egmont Group, OECD, EU, IMF stb.) is inkább esettanulmányszerűen igyekeznek összegyűjteni az érintett témára vonatkozó fő információkat.

A fentiekben vázolt összefüggések feltárása nem igényel komolyabb „kutató és elemző” munkát. Az elmúlt több mint tíz évben a világ egyik legnagyobb tanácsadó cégének partnereként komoly rálátásom volt a nemzetközi adózás fő összefüggéseire, ezért biztosan állíthatom, hogy a tudományos kutatás eszközeinek is megfelelő adatbázis felállítása, a szükséges adatok összegyűjtése nemcsak egy korlátozott erőforrásokkal rendelkező magyar kutató, de a nagy költségvetéssel és kutatási kapacitással rendelkező nemzetközi szervezetek számára sem megoldható feladat. Nem véletlen, hogy ezek a szervezetek is gyakran élnek a tág határokkal operáló becslések eszközével. Az OECD például 100 és 240 milliárd dollár közé tette az adóalap-erózió és nyereségátcsoportosítás (*base erosion and profit shifting, BEPS*) miatt kieső társasági adó összegét.²⁹

Egy másik nagyobb sikerrel kecsegtető kutatási irányt jelenthetne a nagy nemzetközi pénzügyi adatbázisok felhasználásával elemezni a problémát. A

²⁹ OECD [2015] 68. pont.

disszertáció 5.2. alfejezetében több olyan tanulmány is szerepel, ahol például az Amadeus nevű páneurópai adatbázist használták kutatási célokra.³⁰ Ezeknek az adatbázisoknak a disszertációm szempontjából alapvető problémája, hogy csak aggregált pénzügyi adatokat tartalmaznak. A transzferárazás szempontjából releváns elemzési szint ugyanakkor kizárólag a tranzakciók szintjén értelmezhető. Csak tranzakciónként lehet egy-egy ügyletről eldönteni, hogy azokat a szokásos piaci árak alapján bonyolították le.

Az összehasonlításra kiválasztott adathalmazok sem találhatók meg. Látszólag egy-egy iparág ágazati átlagai adhatnának kiindulópontot a vizsgálatokhoz. A nagy multinacionális cégek struktúrájában ma már megannyi tevékenység koncentrálódik egy cégen belül. Még egy autógyártási tevékenységet folytató cégben is gyakran keveredik a gyártás a kereskedelemmel vagy éppen a cégfinanszírozással. Az aggregált adatok ebben az esetben már nem használhatók fel egy ágazati összehasonlításban, de ezeket az információkat nyilvánosan még tőzsdei cégek esetében sem lehet mindig elérni. További probléma: nyilvános adatok alapján kívülről nem követhető, hogy mennyiben felel meg a transzferárazás alapelveinek a bonyolult értékláncot alkotó, nagy multinacionális vállalatcsoportokon belüli profitallokálás.

A fentiekben összefoglalt információhiány miatt a disszertációban elsősorban az irodalomelemzés és a logikai összefüggések feltárásának módszerét kellett követnem. Továbbá a munkámhoz kötődő, adózással kapcsolatos mindennapi munkám tapasztalatai is nagy segítségemre voltak. 1986 és 1999, illetve 2002 és 2004 között elsősorban az adópolitika oldaláról követhettem közlő az adózás területét. 2004 óta már adótanácsadóként magyar leányvállalataikon keresztül követhettem a nagy multinacionális cégek

³⁰ Dischinger [2007], [2008], Dischinger–Riedel [2009], Egger és szerzőtársai [2009], Jost és szerzőtársai [2010].

napi gyakorlatát. Ezentúl lehetőségem nyílt rendszeresen, évente több alkalommal nemzetközi ügyfélkonferenciákon (KPMG) és egyéb tréningeken (IBFD, Harvard Kennedy School) közel kerülni a nemzetközi adózás és ezen belül kiemelten a transzferárazás api kérdéseihez.

A szakirodalmi elemzésben először a disszertáció elméleti részét megalapozó kutatásokat végeztem az adótörténet és az adóelmélet témakörében. Ennek a munkának az eredményei nem részei a disszertációnak.

A nemzetközi transzferárazás vizsgálatát két fontos terület, az adóverseny és az adócsalás, adóoptimalizálás elemzésével lehet megalapozni.

Elsőként az adóversennyel kapcsolatos irodalmat dolgoztam fel. Véleményem szerint az egyes országok közötti szabályozási eltérések jelentős része az adóalapokért folytatott versenyre vezethető vissza. A kutatásokból egyértelműen látszik, hogy az adóverseny nemcsak a „klasszikus” adóparadicsomok privilégiuma, de a legfejlettebb OECD-, EU-tagországok is nagszámú olyan eszközt használnak, amelyekkel igyekeznek az adóversenyben más országok adóalapjait magukhoz vonzani. Meglepő módon sok esetben még olyan országok is használnak agresszív stratégiát, amelyek egyébként az adóverseny, az adóelkerülés ellen a „legelszántabban” harcolnak.

Az elemzésekből egyértelműen kiderül, hogy „ezernyi” módja van az adóversenynek, de az egész probléma kiinduló pontja, hogy miként lehet a kívánatos adóalapot megszerezni. Bármilyen alacsony adókulcsok, a „puha” adóhivatali eljárásrend csak akkor ér valamit, ha extraadóalapot lehet megszerezni. Mindezekből következően a transzferárazás szempontjából legfontosabb következtetés, hogy a cégek adóalapjaikat adóoptimalizálás céljából kívánják mozgatni.

Ezután az adócsalás, adóelkerülés témáját vizsgáltam. A szakirodalom feldolgozása és a saját napi tapasztalataim is megerősítették, hogy az adóoptimalizálásra törekvők számára a transzferárazás nyújtja az egyik

legfontosabb eszközt. Habár az irodalom kiterjedten foglalkozik a cégekkel és magánszemélyekkel is, a transzferárazás csak az üzleti szféra esetében értelmezhető. Az is világos, hogy nagy összegeknél a magánszemélyek is valamilyen üzleti tevékenységen keresztül intézik a pénzügyeiket. Ezért vagyonos magánszemélyek a saját cégei közötti adóalap-mozgatáshoz már felhasználhatják a transzferárazás nyújtotta lehetőségeket.

Az adócsalás, adóelkerülés irodalmát elemezve világosan látszik, hogy az évtizedeken át meghatározó, szigorúan formáljogi megközelítés helyett a közgazdasági, morális tényezők szerepe kerül előtérbe. A közgazdasági vizsgálatok fontossága korábban csak a transzferárazás területén volt kiindulópont, a morális tényezők pedig maximum a médiában jelenhettek meg.

Ennek a folyamatnak akár előre nem látható negatív következményei is lehetnek, amelyekre egyelőre sem a szabályozóknak, sem az érintett vállalatoknak nincsen kiérlelt válaszuk. A formáljogi megközelítés háttérbe szorulásával nagyságrendekkel növekszik meg bizonytalanság, ami az üzleti szféra számára eddig nem ismert kockázatokat hoz felszínre. Márpedig minden extrakockázat valójában extraköltséget jelent még azoknak is akiknek semmilyen adócsalási, adóelkerülési szándéka nem volt.

Az adóverseny, adócsalás, adóelkerülés elemzése után a transzferárazás jelenlegi gyakorlatát, szabályozását vizsgáltam. Áttekintettem a legfontosabb magyar és nemzetközi szabályozásokat (OECD, EU) és ezek gyakorlati megvalósulását. Mint a transzferárazásért felelős tanácsadó partner ugyanakkor a napi gyakorlatban vizsgálhattam ezen szabályozások tényleges hatásait az egyes cégek ezirányú működésére.

Elemzésem alapján nagyon komoly eltérés van a hazai és nemzetközi szabályozások szándékolt és tényleges hatásait illetően. Emellett egyértelmű, hogy minden bürokráciacsökkentési törekvés ellenére a transzferárazás vált a nemzetközi adózás legsúlyosabb bürokratikus terhévé. Ráadásul úgy tűnik,

hogy a bürokrácia növelésével sem feltétlenül sikerül elérni, hogy a jövedelemallokáció a közgazdaságilag valós értékteremtést tükrözze az egyes funkciók és országok között.

A szabályozási, elméleti elemzés és a gyakorlat alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a transzferárazáson keresztül jelentős jövedelmek és adóalapok mozgathatók az egyes országok között. A következő fejezetben ennek a megállapításnak a további vizsgálatára koncentráltam. A vonatkozó nemzetközi kutatások, amelyek a nagy nemzetközi adatbázisok felhasználásával készültek, megerősítették, hogy a szabályozási eltérések szignifikánsan kimutatható hatást gyakorolnak a tőke, finanszírozási, jövedelem, adóalapok eloszlására.

A dolgozat kutatási módszere elsősorban a kvalitatív elemzés és a gyakorlatban szerzett tapasztalatok együttes alkalmazása volt.

5. Eredmények és értékelésük

A következő fejezetben először a transzferárazás alapvető keretrendszerét mutatom be, majd a nemzetközi adózásban betöltött szerepét figyelembe véve az adóversennyel való összefüggéseit és az adóoptimalizálásban, adócsalásban megjelenő lehetőségeit elemzem. Végezetül az adóoptimalizálás alapját jelentő profitmozgások mozgatórugóit vizsgálom az előző fejezetekben feltárt összefüggések segítségével.

5.1. Transzferárazás

„A legkönnyebb módja a transzferárviták kezelésének, ha megelőzzük őket.”
(KPMG)³¹

5.1.1. Bevezetés a transzferárazásba

A világkereskedelem fejlődésének azon szakaszában vált érdekessé a transzferárazás, amikor az áru- és szolgáltatáskereskedelem növekedésével az egyes országok közötti adókülönbségek miatti adókiesések komolyan veszélyeztethették számos ország költségvetését.

A nemzetközi pénzügyi folyamatok globalizálódása, a világkereskedelem robbanásszerű bővülése, a nemzetközi konfliktusok, háborúk által kiváltott nagyarányú migrációs hullámok olyan lehetőségeket és igényeket teremtettek, aminek következtében sok ország olyan csábító jogrendszert, pénzügyi intézményrendszert épített ki, amelyben számottevő

³¹ KPMG [2011] 6. o.

adóelőnyöket, titkosságot, névtelenséget, stabilitást és biztonságot kínáltak azon cégeknek, magánszemélyeknek, akik adócsalásra, adóelkerülésre vagy vagyonmenekítésre alkalmas helyet kerestek. Ebben az új világban vált lehetővé a különböző országok között adóalapok átcsoportosítása és ezen keresztül jelentős adóelőnyök realizálása. Ha egy országban van megbízható jogi környezet és bankrendszer, kikezdhethetlen a banktitok intézménye, akkor az alacsony kockázat miatt nagy a kísértés a nemzetközi szintű adóelkerülésre.

A kedvező adózási feltételeket biztosító országok, más néven adóparadicsomok nagy részében nincs érdemi reálgazdasági tevékenység. A gazdaságilag legjelentősebb iparágak központjai, fejlesztő részlegei és a termelőüzemek többsége még ma is a fejlett OECD-országokban található, és közgazdasági értelemben a profit is ezekben a magas adószintű országokban keletkezik. Christensen és szerzőtársai [2004] szerint „legalább a fele a világkereskedelemnek olyan adóparadicsomokon megy keresztül, amelyekben a világ GDP-jének mindössze 3 százaléka keletkezik.” (3. o.) Egy másik összehasonlítás szerint az adóparadicsomokban él a világ népességének 1,2 százaléka, miközben az amerikai multinacionális cégek eszközeinek 26 százaléka, nettó profitjának pedig 31 százaléka ezekben az országokban realizálódik.³² Amennyiben valaki a legalitás látszatát fenntartva szeretné a magas adókulcsú országokból az alacsony adókulcsú országokba transzferálni a profitját, akkor adóalapját olyan tranzakciókon keresztül kénytelen a cégcsoporton belül átcsoportosítani, amely nem érinti ugyan az alapvető termelési struktúráját, de kis költséggel, nagyarányú profitmozgatást tesz lehetővé. Ahhoz, hogy ezek a tranzakciók elérjék a kívánt hatást, a kapcsolt vállalatok közötti tranzakciók árait úgy kell megállapítani, hogy a profit abban az országban jelenjen meg, ahol adózási szempontból a legkedvezőbb. Erre pedig maximálisan alkalmasak a finanszírozási ügyletek, az immateriális

³² Sikka–Willmott [2010] 11. o.

jóságok adásvétele, de az árukereskedelem sem feltétlenül jár együtt az áruk fizikai mozgásával. Papíron jogi értelemben a fél világon körbe utazhat bármilyen áru úgy, hogy közben fizikailag végig ugyanabban a raktárban marad. A különböző adásvételi fázisokban pedig nyereség vagy veszteség keletkezhet, csökkentve vagy éppen növelve az adóalapot a megcélzott országokban.

A fenti lehetőségeknek próbál a transzferár-szabályozás gátat vetni, és ellenőrzött, szabályozott keretek közé terelni a vállalatcsoportokon belüli tranzakciók árazását. Az első transzferár-szabályozás a '60-as évek végén született meg az Egyesült Államokban.³³

Valószínűleg nem véletlen, hogy a társasági adó magas szintjéről közismert Egyesült Államok, amelynek vállalatai az '50-es, '60-as években a legfontosabb globális szereplőkké váltak, érzekelte először a veszélyt, hogy a transzferárakon keresztül komoly veszteség érheti a költségvetést. Ennek elkerülésére kezdett terjedni a transzferár-szabályozás, és még manapság is évről évre újabb országok fogadják el a saját transzferár-szabályozásukat. A KPMG becslése szerint ma már több mint 50 országban van valamilyen transzferár-szabályozás.

A transzferárrendszer kialakításakor a szabályozó abból indul ki, hogy az egy „családba” tartozó, egymással függő viszonyban lévő vállalatoktól nem várható el, hogy kapcsolt ügyfelekkel szemben úgy viselkedjenek, mintha független felek lennének. Egy csoporton belül a végső tulajdonosok, a cégközpont érdekei a meghatározók, és ennek minden további nélkül alárendelik az egyes tagvállalataik jövedelmezőségét. A transzferár-szabályozás célja, hogy a cégcsoportok kénytelenek legyenek adózási szempontból a „szokásos piaci ár” elvét alkalmazni a kapcsolt felek közötti tranzakcióikban.

³³ Kéri [2008] 359. o.

A szokásos piaci ár (*arm's length principle*) lényege, hogy az érintett felek olyan módon alakítják az egymás közötti üzleti viszonyaikat, mintha egymástól függetlenek lennének, és semmilyen alá-fölérendeltség nem lenne közöttük. A csoporton belüli vállalatok egymás között szabadon állapíthatják meg az árakat, de a transzferár-szabályozás az adózási elszámolásaikban csak olyan árat fogad el, amelyet hasonló ügyleteknél a független felek alkalmaznának. Amennyiben egy kapcsolt ügyletnél a szokásos piaci ár elve alapján az eladó túlzottan magas árat határoz meg, akkor a szokásos piaci ártól való eltéréssel az eladó csökkenteni, a vevő pedig növelni köteles az adóalapját. A túlzottan alacsony ár esetén pedig ellenkező irányú korrekciókat kell végrehajtani. A transzferár-szabályozás alapját képező szokásos piaci ár fogalma szintén az Egyesült Államokban jelent meg először a '30-as évek közepén.³⁴

Ez a látszólag rendkívül egyszerű megközelítés a való életben rendkívül nehezen alkalmazható, számos bürokratikus vonatkozása van. A határon átnyúló tranzakciónál egyértelmű érdekellentét van az egyes országok között, elvégre az adóalapokat tekintve ez egy nullaösszegű játszma. Amit az adóalapnál az egyik ország megnyer, pontosan annyit veszít a másik. Az adóhatás azonban legtöbbször már aszimmetrikus. A nyertes ország adótöbblete sokszor messze nincs arányban a vesztes ország adókiesésével. Az Egyesült Államok 2018 előtti 35 százalékos körüli társaságiadó-kulcsával szemben az adószint akár 1-2 százalékos is lehetett az adóparadicsomokban. A tíz-hússzoros különbség pedig már dollár-, euró milliárdokat, milliárdokat „érhet” a nagy multinacionális vállalatok számára. Az aggregált költségvetési hatás pedig az Egyesült Államok, Franciaország, Németország számára tíz és százmilliárd dollár/euró is lehet. Ezek pedig már akkora összegek, hogy a

³⁴ Hamaekers [2001] 39. o.

vesztes országok minden lehetséges eszközzel megpróbálják elkerülni az ilyen adókiesést.

A problémakör bonyolultságát jól mutatja, hogy a szakma „bibliája” az OECD transzferár-irányelvei több, mint 400 oldalon fogalmazzák meg a tagországok számára az OECD ajánlásait.³⁵ Az OECD-országokon túl még más országok sora hagyatkozik ezekre az irányelvekre, miközben az OECD-országok sem feltétlenül egységesen adaptálják ezeket.

A transzferár-szabályozás megjelenése Magyarországon is csak alig több mint 10 éves múltra tekint vissza. Az első részletes, jelen szerző által jóváhagyott pénzügyminiszteri szintű szabályozás 2004-ben lépett hatályba. Ez a rendelet tette kötelezővé a kapcsolt vállalkozások közötti ügyletekre vonatkozó dokumentáció elkészítését. Az első években az adóhatóság elsősorban a formai követelmények teljesítését ellenőrizte, de ma már a tartalmi kérdések vizsgálata kerül napirendre. Az adóhivatal által évenként kiadott ellenőrzési irányelvek mindig kiemelten kezelik a transzferár-ellenőrzéseket, és az adóhivatal (APEH/NAV) 2008–2012-es stratégiája is külön foglalkozott a transzferár-ellenőrzések fontosságával.

„Nagyobb hangsúlyt fordítunk a kapcsolt vállalkozások közötti elszámoló árak (transzferárak) vizsgálatára, különös tekintettel a nemzetközi ügyletekre, az adóelkerülő magatartások elleni következetes fellépés módszereinek kidolgozására.”³⁶

³⁵ OECD [2010a].

³⁶ APEH [2008] 12. o.

5.1.2. A kapcsolt fél definíciója

Az egész transzferár-problémakör kiindulópontja, hogy ki minősül kapcsolt félnek. Ennek definíciója nem mindig könnyen meghatározható. A vonatkozó jogi szabályok az esetek jó részét világosan lefedik. Kapcsolt felek azok, akik között meghatározó tulajdonosi kapcsolat van. Ha ez egyúttal tulajdonosi kontrollt is jelent, akkor nem lehet vita tárgya a kapcsolt viszony kérdése. Ennek megfelelően az 50 százalék + 1 szavazat és 100 százalékos tulajdonlás közötti részaránynál egyértelmű az összefüggés.

Kérdésként merülhet fel, hogy ha azonos csoportba tartozó cégek megosztva tulajdonolják egymást, és senkinek nincs 50 százalék feletti tulajdonrésze, akkor is fennáll-e a kapcsolt viszony. Ma már ilyen kiskapukra a transzferár-szabályozások nem adnak lehetőséget. A tulajdoni viszonyokat közvetlenül és közvetetten is egybe kell számítani, akár határon átnyúlóan is figyelembe véve a legkülönbözőbb tulajdonosi szinteket. Jogi értelemben ez nem lehet kétséges, de a gyakorlatban ezeknek az összefonódásoknak a követése nem egyszerű. Az „ABC” nemzetközi cégcsoport minden az „ABC” nevet is tartalmazó cégéről valószínűleg joggal feltételezhető, hogy egymással kapcsolt viszonyban vannak, de a névazonosság félrevezető is lehet.

Az olyan vállalatok, amelyek üzleti okok miatt hasonló nevet viselnek, azonos franchise-hoz tartoznak, és különböző területeken együttműködnek, még nem biztos, hogy kapcsolt vállalkozások. Ha az egyes cégek tulajdonosi oldalról egymástól függetlenek, és gazdálkodási értelemben is önálló szervezetként működnek, akkor a látszat ellenére független feleknek minősülnek.

A legbizonytalanabb a minősítés, ha nincs meg a többségi tulajdoni részarány. Nagy tőzsdei cégek számára már akár 10–20 százalékos tulajdonnal is könnyű teljes kontrollt gyakorolni, főleg ha a szavazati súlyokat is eltérítik.

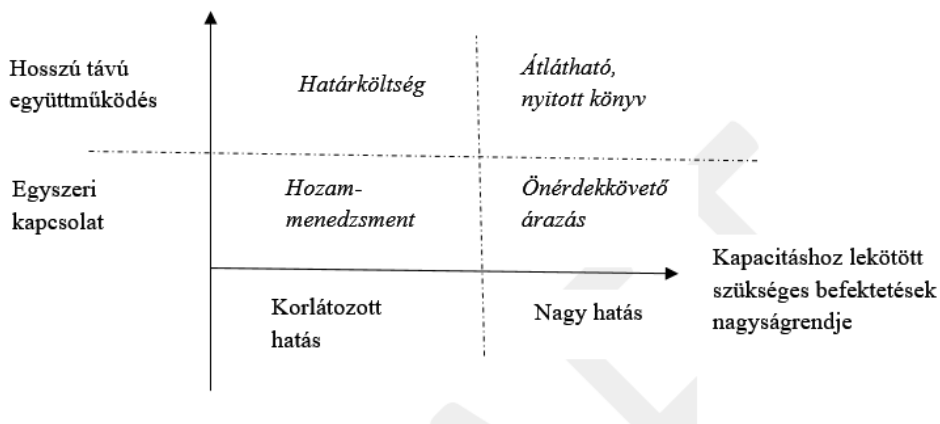
Továbbá az is lehetséges, hogy valaki csak irányítási oldalról rendelkezik menedzsmentjogokkal egy másik cégben. Ilyenkor is megkérdőjelezhető, hogy vajon az érintett felek üzleti kapcsolataikat a független felek között szokásos módon bonyolítják. A nemzetközileg elfogadott szabályozás ezért a tartalom elsődlegességének elve alapján rögzíti, hogy kapcsolt feleknek minősülnek azok a vállalatok is, amelyek között ugyan a tulajdoni részarány kisebb mint 50 százalék + 1 szavazat, de irányítási oldalról mégis meghatározó befolyást gyakorolnak egymás működésére. Ennek az irányítási viszonynak a feltárása sem egyszerű. A szabályozás abból indul ki, hogy valamilyen jogi alapja van az ilyen típusú irányítási jogoknak. A vezető testületek (igazgatótanács, felügyelőbizottság), első számú vezető kinevezésének jogköre, stratégiai döntéseknél vétő lehetőség mind olyan jellemzők, amelyek már megalapozhatják a kapcsolt viszony létét. Eszerint egy cégnek tulajdonosi oldalról akár több kapcsolt viszonya is lehet. Például a 75 százalékos tulajdonos jogi oldalról minősül kapcsoltnak, míg ha a kisebbségi tulajdonosnak joga van kinevezni a vezérigazgatót és az igazgatótanács tagjait, akkor mind a két tulajdonos kapcsoltnak minősül. Ezen az alapon akár 3-4 kapcsolt viszony is lehetséges, de a gyakorlatban azért már a kettős kapcsolt viszony is elég ritka.

5.1.3. Hol képződik a profit?

A hétköznapi élet tapasztalatai alapján a szokásos piaci ár meghatározása látszólag egyszerűnek tűnhet. Elvégre a vásárlók többsége 5–10 százalékos hibával bármikor megmondja, hogy mennyibe kerül 1 kilogramm kenyér, 1 liter tej. A részvényeknek, az olajnak, búzának és sok egyéb nyersanyagnak is közismert, tőzsdéken jegyzett ára van. Mire ez a nagy felhajtás? – lehetne kérdezni.

- Önmagában már az 5–10 százalék is túl nagy hibahatárt jelenthet az üzleti életben. Az ágazatok többségében a jövedelmezőség nem haladja meg az 5–10 százalékot, azaz már ekkora eltéréssel el lehet tüntetni vagy meg lehet duplázni egy cég adóalapját.
- Annak ellenére, hogy a tőzsdéken jegyzett áruk mennyisége és értéke hatalmas összegekre rúg, de nagyságrendekkel nagyobb azon áruk, szolgáltatásoknak a mennyisége és értéke, ahol nem rendelkezünk ilyen világos kapaszkodókkal.
- Még látszólag azonos típusú áruk, szolgáltatások esetében is sok olyan tényezőt kell értékelni, amelyek érdemben befolyásolják az árakat. Mennyiség, minőség, szállítási feltételek, határidők, kockázatvállalás mértéke, üzleti kapcsolat jellege – csak néhány azon szempontok közül, amelyekre tekintettel a független szereplők megalkusznak az ákról.
- Független felek közös érdeke, hogy a közöttük zajló ügyletek részletes feltételei ne legyenek nyilvánosak. Senki nem szeretné a versenytársai orrára kötni, hogy milyen árakon és feltételekkel üzletel.

A fenti tényezők miatt ezért kiterjedt információgyűjtésre, komoly elemzésre van szükség ahhoz, hogy akár csak megközelítően is meg tudjuk határozni a szokásos piaci árat. Fris–Gonnet [2010] szerint a független szereplők közötti árazás tényezői az 1. ábra alapján értelmezhetők.

1. ábra ■ Árazási modellek kapcsolt típusai

Forrás: Fris–Gonnet [2010] 100. o.

Az 1. ábrából is jól látszik, hogy a befektetés méretétől, az üzleti kapcsolat alkalmi vagy hosszú távú stratégiai jellegétől függően a független felek teljesen eltérő árazási modelleket alkalmaznak. De ismerjük a bevezető ár, a „dömpingár”, a végkiárusítási ár fogalmát is, amelyek szintén elfogadottak a normál piaci viszonyokba.

Az eddigiekből is már jól érzékelhető, hogy az adózásban gyakran használt jogi megközelítés a transzferárak területén nem alkalmazható. A szokásos piaci ár ugyanis a szabályozott ártól eltekintve a piaci folyamatok, a kereslet-kínálat és egyéb üzleti tényezők eredőjeként alakul ki, ezért ezen a területen sokkal inkább a közgazdasági, pénzügyi elemzésnek van meghatározó jelentősége. Nem véletlen, hogy a transzferárak területén elvétve lehet csak jogászokkal találkozni. Teljesen eltérő módszereket használnak a tanácsadó cégek is, mint a hagyományos adók (szja, áfa) esetében.

A transzferárak szabályozásának kiindulópontja, hogy keresni kell egy olyan, az ügyletet vizsgáló adóhatóságok számára is értelmezhető és elfogadható mércét („mankót”), amelyre támaszkodva meghatározhatók a transzferárak. Ez a mankó pedig az összehasonlíthatóság. A korábbiakban

bemutatott nehézségek ellenére az OECD rányelvei szerint az összehasonlító elemzés alapja tekinti a szokásos piaci ár meghatározása.

„A szokásos piaci ár elvének alkalmazása általában egy ügylet feltételeinek és a független felek között kötött ügyletek feltételeinek összehasonlításán alapul. Annak érdekében, hogy az ilyen összehasonlítások eredményesek legyenek, az összehasonlított helyzetek gazdaságilag lényeges jellemzőinek megfelelően összemérhetőeknek (összehasonlíthatóknak) kell lenniük.”³⁷

Ellenőrzött ügyleten a kapcsolt vállalkozások közötti ügyletet kell érteni.

Az összehasonlíthatóság szempontjából az OECD [2010] szerint öt tényező lehet fontos:

- a termékek vagy szolgáltatások jellemzői,
- funkcionális elemzés,
- szerződési feltételek,
- gazdasági körülmények,
- üzleti stratégia.³⁸

A fenti öt tényező vizsgálata komoly elemzéseket igényel. Először is tisztázni kell, hogy a vizsgált ügylet pontosan milyen terméket, szolgáltatást jelent. Az egész elemzés kiindulópontja, hogy pontosan definiálva legyenek az érintett termékek, szolgáltatások jellemzői.

A funkcionális elemzésben fel kell tárni a szerződő felek által végzett tevékenységeket, a felhasznált eszközök eloszlását, és különösen fontos az

³⁷ OECD [2010a] 46. o.

³⁸ OECD [2010a] 49–57. o.

egyres felek által viselt kockázatok értékelése. A funkcionális elemzés alapján lehet meghatározni az ügyletben részt vevők pontos szerepét.

A szerződési feltételeknek kell tükrözniük az előző két tényező tartalmát. A szerződésben kell pontosan rögzíteni az érintett termékek, szolgáltatások jellemzőit és a folyamatban betöltött funkciókat.

Szükség van továbbá a gazdasági körülmények vizsgálatára, amelynek során a gazdasági környezet, az érintett piac elemzésére kerül sor. A független felek közötti ügyletek jellegét is meghatározza, hogy a vizsgált piacon milyenek a kereslet-kínálati viszonyok, kik a domináns piaci szereplők, mennyire monopolizált a piac.

Végezetül szükség van az üzleti stratégia értékelésére. Egészen eltérő árazásra számíthatunk, attól függően, hogy valaki belépni akar egy piacra, vagy piaci részesedést szeretne, növelni vagy éppen a kivonulást készíti elő. Az üzleti partnerrel való együttműködés jellege is stratégiai kérdéseket vethet fel. Tartós-e a partnerrel való együttműködés, vagy csak egyszeri alkalomról van szó.

Mindezeknek a tényezőknek az elemzésére van szükség ahhoz, hogy feltárjuk egy ügylet jellegzetességeit és megkíséreljük az összehasonlíthatóság feltételeit megteremteni.

5.1.4. Transzferárazási módszerek

A különböző üzleti tranzakciók jellegzetességei eltérők, illetve a piacon rendelkezésre álló információk is nagyon különbözhetnek, ezért az elmúlt évtizedekben több módszer is kialakult a transzferárak meghatározására. Az OECD irányelvei hagyományosan három módszert preferált 2010 előtt.

- összehasonlító független árak módszere,
- viszonteladási árak módszere,

– költség és haszon (jövedelem) módszer.³⁹

A legutolsó, 2010-es módosítás után már az ügyleti nyereségen alapuló módszerek is hasonlóan kedvező megítélés alá esnek:

- ügyleti nettó nyereségen alapuló módszer,
- ügyleti nyereségmegosztásos módszer.⁴⁰

Az OECD irányelvei alapján a transzferárképzési módszer kiválasztásához az összehasonlíthatóság szempontjából lényeges az előző pontban bemutatott öt tényező elemzése szükséges.

Ezen tényezők vizsgálata után dönthető el, hogy melyik transzferármódszer biztosítja legjobban a szokásos piaci ár megközelítését. A fenti elemzéshez szükség van a rendelkezésre álló szerződések, egyéb dokumentumok részletes értékelésére, és kihagyhatatlanok a személyes interjúk.

Annak ellenére, hogy az OECD irányelvei által rögzített öt módszer elvileg egyformán elfogadott, de az ellenőrzési gyakorlatban az adóhatóságok leginkább azokat a módszereket szeretik a legjobban, amelyeknél egyértelmű piaci összehasonlításokra van lehetőség. Gyakran erre nincs mód, ezért mégis a költség–haszon elemzésén vagy az ügyleti nettó nyereségen alapuló módszert használják.

³⁹ OECD [2001].

⁴⁰ OECD [2010a].

ÖSSZEHASONLÍTÓ FÜGGETLEN ÁRAK MÓDSZERE (COMPARABLE UNCONTROLLED PRICE METHOD, CUP)

„Az összehasonlító független árak módszere az ellenőrzött ügylet során átadott eszközért vagy szolgáltatásért felszámított árat összeveti egy összehasonlítható független ügyletben hasonló körülmények között átadott eszközért vagy szolgáltatásért felszámított árral.”⁴¹

Maga az irányelv is rögzíti, hogy

„amennyiben lehetséges összehasonlítható független ügyletek felkutatása, az összehasonlítható független árak módszere a legközvetlenebb és legmegbízhatóbb módja a szokásos piaci ár elv alkalmazásának. Következésképpen ilyen esetekben az összehasonlítható független árak módszere előnyt élvez minden egyéb módszerrel szemben.”⁴²

A gyakorlati alkalmazásnál kétféleképpen lehet független összehasonlítható árakat találni. Az első és legkézenfekvőbb módszer, ha a vizsgált vállalat ugyanazon terméket, szolgáltatást egyszerre adja el vagy vásárolja kapcsolt és független feleknél. Amennyiben a termékek, szolgáltatások jellegzetességei hasonlóak – például mennyiségi, minőségi, szezonális szempontból –, azonos a kockázatmegosztás, megegyeznek a szerződéses feltételek, akkor a független féllel kötött ügyletek árai képezhetik a kapcsolt ügyletek árazásának alapját.

A nagy multinacionális vállalatoknál gyakori, hogy az értéklánc különböző pontjain a beszerzések-eladások döntő többsége a cégcsoporton belüli vállalatokkal bonyolódik. Ilyenkor nincs belső forrásból

⁴¹ OECD [2010a] 69–70. o.

⁴² Uo.

összehasonlítható ár. Amennyiben viszont beszerezhető hasonló termékre, szolgáltatásra – az adóhivatal által is ellenőrizhető forrásból – független árinformáció, akkor ezek is alapját képezhetik az összehasonlítható független árak módszerének. A legkézenfekvőbb megoldás, ha rendelkezésre állnak tőzsdei árak, nyilvános statisztikák, független nyilvántartások, esetleg versenytársaktól származó információk.

A nyilvános statisztika használatára jó példa, amikor pénzügyi tranzakcióknál Reuters-, Bloomberg-adatbázisok vagy hivatalos bankfelügyeleti statisztikák érhetők el, amelyek alapján pontosan látható, hogy a vizsgált időszakban mekkora betéti és hitelkamatokat, garanciadíjakat számítottak fel a bankok.

A versenytársaktól származó információ meglehetősen ritka. Egy adott piacon működő vállalatnak mindenképpen kell hogy legyen információja, benyomása arról, hogy a versenytársai milyen árakat alkalmaznak, de ezek ritkán jelennek meg olyan rendszerezett formában, amely a transzferárképzésben biztonsággal használható. A bárki által elérhető árlisták például a legritkábban adnak eligazítást a részletes üzleti feltételekről és az elérhető mennyiségi kedvezményekről. Ha pedig valakinek mégis részletes információi vannak a versenytársak árazásáról, akkor könnyebb lehet a transzferárak kialakítása, de felvetődhetnek kartellszempontról versenyhivatali aggályok. Életszerű, hogy valaki ennyire ismeri a versenytársak árait? Lehet, hogy részletesen egyeztetnek róla?

VISZONTELADÁSI ÁRAK MÓDSZERE (RESALE PRICE METHOD)

„A viszonteladási árak módszerének alapja az az ár, amelyen egy kapcsolt vállalkozástól megvásárolt terméket egy független vállalkozásnak továbbértékesítenek. Ezt az árat (a viszonteladási árat)

ezután csökkentik az árra alkalmazott, megfelelő bruttó haszonnal (a viszonteladási árréssel); ez képviseli azt az összeget, amelyből a viszonteladó fedezni kívánja értékesítési és egyéb működési költségeit, és amelyből – az elvégzett feladatok függvényében (figyelembe véve az igénybe vett eszközöket és a vállalt kockázatokat) – megfelelő nyereséget akar elérni. A viszonteladási árrés levonása után fennmaradó összeg tekinthető – a termék beszerzésével kapcsolatos egyéb költségekkel való helyesbítés után (pl. vámilleték) – az eszközök kapcsolt vállalkozások közötti eredeti átadása szokásos piaci árának. Ez a módszer valószínűleg a marketingműveleteknél a leghasznosabb.”⁴³

Ennek a módszernek a legnagyobb gondja, hogy miként határozzuk meg az úgynevezett viszonteladási árrést. Ez a módszer szerint kizárólag akkor használható, ha az inputoldalán bejött termék, szolgáltatás gyakorlatilag változatlan formában, minimális viszonteladási árréssel kerül továbbértékesítésre. Ha komoly átalakuláson megy át a termék, szolgáltatás, akkor már nehezen értelmezhető a viszonteladási árrés mértéke, a ténylegesen hozzáadott érték nagysága.

Mіндеzen problémák miatt a viszonteladási árak módszerét viszonylag ritkán alkalmazzák.

KÖLTSÉG ÉS HASZON (JÖVEDELEM) MÓDSZER (COST PLUS METHOD)

„A költség és haszon módszer alapja az a költség, amely az áru (vagy szolgáltatások) szállítójánál merül fel egy ellenőrzött ügyletben az áruk

⁴³ OECD [2010a] 72. o.

vagy a szolgáltatások kapcsolt vevő részére való értékesítése vagy nyújtása során. Ezután egy megfelelő költségarányos haszonnal növelik a költséget egy elfogadható nyereség elérése céljából, figyelembe véve a végzett tevékenységet és a piaci feltételeket. A költségarányos haszon fenti költséghez való hozzáadása után kapott összeg tekinthető az eredeti ellenőrzött ügylet szokásos piaci árának.”⁴⁴

A költség és haszon módszernek két buktatója lehet. A költség és a haszon. Az adóhivatali vizsgálatok többsége a haszonrészt koncentrálnak, és kevésbé foglalkoznak a költségrésszel. Egy szokásos 5–10 százalékos haszonkulccsal számolva pedig a végső szokásos piaci ár 90–95 százaléka a költség, amit gyakran adottságnak tekintenek, pedig a költség oldal is tartalmazhat olyan elemeket, amelyek kevésbé felelnek meg a szokásos piaci ár elveknek. Különösen ott lehet ez probléma, ahol a kapcsolt ügyletek mellett jelentős részarányt képvisel a független felekkel folytatott üzleti tevékenység. Ilyenkor a belső költség felosztásával a valós költségnél többet vagy kevesebbet lehet a kapcsolt ügyletekre allokálni, attól függően, hogy csökkenteni vagy növelni akarják a vállalkozás egészének a jövedelmezőségét. Ehhez képest pedig gyakran elhanyagolható, hogy a haszonkulcs 1-2 százalékkal magasabb vagy alacsonyabb.

A haszon része sem egyszerű ennek a módszernek. A haszonkulcsokra csak ritkán vannak tranzakciós szintű piaci adatok, ezért a gyakorlatban aggregált adatokból próbálnak az adózók vagy még gyakrabban a tanácsadók olyan „összehasonlítható” adatokat találni, amelyekből piaci haszonkulcsokat tudnak származtatni. A nagy nemzetközi adatbázisokban ugyan több millió vállalkozás pénzügyi beszámolóiból lehet dolgozni, de rengeteg nehézsége van

⁴⁴ OECD [2010a] 78. o.

az összehasonlításra kiválasztott halmaznak. A szakma szabályai szerint csak független cégeket hasonlíthatunk össze.

További kérdés még a veszteséges cégek kezelése. A veszteséges vállalkozások adatainak figyelembevétele csökkentené az összehasonlításra kerülő haszonkulcsot, azaz az elvárt profitot, amelynek az adóját szeretné az adóhatóság maximalizálni. Különböző országok vállalkozásainak adatait tartalmazó nagy adatbázisokból nyert pénzügyi adatokból reménytelen kísérlet feltárni a veszteség valós okait, és megítélni, hogy összehasonlíthatónak minősülhet-e a veszteséges cég. Lehet, hogy már felszámolási fázisban van, vagy olyan egyszeri hatás miatt keletkezett a veszteség, ami miatt nem szabad bevonni az összehasonlításba. A veszteséges cégeket mindezek miatt ki szokták zárni az összehasonlításból. Joggal vethető fel ezután, hogy egy válság által komolyan sújtott ágazatban ki marad akkor összehasonlítható.

Az objektív feltételek szerinti szűrés után jön még az úgynevezett kvalitatív szűrés, amikor a cégeket egyenként kell minősíteni, hogy megfelelő összehasonlítási alapot képeznek-e az összehasonlítani kívánt vállalkozással.

A végül kiválasztott vállalatoknál az alsó és felső kvartilisen kívül eső adatokat nem szokták figyelembe venni. A fenti bonyolult és időigényes folyamat végén az adatok leggyakrabban az alsó és felső kvartilis közötti tartomány, a 3-5 százalék és 8-10 százalék közé esnek.

Sok hűhó semmiért – mondhatná bárki, és pontosan emiatt jelent meg 2010-ben az OECD irányelveiben is a biztonságos adómenedék (*safe harbours*) lehetősége. A későbbiekben még visszatérek erre.

Hasonló módon kell a többi transzferármódszernél is a nagy adatbázisokból történő keresések során az összehasonlítható vállalkozások halmazát kiválasztani.

ÜGYLETI NETTÓ NYERESÉGEN ALAPULÓ MÓDSZER (TRANSACTIONAL NET MARGIN METHOD, TNMM)

„Az ügyleti nettó nyereségen alapuló módszer azt a – megfelelő alapra (pl. költségek, árbevétel, eszközök) vetített – nettó nyereséget vizsgálja, amelyet egy adóalany egy kapcsolt ügyleten realizál. Tehát az ügyleti nettó nyereségen alapuló módszer hasonlóan működik, mint a költség és haszon módszer, illetve a viszonteladási árak módszere. Ebből a hasonlóságból az következik, hogy az ügyleti nettó nyereségen alapuló módszer akkor alkalmazható megbízható módon, ha a használata megegyezik a költség és haszon módszerével vagy a viszonteladási árak módszerével.”⁴⁵

A definícióból következően hasonló problémák jelentkeznek itt is, mint a költség és haszon módszernél. A módszer nevéből következő ügyleti jelleget a gyakorlatban ritkán lehet biztosítani, mivel tranzakciós adatokra elvételre lehet csak megbízható adatbázisokat találni. Az összehasonlítható vállalkozások halmazának kiválasztása és adatainak szűrése hasonlóan zajlik, mint a költség és haszon módszernél.

ÜGYLETI NETTÓ NYERESÉGMEGOSZTÁS MÓDSZERE (TRANSACTIONAL PROFIT METHOD VAGY PROFIT SPLIT)

„Az ügyleti nettó nyereségmegosztás módszerének célja, hogy kiküszöbölje a kapcsolt ügyletben létrehozott vagy kikötött speciális feltételek nyereségre gyakorolt hatását. Célja továbbá olyan nyereségmegosztás meghatározása, amelyre a független vállalkozások az ügyletben való

⁴⁵ OECD [2010a] 85. o.

részvétel során elvártak volna. A módszer szerint a kapcsolt vállalkozások között a nyereség megosztása gazdaságilag indokolt alapon történik, megközelítve azt az arányt, amely egy független megállapodás alapján jött volna létre.”⁴⁶

A nem hagyományos módszerek közül az adóhatóságok számára talán a leggyanúsabb az ügyleti nettó nyereség megosztásán alapuló módszer. Annak ellenére, hogy mint elfogadott módszer már régóta része az OECD Irányelveknek, a magyar adóhatóság még hét-nyolc évvel ezelőtt sem tudta értelmezni ezt az eljárást.

„Az ügyleti nettó nyereség megosztás módszerének legfőbb előnye, hogy megoldást kínál azokra az esetekre, amikor a tevékenységek erőteljesen integráltak, és ezért egy egyoldalú módszer nem lenne megfelelő.”⁴⁷

Az elmúlt évtizedekben kialakult üzleti struktúrákban mind nehezebb a bonyolult termelési, szolgáltatási folyamatoknál különválasztani az egyes funkciókat, a hozzájuk tartozó kockázatokat és jövedelmeket. Hellerstein⁴⁸ szerint a formulákon alapuló költség–haszon felosztások azon a hiten alapulnak, hogy a határon átnyúló kapcsolatok mind szorosabban kapcsolódnak egymáshoz, ezért a jövedelem forrásának azonosítása „elméletileg megkérdőjelezhető, és gyakorlatilag pedig kivitelezhetetlen”. Hosszabb távon ezért Hellerstein szerint a 21. században a formulákon alapuló költség–haszon felosztás lesz a preferált módszer.

⁴⁶ OECD [2010a] 103.o

⁴⁷ OECD [2010a] 104. o.

⁴⁸ Hellerstein [2005] 111. o.

A nagy multinacionális vállalatok értékláncai egyedülálló, független cégeknél egyszerűen nem léteznek. Atomerőműveket üzemeltető nagy energiatermelő cég, több kontinensre termelő autógyártó, több száz milliárd dolláros összegben hitelezésre képes bankcsoport, globális szoftvereket fejlesztő IT-cég. Az előző felsorolásban megjelölt példákban az feltétlenül közös, hogy nem létezik olyan önmagában független cég, amelynek tevékenysége összehasonlítható lenne ezekkel a multinacionális csoportokkal. A világ összes adatbázisából, tetszés szerint kiválasztott független vállalkozások adatai valójában összehasonlításra alkalmatlanok a nagy multikon belüli transzferárakkal. A globalizáció terjedésével pedig nő az olyan iparágak száma, ahol az összehasonlítható független vállalkozás fogalma értelmetlen, mert az adott iparágban már régen nem léteznek ilyen típusú cégek. A Fris–Gonnet szerzőpáros⁴⁹ erre a problémára válaszul azt javasolja, hogy ilyenkor nem kellene a nagy vállalatcsoportokat kizárni, hanem ellenkezőleg, a csoportszinten konszolidált adatokat kellene az elemzésben felhasználni. Természetesen az összehasonlítandó vállalkozás adatait is pontosan ugyanazon a konszolidálási szinten lehetne csak használni.

Transzferárazási szempontból ezek a vállalatcsoportok globális szinten hatalmas jövedelmeket osztanak el, ezért nem tehetjük fel a kezünket, hogy nincs tökéletes módszer a transzferárazásuk kialakítására. A rendelkezésre álló alternatívák közül leginkább még mindig a legjobban az üzleti nyereségmegosztás módszere használható. Fontos szempont, hogy az adóhivatalok számára is kiszámítható jövedelemallokálást tesz lehetővé. Kevésbé népszerű eleme ennek a módszernek, hogy a veszteséget is el kell osztani. Ennek biztosan nem örülnek az érintett adóhatóságok, pedig különösen gazdasági válság esetén iparágak sora válhat akár globális

⁴⁹ Fris–Gonnet [2010] 102. o.

méretekben is veszteségesse. Chi-De és szerőtársai [2009]⁵⁰ is jelzi, hogy ennek a problémának az extrém megjelenése figyelhető meg a kínai megközelítésben. A kínai adóhatóság szerint a náluk működő egyszerű funkciókat ellátó feldolgozó ipari cégeknek, ha esik, ha fúj, biztosítaniuk kell egy „észszerű” jövedelmezőséget.

Ennek a módszernek a leglényegesebb eleme a profit megosztásának módszere. Ha rendelkezésre állnának adatok arra, hogy független felek egymás között hogyan osztják el összehasonlítható termelési, szolgáltatási folyamatokban a profitot, akkor viszonylag egyszerű lenne a helyzet, és ugyanazt a profitfelosztási módszert kellene alkalmazni, mint a független vállalkozásoknál. Ezzel szemben gyakorlatban szinte reménytelen, hogy összehasonlítható információkat találjunk.

A profit vagy éppen a veszteség felosztása ezért a közgazdasági elemzés módszereivel a funkciók elosztásán, a kockázatok viselésén, az eszközök eloszlásán alapulhat, de ebben nehezen számszerűsíthető tényezők is megjelennek, amit már ritkán szoktak szeretni az adóhivatalok.

Talán pont ez az a módszer, ahol az utólagos adóhatósági vizsgálatoknál a legnehezebb meggyőzni az ellenőröket a módszer korrektségéről, különösen, ha komoly mértékű veszteséget allokálnak az adott országban működő cégre.

EGYÉB MÓDSZEREK

Az OECD irányelvein meghatározott módszereken túl sok országban lehetséges egyéb, tetszőlegesen kiválasztott módszer alkalmazása is, amennyiben az előzőkben bemutatott módszerek nem megfelelők. Ezeket speciális tranzakciók esetében lehet alkalmazni. A vállalatfelvásárlásoknál használt szokásos értékelési módszereket veszik figyelembe a csoporton belüli

⁵⁰ Chi és szerzőtársai [2009] 41. o.

adásvételek esetében. Leggyakrabban a diszkontált *cash flow* módszerét használják, és amennyiben ez megfelel az ilyen tranzakciókban független felek között szokásos megközelítésnek, akkor az adóhivatalok is elfogadják az alkalmazását.

A TRANSZFERÁRMÓDSZEREK ALKALMAZÁSÁNAK PROBLÉMÁI

Már az előzőekben is jeleztem néhány gondot az OECD irányelveiben ajánlott módszerekkel kapcsolatban, de bőven vannak még további problémák.

Az egyik legfontosabb probléma, hogy a nyilvánosan rendelkezésre álló adatbázisokban található adatok összesített pénzügyi információkat tartalmaznak, és semmilyen módon nem különíthetők el az egyes ügyletekre vonatkozó költség-, bevétel- jövedelem- és hasznodatok. Ebből következően az „ügyleti” jelleget nem lehet biztosítani,⁵¹ ha ezekre az adatbázisokra támaszkodunk.

A kvalitatív szűrések során minősítendő vállalatokról gyakran nincs elegendő információ az összehasonlíthatóság minősítése szempontjából. Az adatbázisokban megtalálható pénzügyi adatok és az interneten fellelhető információk alapján szokták eldönteni, hogy egy vállalat benne maradhat-e az összehasonlításra felhasznált halmazban. Az internetes keresésnél főként a minősítendő vállalat saját honlapja az elsődleges információforrás.

További gond, hogy a transzferárazási döntéseknél értelemszerűen csak a rendelkezésre álló információkat lehet figyelembe venni, ami legalább 12–18 hónappal korábbi adatok felhasználását jelenti. Ha az alapvető gazdasági, iparági folyamatokban ezalatt jelentős változások következnek be, akkor ebből komoly torzítások származhatnak.⁵² Fris–Gonnet [2010] mutat rá, hogy a

⁵¹ Fris–Gonnet [2010] 102. o.

⁵² Fris–Gonnet [2010] 104. o.

válság első évében nagyságrendekkel csökken a vállalkozások jövedelmezősége, de a rendelkezésre álló adatok még a válság, a buborék kipukkanása előtti, kiugró profitokat tükrözik. Ráadásul ezeket az elemzéseket három-öt évvel később kell az adóhatóság előtt megvédeni.

A vállalkozások további kockázata, hogy a versenytársak részletes adatai ugyan nem nyilvánosak, de az adóhivatal az ellenőrzések során hozzájuthat bármely vállalkozás, akár ügyleti szintű adataihoz is. Amennyiben ezeket felhasználja, akkor olyan „fegyver” kerül a kezükbe, amellyel szemben a vállalkozások védtelenek. A szakmában komoly vita folyik a „titkos összehasonlítások” alkalmazásának lehetőségeiről.

Ameddig csak kiválasztási célokra használják ezeket az adatokat, addig ez a gyakorlat nehezen kifogásolható, főleg ha a vizsgált adóalanyoknak fogalmuk sincs, miért választották ki az ellenőrzésre. Elvégre az adóhivatal bármikor bárkit ellenőrizhet. Komolyabb jogi problémát vet fel, ha a titkos összehasonlításból származó tudást konkrétan felhasználják az adóellenőrzések során, sőt ezekkel alapozzák meg az adóhiányt. A versenytársak adatait aligha lehet kiadni az adóellenőrzés során az ellenőrzöttnek. De miként lehet védekezni olyan megállapítások ellen, amelynek nem ismerhető meg a részletes háttere. Valószínűleg az egyik legősibb jogelv, hogy bárkit vádolnak bármivel, a „fegyverek egyenlőségének” elve alapján a megvádoltnak a védekezés során joga van megismerni minden, a vád alapját képező információt. Az Alkotmánybíróság ezt a szabályt több ügyben is megerősítette.⁵³ Ennek megfelelően ezt az alapelvet az adóvitákban sem szabadna felrúgni. Külön problémája ennek a megközelítésnek, hogy a versenytársaktól beszerzett információk alátámaszthatják az adóhivatal kifogásait, de az érintettek teljesen jóhiszeműen a versenytársak adatainak ismerete nélkül is megállapíthattak eltérő árakat. Ráadásul valószínűleg a

⁵³ Alkotmánybíróság (2002)

titkos összehasonlításból származó információk is jórészt kapcsolt tranzakciókra vonatkoznak, azaz lehet, hogy pont ezek nem felelnek meg a szokásos piaci ár elvének. Az OECD már korábban említett adóalap-erózió és nyereségátcsoportosításra vonatkozó BEPS-kezdemenyezését értékelve Lowell–Herrington [2014] szerint⁵⁴ nőni fog a titkos összehasonlítások elterjedtsége, azaz a szakmán belül ez a transzferárvíta még sokáig fog zajlani.

TRANSZFERÁRMÓDSZER KIVÁLASZTÁSÁNAK FOLYAMATA

Az egyes tranzakciókhoz legjobban illeszkedő transzferármódszer kiválasztása korántsem egyszerű feladat, jellemzően egy soklépcsős folyamat eredménye. Kéri [2011] az OECD irányelvei alapján vázolja fel a következő döntési folyamatot (3. táblázat).

⁵⁴ Lowell–Herrington [2014] 69. o.

3. táblázat ▪ Az ügyletkez illő legmegfelelőbb módszer kiválasztása

Ha az összehasonlító független árak módszere és más módszer megbízhatósága azonos:	→ összehasonlító független árak módszere
Ha nem:	
<ul style="list-style-type: none"> • ha az egyik fél összehasonlító funkciót lát el (például gyártás, forgalmazás, szolgáltatás) és a hozzáadott érték nem egyedi: 	→ EGYOLDALÚ MÓDSZER (költség és jövedelem módszere, viszonzeladási árak módszere. TNMM), ami
a vizsgált társaság tevékenységétől függően (beszerző/értékesítő):	
↓	
<ul style="list-style-type: none"> • ha a vizsgált társaság terméket értékesít, szolgáltatást nyújt: 	<ul style="list-style-type: none"> → költség és jövedelem módszer → költségalapú TNMM → eszközalapú TNMM (például ROA-return of assets) → ha a költség és jövedelem módszer és a TNMM megbízhatósága azonos → költség és jövedelem módszer
<ul style="list-style-type: none"> • ha a vizsgált társaság termékbeszerző (forgalmazó) vagy szolgáltatás igénybe vevő: 	<ul style="list-style-type: none"> → viszonzeladási árak módszere → árbevétel-alapú TNMM → ha a viszonzeladási árak módszere és a TNMM megbízhatósága azonos → viszonzeladási árak módszere
<ul style="list-style-type: none"> • ha a felek mindegyikének hozzájárulása értékes (például egyedi immateriális javak): • ha a fenti módszerek figyelmen kívül hagyása indokolható: 	<ul style="list-style-type: none"> → KÉTOLDALÚ MÓDSZER: üzleti nyereségmegosztásos módszer → EGYÉB módszer (ha a szokásos piaci ár elvének megfelel)

TNMM: az üzleti nettó nyereségen alapuló módszer (*transactional net margin method*).

Forrás: Kéri [2011] 70. o.

A nagy nemzetközi társaságoknál a transzferárazási politikát központilag alakítják ki, figyelemmel a legfontosabb országok legnagyobb tranzakcióira. A kisebb ügyleteknél használt módszerekről történő döntésnél ezért sokszor részletes vizsgálatok mellőzésével követik a központ gyakorlatát.

A kiválasztásban fontos szempont még, hogy milyen adminisztrációs terheléssel jár az adott módszer, melyiket kedveli leginkább a helyi adóhivatal, melyik módszerrel lehet minimalizálni az adóviták esélyét, mennyi és milyen minőségű információ lelkhető fel az összehasonlításához, és nem utolsósorban melyiknél a legkedvezőbb az adózás. Nem véletlen, hogy az adóellenőrzéseknél gyakran már a módszer alkalmazhatóságáról is vita van az adóalany és az adóellenőrök között.

5.1.5. Dokumentálás

Az eddigiekből talán már érzékelhető, hogy a transzferárazás komoly bürokratikus folyamat. A szokásos piaci ár rögzítéséhez szükséges módszerek kijelölése, a részletes számítások, elemzések komoly erőfeszítéseket igényelnek az érintettektől. Ez a munka alapvetően két célt szolgál.

- Cools⁵⁵ szerint a transzferárazás a vállalatcsoport belső gazdálkodásának egyik szignifikáns eleme. Ennek a rendszernek mindenekelőtt az egyes részterületek teljesítményének pontos mérését, az ösztönzési rendszerek működtetését kellene szolgálnia. Manapság ezek a célok könnyen háttérbe szorulnak az adóoptimalizálás, az adóhatóság igényeinek kiszolgálása mögött. Különösen a nagy nemzetközi vállalatcsoportokban – ahol a különböző országokban százával vagy akár ezrével találhatók kapcsolt társaságok – pontos a teljesítmény mérése, a tisztánlátás elsőrendű fontosságú a különböző szervezeti egységek hatékony vezetéséhez. Ehhez pedig masszív belső információs, dokumentációs rendszerekre van szükség.
- A transzferárazás másik és a gyakorlatban egyre fontosabb funkciója az adóhatóságok igényeinek kiszolgálása. Ha az előbb a nagy multik vezetésének nehézségeire utaltam, akkor nyilvánvaló, hogy az adóhatóságok még rosszabb helyzetben vannak, ha a nagy nemzetközi társaságok egyes tagjainak kapcsolt ügyleteit szeretnék értelmezni. Először is a múltban az adóhatóság csak a fennhatósága alatt tevékenykedő cégek adatait kaphatta meg. A hozzáférés jellege is más, mint a tulajdonosnál. Az adóhatóság is elvileg hozzájuthat az adózás szempontjából releváns információkhoz. Az átadás előtt természetesen a menedzsment szűrőjén keresztülmegy, hogy mit kap meg az adóhatóság. Például egy konkrét ügyletet megalapozó számításokból már csak az „adóhatóság-kompatibilis”

⁵⁵ Cools [2003] 139. o.

számításokat szokták átadni, anélkül hogy a teljes számítási, elemzési folyamat minden elemét feltárnák. Emellett itt is érvényes az „ahány ház, annyi szokás” mondása. Még a hasonló megközelítések mögött is rengeteg eltérő számítás, elemzés állhat, ami különösen megnehezítheti az adóhivatal munkáját. Ráadásul a leggyakrabban az adóhatóságon van a bizonyítási teher,⁵⁶ E nehézségek miatt is egyre több országban vezetik be a transzferárakra vonatkozó dokumentációkészítési kötelezettséget.

„A transzferárképzés során az adóalanyok az észszerűség határain belül kötelesek erőfeszítéseket tenni annak megállapítására, hogy transzferárképzésük a szokásos piaci ár elvével összhangban megfelel-e adózási célokra. Az adóhatóságoknak joguk van megkapni azokat a dokumentumokat, amelyek e folyamat során készültek, vagy amelyekre hivatkoztak annak érdekében, hogy azokat felhasználhassák a szokásos piaci ár elv betartásának ellenőrzésére. [...] Mi több, a dokumentáció iránti igénynek egyensúlyban kell lennie a költségekkel és az adminisztrációs terhekkkel, különösen akkor, ha ez a folyamat olyan dokumentumok létrehozását feltételezi, amelyekre adójogi előírások hiányában egyébként nem lenne szükség. A dokumentációs igények nem róhatnak az adóalanyokra a körülményekhez képest aránytalanul nagy költséget és terheket.”⁵⁷

Az OECD-tagok többségénél és nagyon sok más országban is kötelező előírások szabályozzák, hogy milyen határidőre milyen dokumentációt kell az adóalanyoknak elkészíteniük. Ezeknek a dokumentációknak a tartalmi és formai követelményeit is jogszabályokban határozzák meg.

⁵⁶ OECD [2010a] 203. o.

⁵⁷ OECD [2010a] 211. o.

Az elmúlt 10-15 évben a dokumentációkészítési kötelezettség már olyan komoly terhet rótt az adózókra, hogy a piaci szereplők bevonásával az EU többek között külön bizottságot hozott létre a dokumentációs terhek csökkentése érdekében.⁵⁸ Ennek a munkának az eredménye a ma szokásos dokumentációs forma. A magyar szabályozás alapján ennek fő elemei a következők:

- a magyar és nemzetközi jogi háttér bemutatása,
- a cégcsoport és ezen belül a vizsgált vállalat bemutatása,
- a vizsgált vállalat és a konkrét ügylet piacának elemzése,
- Funkcionális analízis, amelynek segítségével kiválasztható a legjobban illeszkedő transzferárazási módszer. Ehhez szükség van a következőkre:
 - a felek funkcionális profiljának megalkotása;
 - az ügyletben részt vevő felek által betöltött szerepek pontos meghatározása;
- az ügylet szerződéses hátterének bemutatása.
- benchmarking tanulmány elkészítése, amelyben be kell mutatni a kiválasztott módszernek megfelelő formában összegyűjtött független összehasonlítható piaci árakat és azt a piaci ártartományt, amibe bele kell esnie a vizsgált tranzakciók árainak.
- Lényeges eleme ennek a folyamatnak a legmegfelelőbb adatbázis kiválasztása és ebből az összehasonlítható vállalkozások releváns adatainak gyűjtése. Európában céges adatokra legelterjedtebb az Amadeus adatbázis használata. Természetesen nem kötelező a piaci ártartományba tartozó árakat alkalmazni, de ami ezen kívül esik, ott szükség van az adóalap kiigazítására, mégpedig a szokásos piaci ártól való eltérés mértékével.

⁵⁸ EC [2005].

Az OECD és az Európai Unió az elmúlt tíz év harmonizációs munkája nyomán a nemzeti dokumentációs kötelezettségek közötti különbségek csökkennek, és terjed a fődokumentum (masterfile) felőli megközelítés.⁵⁹ Nálunk is lehetővé vált a magyar mellett az angol, német és francia nyelvek használata, és emellett lehetőség van az úgynevezett masterfile dokumentáció alkalmazására is. Ennek lényege, hogy a nagy multinacionális vállalatok központilag elkészített transzferár-dokumentációja az egész csoportra tartalmazza a legfontosabb információkat. Ehhez természetesen szükség van egy egységes csoportszintű transzferár-megközelítésre. A masterfile révén szignifikánsan mérsékelhető az adminisztrációs kötelezettség. Az adóhatóság számára is kisebb gyanakvásra ad okot, ha megkülönböztetés nélkül a többi országban is ugyanazokat a transzferárelveket követik, függetlenül az esetleges pozitív vagy negatív adókövetkezményektől.

A dokumentációkészítési kötelezettség adminisztrációs terhet meghatározza, hogy mekkora és milyen jellegű tranzakciókra kötelező. A túlzott bürokrácia elkerülése érdekében rögzítik az értékhatárokat vagy azokat az ügylettípusokat, amelyeknél nincs dokumentációs kötelezettség, vagy csak egyszerűsített dokumentációt kell készíteni.

További kérdés, hogy csak a határon átnyúló gazdasági eredményeket vagy a belföldieket is kell dokumentálni. A nemzetközi gyakorlat e tekintetben sem egységes. Van, ahol csak a nemzetközi tranzakciókat kell dokumentálni, pedig elvileg belföldön is megoldható az adóalap befolyása a transzferárok segítségével. Egy nagyobb vállalatcsoportban lehetnek egyszerre veszteséges és nyereséges cégek is. Amennyiben a transzferárok segítségével a nyereséges cégek adóalapját sikerül átterelni a veszteségesekhez annak érdekében, hogy nullszaldó körüli adóalapjuk legyen, akkor a veszteséges cégek ugyan még mindig nem fizetnek adót, de a nyereségeseknek már csökkent az adófizetési

⁵⁹ Beudeker–Janssen [2006] 241. o.

kötelezettsége. Ha pedig progresszív a társaságiadó-endszer, mint Magyarországon 2017 előtt (10 és 19 százalék tao-kulcs), akkor még inkább veszélyt jelenthetnek az egyes leányvállalatok között a belföldi transzferárakon keresztüli profitátcsoportosítások.

5.1.6. Biztonságos adómenedék (safe harbours)

Az elmúlt évtizedben sok vita folyt a szokásos piaci ár fogalmának értelméről.⁶⁰ Jeffrey Owens – aki az OECD adóügyekért felelős igazgatója volt – is hitet tett 2005-ös cikkében⁶¹ a szokásos piaci ár elve mellett. Ennek ellenére az OECD irányelveibe is bekerült a biztonságos adómenedék alkalmazásának lehetősége.

A szakma nagy része által túlzottnak és aránytalannak minősített dokumentációkészítési teher végeredménye, hogy nagyon sok ügyletnél kijön a szokásos 3-5 és 8-10 százalék közötti haszonkulcs, amivel sikerül teljesíteni a szokásos piaci ár elvét. Fris–Gonnetis [2010] megfogalmazza azt a kritikát, hogy

„az összehasonlíthatóság és a szokásos piaci ár elve többet érdemel annál, mint hogy véletlenszerű eredményeket produkálva, sztenderdizált összehasonlíthatósági keresésekben merüljön ki.”⁶²

Erre a nyugtalanító helyzetre válaszul találták ki a biztonságos adómenedék lehetőségét. Ennek lényege, hogy a vonatkozó szabályozásban definiált tranzakciók esetében, ha egy előre rögzített sávba beleesik az ügylet

⁶⁰ Fris–Gonnet [2010], Hamaekers [2001], Owens [2005], Monsenego [2014].

⁶¹ Owens [2005] 102. o.

⁶² Fris–Gonnet [2010] 99. o.

haszonkulcsa, akkor minden további adminisztráció, elemzés, számítás nélkül az ügylet elfogadottnak minősül transzferár-szabályozási szempontból.

„A biztonságos adómenedék alapvető célkitűzései a következők: a jogkövetés egyszerűsítése az arra jogosult adóalanyok számára a kapcsolt ügyletek szokásos piaci áron alapuló feltételeinek meghatározásában; garanciákat nyújtani az adóalanyok egy csoportjának, hogy az adóhatóság további vizsgálat nélkül elfogadja a kapcsolt ügyletben alkalmazott árat; valamint az adóhatóság felmentése az ilyen adóalanyok transzferárképzésének további vizsgálata és ellenőrzése alól.”⁶³

Ez az idézet jól mutatja ennek a módszernek az előnyeit. Sokkal egyszerűbb – az adminisztráció és az adózó biztos lehet benne, hogy az adóhivatal nem fogja megtámadni a transzferárzását. A kockázatsökkentés, a bizonyosság pedig manapság minden vállalkozás számára nagy érték.

A biztonságos adómenedék bevezetésében és elterjedésében valószínűleg szerepet játszott, hogy látszólag ellenérdekű felek számára született kedvező megoldás. Az a kiszámíthatóság, ami az adóalany által befizetendő adó maximumát rögzíti, az adóhatóság számára is garanciát nyújt, a beszedhető adó minimumára. Ráadásul a transzferárak ellenőrzése, az esetleges jogviták kezelése egyik oldalon sem köt le jelentős erőforrásokat. Elvégre a túlzott mennyiségű dokumentáció nemcsak az adózónak teher. Ugyanazon a dokumentáción kell magát átrágnia az adóhivatalnak is. A végén pedig ritkán van érdemi eltérés az adózó és az adóhivatal véleménye között a haszonkulcssávról. Ilyenkor pedig már nem érdemes kötözködni. Az

⁶³ OECD [2010a] 179. o.

adóhivatal erőforrásai is szűkösek, és vannak más területek, ahol hatékonyabban használható az ellenőrzési kapacitás.

Monsenegno [2014] szerint a biztonságos adómenedékkel megszegésre kerül a szokásos piaci ár elvének elmélete.⁶⁴ De feltehető a kérdés, hogy vajon a gyakorlati hasznok megérik-e, hogy nem konkrétan, ügyletről ügyletre igazolódik a szokásos piaci ár mértéke? A szakma válasza egyértelmű igen, függetlenül attól, hogy az ellenőri vagy ellenőrzötti oldalról jön a megerősítés.

5.1.7. Nemzetközi vonatkozások

Korábban utaltam rá, hogy a transzferárakkal belföldön is lehet adót optimalizálni, de a transzferárak igazán a nemzetközi kereskedelem, nemzetközi pénzügyek területén válnak izgalmasakká. Az egyik leghíresebb eset is nemzetközi transzferárvitához kötődik. A GlaxoSmithKline multinacionális gyógyszergyár 3 milliárd dollár büntetést fizetett és emellett lemondott 1,7 milliárd dollár jogos adó-visszaigénylésről.⁶⁵ Maga az eljárás pedig 17 évig tartott.⁶⁶

A fenti büntetést az Egyesült Államokban szabták ki, ahol legendásan komolyan veszik az adóelkerülést, de nagyon sok ország harcol ezen a fronton és igyekszik a maximális adóbevételt behajtani. Kína és India is felismerte, hogy a külföldi befektetők számára nem feltétlenül fontosak a helyi társasági adóra vonatkozó feltételek, ha a transzferárakon keresztül a jövedelmet alacsony adószintű országba tudják átcsoportosítani. Indiában egyenesen azt vetették fel, hogy az olcsó helyszín miatt keletkezik egy úgynevezett „helyszín-megtakarítás” (*location savings*), amit a transzferárazásra tekintettel

⁶⁴ Monsenegno [2014] 220. o.

⁶⁵ Helybély és szerzőtársai [2008] 351. o.

⁶⁶ Sikka–Willmott [2010] 21. o.

kellene megadóztatni a költség–jövedelem módszerhez hasonlóan (Dhall és szerzőtársai [2011]).⁶⁷

Az Ernst & Young globális felmérése az utóbbi évtizedben kétszer is ugyanarra az eredményre jutott. Az adózás területén a multinacionális cégek számára a transzferárazás a legfontosabb kihívás.⁶⁸

Az alapkérdés a nagy nemzetközi társaságok számára, hogy mennyire akarják a transzferárazást adóoptimalizálási célokra felhasználni. De bármi is legyen a válasz, a neheze csak még ezután jön. Kétféle megközelítés lehetséges, illetve ezeknek valamilyen keveréke.

– A nagy multinacionális vállalatok egyre nagyobb része globális oldalról közelíti meg a transzferárazást. Természetesen nem hagyják teljesen figyelmen kívül az egyes országok specialitásait, de a csoport legfontosabb országaira tekintettel alakítják ki az egységes transzferár-politikát. A leányvállalatoknál ilyenkor azonosan kell kezelni a kapcsolt cégek közötti ügyleteket.

– A másik megközelítés, hogy a helyi vezetés bevonásával alakítják ki a transzferárazást. Ennek az az előnye, hogy tekintettel van a helyi sajátosságokra, de csoportszinten biztosan nem ez lenne az optimális adóstruktúra. A kockázat minimalizálásának sem feltétlenül ez a legjobb módja. Az egyik ország elégedettsége, még nem jelenti, hogy a másik ország adóhivatala nem kezd gyanakodni, és nem indít adóellenőrzést. Sőt lehet, hogy éppen a túlzott elégedettség váltja ki a másik adóhatóság érdeklődését.

A teljesen tiszta modell a gyakorlatban sehol sem működik. Nagy nemzetközi szervezeteknél kizárt, hogy a nemzetközi adóügyekben semmilyen központi

⁶⁷ Dhall és szerzőtársai [2008] 47. o.

⁶⁸ Oosterhoff [2004] 47. o., Oosterhoff [2011] 159. o.

kontroll ne legyen. Az sem életszerű, hogy egy 100 dolláros egyszeri kapcsolt ügylet hatásait is egyedileg terveznék meg a cégközpontban.

A globális adótervezésnek azonban csak az egyik eleme az adóminimalizáló struktúrák felépítése. Az adótervezésnek része a kockázatkezelés is. A kockázati tényezőket is figyelembe kell venni az adóalap-allokálás során. Ha nagyon agresszív az adóhatóság, akkor észszerű startégia lehet több adóalapot kimutatni ebben az országban. A kemény bírságok, a kemény személyi konzekvenciák is arra ösztönöznek, hogy több profitot mutassanak ki. Hosszabb távon az adóhatóság agresszív stratégiája a visszajára is elsülhet, ha emiatt a befektetők elmenekülnek az országból. Az adóalapnak így nem a 10-20 százaléka lehet kérdéses, mert a teljes adóalap elvesztése fog bekövetkezni. A nagy multik, bármennyire is igyekeznek csökkenteni a transzferárkockázataikat, az egyes országok eltérő érdekei miatt óhatatlanul olyan viták keresztüzébe kerülhetnek, ahol két ország adóhivatala próbálja meg rátenni a kezét ugyanarra az adóalapra. A kettős adóztatás elkerülését szolgáló egyezmények elméletileg védelmet nyújtanak a kettős adóztatás ellen, de ennek az elvnek az érvényesítése korántsem egyszerű.

Tapasztalataim szerint az áfa esetében jó a különböző országok közötti együttműködés, amit megkönnyít, hogy nincsenek jelentős érdekellentétek. A transzferárazásnál már messze nem ilyen harmonikus a nemzetközi együttműködés. Azok a nemzetközi eljárások, amelyek a transzferárazásnál a kettős adóztatás elkerülését szolgálják, rendkívül időigényesek és bürokratikusak.

KÖLCSÖNÖS EGYEZTETŐ ELJÁRÁS (MUTUAL AGREEMENT PROCEDURE, MAP)

Kölcsönös egyeztető eljárás során az érintett országok hivatalos szervei igyekeznek a kettős adóztatás elkerülése érdekében megegyezni a vitatott adóalap elosztásáról.

„A kölcsönös egyeztető eljárás jól bevált eszköz arra, hogy az adóhatóságok konzultáljanak egymással a kettős adóztatási egyezmények alkalmazását illető viták rendezése érdekében.”⁶⁹

Maga az OECD-irányelv is utal rá, hogy az adóalanyok egy jó része kevésbé osztja ezt a pozitív véleményt.⁷⁰ Az egyeztetés végén több kimenet lehetséges. Mindenki mindent rendben talál, és marad a kiinduló állapot. Az egyeztetést kezdeményező ország illetékes hatósága ilyenkor vesztesen hagyja el a „csatateret”. A hosszú és bürokratikus eljárást ezért csak akkor indítják el, ha reális esélyt látnak többlet adó megszerzésére.

A végén, ha nehezen is, de legtöbbször mégis megszületik valamilyen kompromisszum. A kezdeményező országban az adóalanyoknak növelnie kell az adóalapját, míg a másik országban pedig csökkentésre kerül sor. Ezt a csökkentést hívják viszontmódosításnak. A „megtámadott” ország költségvetéséből a kettős adóztatás elkerülése érdekében vissza kell téríteni a viszontmódosításnak megfelelő adót. Az érintett cégek számára a kölcsönös egyeztető eljárás (*Mutual Agreement Procedure, MAP*) kimondottan kétesélyes történet. Ha abban az országban alacsonyabb az adókulcs, ahol növelni kell az adóalapot, akkor még jól is járhat csoportszinten a vállalat, de magasabb adókulcsnál rosszul is elsülhet az eljárás. Az esetleges büntetések,

⁶⁹ OECD [2010a] 156. o.

⁷⁰ OECD [2010] 160–161. o.

kamatterhek és bizonytalanság miatt az adózók transzferárügyekben ritkán lelkesek a kölcsönös egyeztető eljárás esetében.

„Az OECD irányelve szerint a kölcsönös egyeztető eljárás érinti a viszontmódosítást, és így az azzal kapcsolatban kifejezett legjelentősebb aggályok (amelyeket a későbbi részekben egyenként tárgyalunk) merülnek fel:

1. a belföldi jogszabályokban meghatározott időkorlát elérhetetlenné teheti a viszontmódosítást, ha az ilyen korlátról nem mondanak le a vonatkozó adóegyezményben;
2. a kölcsönös egyeztető eljárás túl hosszú időt vehet igénybe;
3. az adóalany részvétele korlátozott lehet;
4. nem feltétlenül áll rendelkezésre olyan nyilvános eljárás, amelyek útbaigazítanak az adóalanyokat az eljárás alkalmazásáról és
5. nem feltétlenül léteznek eljárások az adóhiány vagy késedelmi kamat behajtásának felfüggesztésére a kölcsönös egyeztető eljárás döntésének meghozataláig.”⁷¹

De hasonló kritikát fogalmazott meg Biçer [2014] is, aki egyúttal felveti, hogy az adóalanyok számára súlyos probléma, hogy gyakran kimaradnak az adóhatóságok egyeztetéseiből, ami tekintettel arra, hogy csak ők rendelkeznek minden információval, és az esetleges következményeket is ők viselik, legalábbis megkérdőjelezhető.⁷² Igazságszolgáltatási eljárásból pedig ma már egyetlen jogállamban sem zárható ki az érintett. További gondot is jelez Biçer [2014] a bírósági jogorvoslat kérdésében.⁷³ Az elhúzódó kölcsönös egyeztető

⁷¹ OECD [2010a] 161–162. o.

⁷² Biçer [2014] 84. o.

⁷³ Biçer [2014] 82–83. o.

eljárást esetleg megelőzheti valamelyik országban egy bírósági ítélet, ami ezen ország adóhatóságára kötelező erejű. Ennek következtében ebben az országban a kölcsönös egyeztető eljárás során már semmilyen megegyezési mozgástér nincs. Innentől kezdve sok értelme nem marad az eljárásnak. Elvileg jöhet még a döntőbíró, ha azt mindkét ország elfogadja magára nézve kötelezőnek. Herksen–Fraser [2009] szerint az egyik fő gond, hogy az érintett hatóságok egyszerűen nem rendelkeznek elegendő erőforrással a gyors és hatékony együttműködéshez.⁷⁴

ELŐZETES ÁRMEGÁLLAPÍTÁS (ADVANCED PRICING AGREEMENT, APA)

A transzferárazással kapcsolatos bizonytalanságok miatt a hatóságok és az adózók joggal szeretnék több kiszámíthatóságot, transzparenciát és kezelhető kockázatot. Így a hatóságok és az adóalanyok kölcsönös érdeke, hogy olyan módszereket használjanak, amelyekkel csökkenthető a kiszámíthatatlanság és kockázat. A normál adóügyekben már régóta ismert a feltételes adómegállapítás rendszere (*binding ruling*), amivel az adózók az általuk fontosnak ítélt ügyletek, struktúrák megvalósítása előtt hivatalos véleményt (határozat) kérnek az illetékes hatóságtól, ami leggyakrabban a pénzügyminisztérium vagy az adóhivatal. A kiadott határozatban foglalt feltételek betartása esetén az adóalany előre tudja, hogy pontosan mikor és mennyi adót kell fizetnie. Gyakran még ennél is fontosabb haszna a határozatnak, hogy amennyiben az abban foglalt feltételeknek megfelelően valósul meg a gazdálkodási esemény, akkor az adóhivatal nem köthet bele.

Ennek a rendszernek az analógiájára jött létre az előzetes ármegállapítás (*Advanced Pricing Agreement, APA*) rendszere. Az adóalanyok hivatalos véleményt kérhetnek a kapcsolt vállalkozásokkal folytatott ügyletekre. Ha a

⁷⁴ Herksen–Fraser [2009] 160. o.

hatóság által kiadott határozatnak megfelelően járnak el, akkor egyértelmű, hogy mennyi adót kell fizetniük, illetve nem emelhet kifogást az ügylettel szemben az adóhatóság.

A nemzetközi összefüggések miatt az előzetes ármegállapításnak is több típusa ismeretes.

EGYOLDALÚ előzetes ármegállapítás (*unilateral APA*) az adózó csak a saját országának a hatóságától kér véleményt. Ennek előnye, hogy viszonylag gyors lehet az eljárás, ellenben védelmet csak ebben az egy országban nyújt. A másik ország adóhatósága később minden további nélkül ellenőrzést indíthat az ügylet miatt, és ha nem fogadja el a saját országban szerzett előzetes ármegállapításban foglaltakat, akkor korlátozás nélkül megbüntetheti az adózót.

KÉTOLDALÚ előzetes ármegállapítás (*bilateral APA*) kérelmet akkor nyújtanak be, ha két országban szeretne védelmet kapni az adózó. Az érintett két hatóságnak ilyenkor együttesen kell határozatot hoznia. A több szereplő miatt ez a folyamat hosszabb időt vesz igénybe, mint az egyoldalú előzetes ármegállapítás. Az adózó mind a két országban kiszámítható feltételek szerint fizetheti meg az adót, és sehol nem kell tartania az adóhatóságtól.

TÖBBOLDALÚ előzetes ármegállapítás (*multilateral APA*) kérése akkor szükséges, ha az adózó kettőnél több országban kíván biztosítékot kapni. Bonyolult határokon átnyúló finanszírozási tranzakcióknál, kereskedelmi ügyleteknél kettőnél több országra is kiterjedhet egy üzleti folyamat hatása. Leggyakrabban ennek a határozattípusnak az elfogadása tart a legtovább. Az ügyletek bonyolultsága és mérete, az eltérő érdekekkel rendelkező hatóságok részvétele rendkívüli módon elnyújthatja ezen eljárásokat. Mégis, ha nagy egy ügylet mérete és kockázata, akkor gyakran megéri kivárni a hosszú és költséges egyeztetési folyamat végét.

A magyar adórendszer is ismeri az előzetes ármegállapítás intézményét, de az elmúlt években kiadott határozatok többsége egyoldalú volt.

Lowel–Herrington [2014] szerint az OECD adóalap-erózió és nyereségátcsoportosítási (BEPS) kezdeményezésének egyik várható következménye, hogy reflektorfénybe kerülhetnek a kölcsönös egyeztető eljárások (MAP) és az előzetes ármegállapítások (APA) is.⁷⁵ A bonyolultabbá váló szabályozási környezetben még érzékenyebbek lesznek az adózók a kockázatra, és még nagyobb erőfeszítéseket tesznek majd a kockázatok minimalizálása érdekében. Előrejelzésük szerint a transzferármódszerek közül is az ügyleti nettó nyereség megosztása lesz hosszú távon a népszerűbb.

A kölcsönös egyeztető eljárás (MAP) és az előzetes ármegállapítás (APA) kapcsán még egy fontos kérdés merül fel. Mind a két folyamatnak meghatározó eleme, hogy eltérő érdekű hatóságok próbálnak meg a nemzeti költségvetésekbe befizetendő adóról megegyezni. Ennek megfelelően a tárgyalási folyamatnak és a végeredménynek is lényeges eleme az alku. Ahol pedig alkura kerül sor, ott a szakmai érvek, megfontolások könnyen háttérbe szorulnak, aminek következtében a szóban forgó két eljárás végeredménye nem mindig felel meg a szokásos piaci ár elvének. Ezt a Monsenego [2014] által felvetett problémát⁷⁶ nehezen lehet orvosolni. Ha minden érintett hatóság és az adózó is elégedett, akkor miért kellene ragaszkodnunk a szokásos piaci ár „tisztá” elvéhez.

A nagy tét és a bonyolult eljárások miatt az előzetes ármegállapítás során óhatatlanul játékelméleti megfontolások is megjelennek az adóalanyok viselkedésében.⁷⁷ A módszerek és a folyamatba bevonandó országok

⁷⁵ Lowel–Herrington [2014] 69. o.

⁷⁶ Monsenego [2014] 22. o.

⁷⁷ Waegenaere és szerzőtársai [2007] 187. o.

kiválasztása gondos kockázatelemzés és az érintett hatóságok várható reakciónak értékelése után történik meg. Lényeges szempont, hogy lehetőség szerint olyan az előzetes ármegállapítási kérelmet nyújtsanak be, amelyet várhatóan el is fogadnak. Ellenkező esetben évekig tartó jogbizonytalanságban kell az érintett adóalanyoknak a transzferárügyeket intézniük.

Az előzetes ármegállapítás elterjedésének egyik fő akadálya, hogy gyakran nagyon hosszú ideig tart a folyamat. Még egyoldalú előzetes ármegállapítás esetében is eltarthat fél-egy évig a vizsgálat és jóváhagyás, de a két- vagy többoldalú ügylet esetében még az OECD-irányelv is legalább 18 hónapról beszél, de a gyakorlatban ennél is jobban elhúzódhat a folyamat.⁷⁸ Márpedig egy két-három éves jóváhagyási procedúra alatt is működnie kell az üzletnek. Utólag már nehezen kezelhető, ha három év múlva kiderül, hogy elutasították előzetes ármegállapítás kérelmében szereplő összegeket, és megkérdőjeleződhet a megelőző két-három év minden kapcsolt tranzakciója. A társaságok egy jelentős része egyszerűen nem tud ekkora kockázatot vállalni.

5.1.8. A tőke kivonás megadóztatása (exit tax)

A nemzetközi pénzügyi tőke „megszokott” sebességű áramlása mellett ma már a reálgazdasági eszközöknél is megfigyelhető az országok közötti gyors áttelepülés. Manapság már teljesen természetes, hogy komoly termelő- és kiszolgáló- vagy éppen K + F-kapacitásokat visznek át hetek, hónapok alatt egyik országból a másikba. A nemzetközi versenyképesség tükröképeként a különböző országok közötti küzdelem jórészt a munkahely, jövedelem, adóteremtő beruházásokért folyik. A teljesen új gyárat, szolgáltatóközpontokat leszámítva, egy új fejlesztés beindítása valahol máshol egy hasonló kapacitás leépítésével vagy visszafogásával jár. Az új

⁷⁸ Gibert–Daluzéau [2007] 230. o.

befektetésekért folytatott verseny ezért leggyakrabban a nagy multinacionális csoportokon belül, az egyes leányvállalatok között zajlik. A helyi leányvállalatok fő szövetségese pedig nem meglepő módon az adott ország kormányzata.

Ebben a versenyben is megfigyelhetők világos tendenciák. A megcélzott piactól függően például Kelet-Közép-Európa, Kína vagy szolgáltatóközpontoknál India lehet népszerű célpont. Az olcsó munkaerő, rugalmas szabályozás vagy éppen a könnyen teljesíthető környezetvédelmi előírások mellett még jó néhány tényező befolyásolhatja a helyszínválasztási döntéseket.

A „vesztes” országok számára viszont komoly hátrány, ha becsuknak náluk egy gyárat. Először is jó eséllyel sokan tartósan elveszítik a munkájukat, ami adókieséssel, továbbá munkanélküli-kiadások és a szociális támogatások növekedésével jár. Emellett kiesnek a költségvetésből az egyéb adók, például a társasági adó is. A beszállítók többsége is súlyos veszteségeket szenvedhet el, egy részük akár csődbe mehet, ami újabb foglalkoztatáscsökkenéssel, adókieséssel, támogatásnövekedéssel jár együtt. Minél inkább meghatározó egy adott földrajzi területen a bezárt gyár gazdasági szerepe, annál koncentráltabban és súlyosabban jelentkeznek a következmények. Gyakran az elhagyott ingatlanok újrahatszósítása is megoldhatatlan, de a környékbeli lakóingatlanok értéke is jó eséllyel drasztikusan visszaesik.

Mindezen hátrányok elkerülése érdekében az érintettek nyilván minden lehetséges eszközt bevetnek: tüntetéseket, sztrájkokat, PR-kampányokat stb. Nagyon gyakran a helyi és központi kormányzati szervek is több-kevesebb sikerrel beszállnak a nyomásgyakorlásba. Az EU-n belül a kormányzati beavatkozás lehetőségei több okból is erősen korlátozottak. Először is az EU működésének egyik legfontosabb alapelve az áruk, szolgáltatások, a tőke és a

munkaerő szabad áramlása. Emellett egyes speciális területeket leszámítva az EU szigorúan korlátozza az állami támogatások versenytorzító használatát is.

De van egy olyan lehetőség, amivel piacokonform módon, az EU szabályainak is megfelelően lehet „nyomást gyakorolni” azokra, akik el akarják költöztetni termelési kapacitásaikat. Az esetek többségében a nagy vállalatcsoportokon belül zajlik a kapacitás áthelyezése, ami kapcsolt vállalkozások közötti tranzakciónak minősül, és mint ilyennek, meg kell felelnie az adott ország transzferár-szabályozásának.

Látszólag nem tűnik veszélyesnek ez a felvetés. Elvégre bezárnak egy gyárat, és valahol máshol építenek egy újat. Átvisznek néhány eszközt egyik országból a másikba. Ehhez kell egy piaci árat hozzárendelni. Kérdezheti bárki, hogy hol itt a kockázat. De feltehetjük a kérdést máshogyan is. A kiinduló országban évek, évtizedek alatt kialakult egy olyan kultúra, tudás, amelyet most áttelepítenek egy másik országba, ahol a nulláról indulva erre a tudásra alapozva nagyon rövid idő alatt tudnak üzembe helyezni egy hatékony gyárat. Van ennek a tudásnak értéke?

Független felek között valószínűleg lenne. Például, ha az egyik legjobb versenyautógyárat meg akarná venni és a termelést áthelyezni egy komoly befektető Olaszországból Dubaiba, akkor a cég értékelésében biztosan megjelenne, hogy a gyár zökkenőmentes áttelepítéséhez nyújtott szakmai támogatás mekkora értéket jelent. Márpedig, ha kapcsolt felek között olyan tranzakció zajlik, amelynél a szokásos piaci ár alapján ellenértéket kellene fizetni, akkor ennek elmaradása joggal adóztatható meg.

További kérdés, hogy egy jövedelmező üzletág eladásának komoly értéke lehet még akkor is, ha az eszközök egy része például nem mozgatható (föld, ingatlan, bizonyos gépek stb.). A profittermelő képesség önmagában olyan érték, amelyért független felek között magától értedődően fizetni kell.

Ennek az értéknek a megadóztatását hívja a szakma kivonulási adónak (*exit tax*), és elsősorban Németországban ismert ez a megközelítés.

Közgazdasági és gazdaságpolitikai értelemben vita tárgya lehet, hogy az ilyen extraadónak vajon mekkora a visszatartó ereje, és mennyiben riasztja el a potenciális beruházókat. Ugyanis az ilyen megközelítést alkalmazó országba kevésbé szívesen ruháznak be, ha attól kell félni, hogy egy esetleges későbbi kivonulás jelentős adóterhekkel járhat. Akkor már érdemes lehet eleve egy kedvezőbb adózási feltételű, „kivonulási adót” nem alkalmazó országba befektetni. Az OECD és EU legújabb adócsalás elleni napirendjére is nem véletlenül került fel az *exit tax* kérdése.

5.1.9. Különös tranzakciók

A transzferár-vizsgálatok évtizedes tapasztalatai alapján az adóhivatalok kialakult gyakorlata, hogy mely tranzakciókat vizsgálnak előszeretettel, és melyek azok a gyanús jelek, amelyek felbukkanásakor számíthatunk az adóhivatal kiemelt érdeklődésére. Természetesen nem véletlenszerűen alakult ki ez a gyakorlat. Megfigyelhető, hogy melyek azok a tranzakciók és melyek azok az üzleti jellemzők, amelyek esetében nagyobb az esély, hogy a kapcsolt felek közötti elszámolásokban eltérnek a szokásos piaci ár elvétől.

A különös tranzakciónál nagy összegek mozognak olyan ügyletek segítségével, amelyek esetében nem áll rendelkezésre összehasonlítható piaci ár. Ezek a jellegzetességek elsősorban a pénzügyi tranzakciókra, a jogdíjas ügyletekre, a papíron „utazó” kereskedelmi üzletekre illenek. Különösen a jogdíjas ügyletek és a speciális áruk utaztatásánál lehet bajban az adóhivatal, hogy megfelelő összehasonlítható árakat találjon. Mennyi lehet például a Coca-Cola, a Microsoft Windows, a Chanel, az Audi, az Aszpirin márka értéke? Teljesen egyedi, gyakorlatilag piaci alapon árazhatatlan értékű „eszközökről”

van szó. Hasonló jellegű eszközökre vonatkozó piaci tranzakciók rendkívül ritkák. Nem véletlen, hogy manapság a tranzitár-visszaélések kapcsán a jogdíjas ügyleteket szokták sűrűn emlegetni.

A pénzügyi tranzakciók, papíron történő áru- és szolgáltatás-adásvétel követésének nehézsége pedig főként abban rejlik, hogy a minimális tranzakciós költségek miatt a gyakoriság, a nagyságrend, illetve a felhasznált országok kiválasztása terén nincsenek korlátok. Bárhová, bármilyen gyakran, bármilyen úton lehet pénzt és terméket „utaztatni”. Márpedig, ha sok országot érintenek a bonyolult tranzakciók, akkor körülményesebb ezek nyomon követése, és az, hogy felderítsék a szokásos piaci ártól való eltérést.

Ehhez képest szinte „gyerekjáték” az ingatlantranzakciók, fúziós, restrukturálási ügyletek, a kiszolgáló funkciók helyváltoztatásának nyomon követése. Ezeknél inkább az egyediség, a nagyságrend és a bonyolultság okozhat nehézséget.

Az adóellenőrök kedvence a menedzsment díj. Miután az irányítás a cég igazi kulcs tevékenysége, ezért ennek a funkciónak valójában nincs piaci alapon történő megfelelője. Természetesen létezik meghatározott idejű memdzsmentkiszervezés (*interim management outsourcing*), de komoly vállalat vezetését mindig a szervezeten belül oldják meg. A csoporton belüli memedzsmentfunkciók egyes csoportvállalatok közötti megjelenése is nehezen árazható. Külön problémát jelent, hogy pontosan mi is a tartalma ennek a feladatkörnek, ténylegesen milyen költségek rendelhetők hozzá. Habár egy céget a vezetés tud a legkönnyebben tönkretenni és időnként felvirágoztatni, ezért akár szélsőséges árazás is elképzelhető lenne. Ennek ellenére az adóhivatali gyakorlat miatt valamilyen költségalapú megközelítést alkalmaznak, ami valójában eltérést jelent a szokásos piaci ár elvétől. A memedzsment tényleges költségeitől érdemben eltérhet a valós érték pozitív vagy negatív irányban. Ennek pontos mértékét lehetetlen meghatározni, ezért

a legjobban megfogható költség képezi az árazás alapját. Ebből következően a dokumentálás kulcsfontosságú lehet.

Nem csak a fenti ügyletek lehetnek kockázatosak, és nem csak ezeket nézi az adóhivatal. Rossz módszerek alkalmazása, a szokásos piaci ártól való eltérés esetén gyakorlatilag bármilyen kapcsolt gazdasági esemény kockázatot jelenthet.

A tranzakciók típusán túl ezek jellegzetességei is felhívhatják az adóhivatal figyelmét a szokatlan ügyletekre.

– A hiányos vagy teljesen hiányzó dokumentáció önmagában gyanakvásra adhat okot. A magyar rendszerben a dokumentációs hiányosságok fájdalmas bírságok kivetésére adhatnak lehetőséget. Dokumentáció nélkül az adóhatóság nehezen tudja megítélni, hogy egy kapcsolt ügylet megfelel-e a szokásos piaci ár elvének. Emiatt nem meglepő, hogy megfelelő dokumentáció hiányában sokkal szigorúbban minősítik a kapcsolt tranzakciókat.

– A nagy összegű tartós veszteség mindig felkelti az adóhivatal figyelmét. Különösen igaz ez a megállapítás, ha a csoporton belül nagy értékű tranzakciók valósulnak meg. Független cégeknél a tartós veszteség előbbutóbb olyan gazdasági lépésekhez vezet, amelyekkel megszüntethetők a veszteségforrások, vagy jöhet a csőd, felszámolás. A tulajdonosok nem szokták hosszú távon tolerálni a veszteséget. Éppen ezért tűnik gyanúsnak, ha egy kapcsolt cég éveken át folyamatosan veszteséges. Az adóhatóság feltételezheti, hogy ezt az „észszerűtlen” helyzetet csak azért fogadja el a tulajdonos, mert a transzferárazás segítségével más országba csoportosítja át a profitot. Ha pedig ez a gyanú felmerül, akkor kemény ellenőrzésre kell számítani.

– Kérdéseket vethet fel, ha egy kapcsolt cég eredménye tartósan és jelentősen elmarad az iparági jövedelmezőségtől. Ha mindenki más képes

jóval magasabb profitabilitással működni, akkor miért ez a cég a kivétel. Lehet, hogy a transzferárazásban kell keresni a választ, és már számíthatunk is a rigorózus adóellenőrzésre.

– Az egyik legnehezebben magyarázható transzferárazási jelenség, ha egy vállalkozás a kapcsolt és a független partnereivel szemben különböző árazási politikát alkalmaz. Az egész transzferárazási szabályozás alapja az összehasonlítás. Ennek legjobb példája, ha az adott terméket, szolgáltatást független és kapcsolt feleknek is értékesítik. Megvan az összehasonlítási alap, a lehető legkönnyebb megítélni a transzferárazási gyakorlat helyességét. Ezzel szemben, ha eltérő az árazási rendszer, akkor nagyon ütős, megalapozott érvekkel kell előállni, mert különben az adóhatóság biztosan megkérdőjelezi a transzferárazakat.

– Az adóhivatal bizalmát az sem erősíti, ha adóparadicsomokkal, transzferár-szabályozás nélküli országokkal zajlanak nagy értékű kapcsolt tranzakciók. Ezekben az országokban azért hiányzik a transzferárazás nemzetközileg elfogadott szabályozása, hogy megszerezhessék a legtöbb „tevékenységet” és ezzel együtt járó adóalapot és üzleti előnyt. A „csábítás” egyik legfontosabb eszköze pedig a transzferárazás. Az adóhatósági vizsgáldást megnehezíti, hogy ezek az országok nem híresek a gyors és hatékony információcseréről. Az OECD ezért is erőlteti több-kevesebb sikerrel az adóparadicsomok bevonását a nemzetközi információcserébe.

– Az adóhivatal figyelmét a nagy összegű, rendszertelen átutalások is felkelthetik, különösen, ha nem érzékelhetők valós gazdasági események a pénzmozgások mögött. Hiteles, szakszerű és életszerű magyarázatok nélkül jó eséllyel komoly vizsgálatra lehet számítani.

– Nem túl népszerűek a kapcsolt felek közötti év végi jelentős „kiigazítások” sem, főleg, ha ezek az adott évi adóalapot csökkentik. Könnyen támadhat az az érzése az adóhatóságnak, hogy amikor már jó

közelítéssel becsülhető egy vállalkozás profitja és adóalapja, akkor a „túlzott” adófizetés elkerülése érdekében került sor a kiigazításra. Ismételten csak a hiteles, szakszerű és életszerű magyarázatok fontosságát kell hangsúlyozni. Ezek hiányában lehet számítani az adóhivatal ellenőrzésre.

– Ha a gyanús ügyletek kézenfekvő formáját keressük, akkor különösen feltűnő az ingyenes szolgáltatás, termékcsere. Elvégre független felek között a normál piaci kapcsolatokban nem szokásos az ingyenes termékszállítás vagy szolgáltatásnyújtás. Nem életszerű, hogy piaci alapon kerüljön sor ilyen gazdasági eseményre. Nehéz adóhivatali vizsgálatra kell ilyenkor is számítani.

– Végezetül „a kerek szám mindig gyanús” – tanultam egy régi pénzügyminisztériumi kollégától (köszönet Láng Róbertnek). Igaza van. Ha bonyolult elemzések, számítások alapján kell kijönnie egy ügylet értékének, akkor az legalábbis nehezen hihető, hogy pont 1milliárd forint vagy 10 millió dollár lesz az érték. A normál üzleti alkuknál is előfordul, hogy a szélső álláspontok közötti valahol középén, egy kerek számban egyeznek meg. A 4,462 millió euró és 5,781 millió euró eladási és vételi ajánlatok esetén könnyen lehet, hogy az alkudozó felek kerek 5 millió euróban állapodnak meg. Ennek ellenére a kapcsolt tranzakciók megalapozásához szükséges részletes számítások, elemzések végeredménye csak kivételesen és véletlenszerűen lehet egy kerek szám.

Az előzőkben tárgyalt „különös” gazdasági események nem csak egyedileg valósulhatnak meg. Márpedig a halmozódás fokozottan keltheti fel az adóhivatal gyanakvását. Egy adóparadicsommal lebonyolított év végi 100 millió eurós kapcsolt jogdíjas ügylet, amelyről még dokumentáció sem készült, szinte „felhívás keringőre”. Lehet, hogy az árazás megfelel a szokásos piaci ár

elvének, de hogy erről nagyon nehéz lesz meggyőzni az adóhivatalt, abban egészen biztosak lehetünk.

5.1.10. A transzferárazás mint a nagy profitok szivattyúja

Sikka–Willmott [2010] joggal állapítja meg, hogy

„mivel a költség és rezszi felosztási módszerek nagyon szubjektívek, ezért a vállalatok nagymértékű szabadságot élveznek abban a tekintetben, hogy miként osztják fel ezeket az egyes termékek, szolgáltatások és földrajzi helyszínek között.”⁷⁹

Az idézetből is látszik, hogy felmerülhetnek kérdések a transzferárazás adóalap-átcsoportosító szerepével szemben. A szerzőpáros az egész cikket annak szentelte, hogy bemutassa, miként járul hozzá a transzferárazás az adóelkerülési módszerek széles körű elterjedéséhez. A tanulmánynak már a címe is világos üzenetet tartalmaz: A transzferárazás sötét oldala: A transzferárazás szerepe az adóelkerülésben és vagyonmentésben.⁸⁰ Ez tanulmány is joggal bírálja a – különösen a fejlődő országok kárára folytatott – adóelkerülést.

Szakmai értelemben fontos különbséget tenni a transzferárazásnak kizárólag adóelkerülési, illetve „sikkaszási” célú felhasználása között. Félreértések elkerülése érdekében nem erkölcsiszempontból vetem össze a két motiváció viszonyát. A visszaélések elleni küzdelem eredményességének érdekében kell megérteni a pontos hátteret. Oroszország, Kína és sok más fejlődő ország korrump oligarchái, üzletemberei, politikusai, bürokratái gyakran

⁷⁹ Sikka–Willmott [2010] 3. o.

⁸⁰ The dark side of transfer pricing: its role in tax avoidance and wealth retentiveness.

igyekeznek a lehető legtöbb pénzt elsikkasztani, az országból kisíbolni. Számukra a transzferárazás mint eszköz a legalitás látszatát biztosítja. Bonyolult céghálókon keresztül, közvetítő cégek beiktatásával, nagy értékű ügyletek alul- vagy felülárazásával csapódik ki a profit egy olyan társaságnál, ahol már „jó kezekben” van a pénz. Ilyenkor is számít, hogy mekkorák az adókulcsok, de még inkább az, hogy az elsibolt összeg biztonságban legyen a hatóságok és a közvélemény szeme elől. A bombabiztos banktitok, a valódi tulajdonosoknak névtelenséget nyújtó cégregiszter sokkal lényegesebb, mint az adómérték. És vannak országok, ahol a banktitok, a névtelenség és az alacsony adók „szentháromsága” mindig megtalálható. Ez ellen a jelenség ellen senki ne gondolja, hogy adóalap és az adókulcs harmonizációjával eredményesen lehet küzdeni. A csupán adómegettakarítás miatti transzferármanipuláció megelőzésére szolgáló lépések eredményesek lehetnek, de kizárt, hogy önmagában a sikkasztást visszaszorítsa.

Sikka egy másik szerzővel írt tanulmánya szerint a transzferárazás eredetileg csak az optimális erőforrás-allokációra szolgált, de ma már a különböző országok közötti profitátcsoportosítás eszközévé is vált, ami miatt egyes országok komoly veszteségeket szenvednek el.⁸¹ Sikka–Haslam [2007] az Ernst & Young partnerétől hivatkozva a következő kijelentést:

„az adó mint költség az üzleti tevékenység velejárója, és természetesen egy jó vezető megpróbálja menedzselni ezt a költséget, és kezelni az ezzel járó kockázatot.”⁸²

⁸¹ Sikka–Haslam [2007] 2. o.

⁸² Sikka–Haslam [2007] 4. o., Irish Times, 2004. május 7.

Önmagában nehéz vitatkozni ezzel az állítással. Elvégre egy üzleti vezetőnek valóban az a dolga, hogy a költségeit elfogadható kockázat mellett a lehető legalacsonyabb szinten tartsa.

A korábbiakban részletesen foglalkoztam az adócsalás, adóelkerülés etikai kérdéseivel. A transzferárazás területén is meg lehet fogalmazni hasonló elveket. Amíg egy adózó transzferárügyeit a törvényes rendnek megfelelően intézi, addig ebbe nehezen lehet belekötni. A mai bonyolult világban, ahol a nemzetközi adóversenyben egyes országok tálcán kínálják a rendkívül kedvező adóelkerülési lehetőségeket, etikailag már megkérdőjelezhető a transzferárazási módszerek agresszív használatával zajló adóalapmanipuláció. De ezen kis- vagy éppen nagykapuk kizárólag egy hatékony, nemzetközi együttműködés segítségével zárhatók be.

Számos tanulmány elemezte az elmúlt évtizedekben, hogy az adószintnek milyen hatása van az adófizetési hajlandóságra, az adóalapot alakulására. Bartelsman–Beetsma [2000] szerint a társaságiadó-emelés nem jár adóbevétel-emelkedéssel, mert csökken a kimutatott profit. A Laffer-görbe klasszikus megjelenését jelzi, hogy egy egyoldalú egy százalékpontos társaságiadó-emelés 3 százalékos bevételkieséssel jár, és ahol különösen kemény az adóbehajtási fegyelem, ott ez a valós tevékenységek menekítésével járhat, ami jelzi a nemzetközi együttműködés fontosságát.⁸³

Az Egyesült Államok gyakorlatát elemezve, Clausing [2001?] is arra jutott, hogy az adókulcs fontos a transzferárazás kialakulásában. Becslése szerint az Egyesült Államok nemzetközi kereskedelmének 40 százaléka cégcsoportokon belül zajlik. A nemzetközi összehasonlító kutatások szerint 1 százalékos adókulcs különbségnél az exportárazás 1,8 százalékkal

⁸³ Bartelsman–Beetsma [2000] 11–12. o.

alacsonyabbak, és az importárak 2 százalékkal magasabbak a kapcsolt felek közötti ügyletekesetében.⁸⁴

Az elmúlt 10-15 évben az e-kereskedelem megállíthatatlanul terjed, a nagy multinacionális cégek termelési és kiszolgáló cégei elkülönítetten, akár több kontinensen működnek. A nemzeti adóhatóságok, ha csak magukra számíthatnak, reménytelen szélmalomharcot vívnak transzferárazáson keresztüli adóelkerüléssel szemben.

Gondoljunk bele, hogy egy szoftvervásárlás az internetről milyen folyamatokkal járhat! Például egy szoftver fejlesztése három helyszínen, Kaliforniában, Helsinkiben és Szingapúrban történik, és utána a jogokat eladják egy ír leánycégnek. A szoftver, amit letöltünk, fizikailag bármely szerveren lehet a világon. A számlát Luxemburgban állítják ki, a fizetés pedig egy holland bank kártyájával történik. Ez a példa pedig még viszonylag „egyszerű”, de már ennek az ügyletnek az értelmezése és felgöngyölítése is elég nehéz feladat. A mindennapi gyakorlatban egyre több és egyre bonyolultabb üzleti folyamatot kell a transzferárazás terén is az adóhatóságoknak nyomon követniük. Nemzetközi együttműködés és szabályozási harmonizáció nélkül reménytelen az adóhatóságok helyzete.

A fentiekben vázolt problémának lenne egy rendkívül egyszerű megoldása. Ha , a nemzetközi kereskedelemben minden részt vevő országban azonos részletszabályok mellett azonos lenne az adókulcs, akkor a nemzetközi vállalatok nem lennének érdekeltek, hogy adózási okokból mozgassák a profitjukat. Az üzleti tisztánlátás érdekében az adózók a valós értékteremtés arányában igyekeznének a profitjukat az egyes országokbaallokálni. Erre az idilli állapotra azonban még jó ideig várni kell.

Az Európai Unióban már több mint tíz éve beszélnek a társasági adóalap harmonizációjáról, de a teljes áttörést még nem sikerült elérni. Az adókulcs-

⁸⁴ Clausing [2003] 2222. o.

harmonizáció pedig szóba sem kerülhet. A világ többi részéről pedig ne is beszéljünk. Sőt a társasági adókulcsok elmúlt tíz-tizenöt évben megfigyelhető csökkentése valószínűleg jórészt a magas adókulcsok miatti üzleti elvándorlástól való félelemre vezethető vissza. Sok ország pedig az alacsony adókulccsal próbál meg több befektetőt elcsábítani. Ez a fajta „harmonizáció” igazából esetleges, és érdemben nem kezeli a vázolt problémát.

5.2. Az adózás és a profitmozgatás kapcsolata

„A globalizációval együtt járó gazdasági változások megnövelték a pénzügyi nyomást a magas jövedelmű országokon, mivel folyamatosan nő az állami szolgáltatások iránti igény, miközben nő az adónövelés költsége.”(James R. Hines Jr. – Larry Summers)⁸⁵

Az elmúlt tíz-húsz évben a nagy nemzetközi vállalati adatbázisok létrejöttével lehetővé vált a multinacionális vállalatok viselkedésének komolyabb kutatása. Ezeknek az adatbázisoknak a kialakításához felhasználói oldalról a transzferárazási dokumentációs kötelezettségek is generálták a fizetőképes keresletet. A kutatások egyik fő vizsgálati kérdése, hogy az adózási feltételek befolyásolják-e és miként a transzferárazási gyakorlatot, a profitvándorlást az egyes országok között. Nem meglepő módon az empirikus vizsgálatok egyértelműen megerősítették, hogy az adókönyvet komolyan hat a transzferárazásra és az egyes országokba allokált profit mértékére.

Megnehezíti az elemzést, hogy az egyes adórendszerek önmagukban is rendkívül változatosak, és még látszólag azonos adókulcsok mellett is nagyon különböző a tényleges adóterhelés. Egy 20 százalékos általános társasági

⁸⁵ Hines Jr.–Summers [2009] 1. o.

adókulcs az adóalap-megállapítás eltérő módszerei, az amortizációs elszámolások különböző szabályai, a transzparens vagy éppen bújtatott adókedvezmények miatt az egyes iparágak, vállalatok szintjén egészen eltérő adóterhelést jelenthet. Ezeknek az egyedi szabályoknak és különösen az egyedi alkulehetőségeknek a beépítése a vizsgálatokba már meghaladta az eddigi kutatások kereteit.

5.2.1. Adószint és profit

A már korábban hivatkozott Clausing [2003] szerint is megerősített összefüggés,⁸⁶ hogy az adószint mértéke jelentősen befolyásolja az adózás előtti profit mértékét. Az Amadeus adatbázist felhasználva és az általános társasági adókulcsok alakulását figyelembe véve Dischinger [2007] a következő összefüggést rögzítette.

„Az eredmények az mutatják, hogy az adózás előtti profit 7 százalékkal csökken egy leányvállalatnál, ha az adókulcs-különbség 10 százalékponttal nő az anyavállalathoz képest.”⁸⁷

Egyúttal arra is felhívta a figyelmet, hogy a profitáramlás nemcsak az EU-n belül figyelhető meg, de tendenciájában kimutatható egy masszív profit kiáramlás az EU-ból.⁸⁸ Természetesen a mai liberalizált nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi intézményrendszerre épülő világgazdaságban ebben semmi meglepő nincsen. Ha az EU-n belül is kimutatható egy adómotivált profitallokálás, akkor ez a jelenség miért állna meg az EU határainál.

⁸⁶ Clausing [2003] 2208. o.

⁸⁷ Dischinger [2007] 20. o.

⁸⁸ Dischinger [2007] 19. o.

5.2.2. Társasági adó és befektetési döntéshozatal

A társasági adó csökkenti a befektetések jövedelmezőségét, ami a munkaerő-intenzitás növelésével jár.⁸⁹ A fenti összefüggés kihat a befektetési döntések folyamatára is. Becker - Fuest - Riedel [2010] a társasági adókulcs nagyságától függően vizsgálta a befektetési döntéseket. Az elmúlt évtizedekben az integrált nemzetközi gazdaság rendszerét értékelve, kijelenthető, hogy egy bizonyos adószint felett már csak elvétve hoznak pozitív befektetési döntést. Bizonyos iparágakban – például elektronikai összeszerelés, autóipar – a magas adókulcs gyakorlatilag kizáró feltétel. De más iparágakban is nagyon komoly hatékonysági előnyökre van szükség, hogy a befektető vállalja a magas adókulcsot.

„Azt az összefüggést találtuk, hogy a társasági adókulcs-változás növeli a befektetési helyszín kiválasztásánál az adókulcs szerepét, mivel a multinacionális cégek ösztönzése egyértelmű a tekintetben, hogy a nagy profitabilitású projekteket az alacsony társasági adókulcsú országokba telepítsék, míg a munkaintenzív projektek inkább a magas adókulcsú országokba kerülnek.”⁹⁰

Becker és szerzőtársai [2010] szerint ennek az összefüggésnek érdemi hatása lehet az egyes országok befektetésösztönző politikájára. Természetesen az egyes országok számára a legideálisabb befektetés az, amelyik nagyarányú munkahelyteremtéssel jár, és még a profitabilitás is magas. A valóságban ez a két feltétel egyszerre ritkán teljesül. A legkevésbé kívánatos tőkebeáramlás

⁸⁹ Becker – Fuest - Riedel [2010] 1. o.

⁹⁰ Becker – Fuest - Riedel [2010] 18. o.

pedig az, amelyiknek nincs munkahelyteremtő hatása, adóalapot sem termel, és még a környezetet is szennyezi.

A nagy adatbázisokra épülő kutatások az adatállomány minőségének korlátai miatt nehezen tudják értelmezni a különböző országok speciális adófeltételeinek hatását. Valószínűleg nem véletlen, hogy még a legfejlettebb országok adópolitikájában is megtalálhatók a legkülönbözőbb ösztönző adóstruktúrák, kedvezmények. A cél pedig egyértelmű: „Gyertek, befektetők! Paradicsomi feltételeket kínálunk az adózásban!” A K + F-kedvezmények, a munkahelyteremtést szolgáló adótámogatások, a cégközpontoknak nyújtott adókedvezmények – hogy csak néhányat említsek a széles körben elterjedt megoldások közül.

5.2.3. Adószint és tőkeáttétel

A vállalatfinanszírozás alapkérdése: hitelből (ideértve a kötvényt is) vagy tőkéből kell-e finanszírozni egy céget? A sok egyéb megfontolás mellett az adózás is megjelenik döntési szempontként. A modern adórendszerekben a tőke hozamaként kifizetett osztalék az adózott nyereségből kerül kifizetésre, s a magánszemélyeket még a személyi jövedelemadó is terheli. Ezzel szemben a hitel „ára” a kamat költségként elszámolható, azaz még a társasági adó levonása előtt kerül kifizetésre. Pontosan ugyanakkora összegű hitel és tőke hozama a felszámított társasági adó mértékében tér el egymástól. A vállalkozás tényleges üzleti folyamatait pedig nem befolyásolja, hogy ugyanaz a forrás tőkeként vagy hitelként áll rendelkezésre.

A hitelből való finanszírozás adóteher-csökkentő jellemzőjét szokták „adó pajzs” (*tax shield*) is hívni. Ha kellően nagy összegű hitelekkel terhelnek meg egy céget, akkor a kamatkiadás meg is haladhatja a profitot, aminek egyenes következménye, hogy eltűnik az adózás előtti eredmény és a

társasági adó. Nem véletlen, hogy számos ország alkalmazza az alultőkésítés (*thin capitalization*) rendszerét, aminek célja, hogy a tőkeáttétel túlzott növelésével szemben szabályozási eszközökkel lépjen fel az adórendszer. Ennek lényege, hogy egy előre rögzített mértéken felüli adósságra jutó kamatot már nem lehet kiadásként – és ez által társasági adóalapot csökkentő tételként – elszámolni.

Az elmondottak alapján a hitelből finanszírozott cégek alacsonyabb társasági adó terhet viselnek, ha minden más tényezőt változatlanul veszünk. Az adóteher-különbség nyilvánvaló ösztönzést jelent egy egyébként teljesen jogszerű adóoptimalizálásra. A gazdasági szabályozás mai rendszerében a vállalatok szabadon dönthetnek a tőkeáttételről. Ennek mértéke különféle tényezőktől függ, mint például a kamatszintek, tőzsdei árfolyamok, tőkekínálat és -kereslet, hitelkínálat és -kereslet – hogy csak néhányat felsoroljak a legfontosabb szempontokból. A tőkeáttétel növelésének segítségével csökkentett adóteher könnyű lehetőség az adó optimalizálására.

Kézenfekvő ezért megvizsgálni, hogy a tőkeáttétel mértéke és az adószintek között létezik-e szignifikáns összefüggés. Huizinga és szerzőtársai [2007], valamint Dischinger és szerzőtársai [2010] egyértelműen kimutatta, hogy ha magasabb az adókulcs, akkor nagyobb a tőkeáttétel.⁹¹ Dischinger és szerzőtársai [2010] szerint a leányvállalatok kockázati szintje is jelentősen befolyásolja a tőkeáttételt.⁹² A magasabb kockázatú leányvállalatok kevésbé hajlamosak az eladósodásra, míg az alacsonyabb kockázatúak esetében nagyobb eladósodás figyelhető meg. Ez az összefüggés is jelzi, hogy az adózáson túl más tényezők is hatnak a tőkeáttétel szintjére.

A magas kockázatú leánycégek érthetően csak jóval drágábban juthatnának banki finanszírozáshoz, amelynek költsége még az

⁹¹ Huizinga és szerzőtársai [2007] 16. o. Dischinger és szerzőtársai [2010] 1. o.

⁹² Dischinger és szerzőtársai [2010] 21–23. o.

adó megtakarítás mértékét is meghaladhatja, ezért általában ilyenkor nagyobb a saját tőke aránya. A mérsékelt kockázatú vállalatok alacsony finanszírozási költsége miatt már megéri a magasabb tőkeáttétel, mivel a kamat költséget meghaladja az adó megtakarítás.

A tőkeáttétel hatásának hazai–külföldi összehasonlításának vizsgálatát végezte el Egger és szerzőtársai [2009]. Az adatok elemzése alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a külföldi tulajdonú cégek leányvállalatai magasabb tőkeáttétellel működnek, mint a többi, belföldön bejegyzett cég. Ez az összefüggés még szorosabb, ha a társasági adó is magasabb.⁹³ Mindezek alapján egyértelmű, hogy az alultőkésítési szabályok ellenére a nemzetközi vállalatcsoportok adótervezésében még mindig megjelenik a tőkeáttétel szempontja.

5.2.4. Országméret

A nemzetközi adóparadicsomok többségükben területileg kisebb méretű országokban alakultak ki. Ezekre az országokra jellemző, hogy kevésbé támaszkodnak a jövedelemadókra. Hines–Summers [2009] mutatta be, hogy 10 százalékkal kisebb népesség trendszerűen 1 százalékponttal kisebb jövedelemadó terhet jelent.⁹⁴

Egy olyan nagy gazdaságban, mint az Egyesült Államok, Németország vagy Kína, a jelképes mértékű adószint a teljes megtermelt nemzeti jövedelemre vetített adóalap eltűnésével járna. Ehhez képest a külföldről beáramló, az alacsony adót kihasználó adóalapok csak rendkívül nagy összegek esetében kompenzálhatnák a kieső költségvetési bevételeket.

⁹³ Egger és szerzőtársai [2009] 16. o.

⁹⁴ Hines–Summers [2009] 1. o.

Ezen összefüggés igazolására vizsgáljunk meg egy nagyon egyszerű számpéldát. Tételezzük fel, hogy az Egyesült Államok társasági adóalapja 4000 milliárd dollár, amelyen 25 százalék lenne az adó. A beszedhető adó ebben az esetben 1000 milliárd dollár lenne. Az Egyesült Államok új adópolitikája szerint adóparadicsommá kívánna válni, ezért az adókulcsot lecsökkentik 5 százalékra. A kieső adóbevétel 800 milliárd dollár lenne, amelyet a külföldről beáramló jövedelmek adójának kellene kipótolnia. Ahhoz, hogy a kieső 800 milliárd dollárt be lehessen szedni 5 százalékos adókulccsal számolva 16 000 milliárd dollár adóalapnak kellene beáramlania az Egyesült Államokba. A fenti példa alapján a korábbi teljes adóalapjának négyeszeresét kellene az Egyesült Államoknak becsábítania. Feltételezve, hogy a nagy OECD-országok GDP-arányos profitabilitása nem tér el érdemben az Egyesült Államokétól, akkor ehhez GDP-arányosan nagyjából a teljes japán, német, francia, brit, olasz adóalapot kellene megszereznie az Egyesült Államoknak. Ez nyilvánvaló képtelenség. A fenti számok alapvetően illusztrációul szolgálnak, de mivel az említett öt ország összesített GDP-je némileg elmarad az Egyesült Államok GDP-jétől, ezért a példa jó közelítéssel megállja a helyét.

A fenti példát egy kis országra vonatkoztatva könnyen belátható, hogy a helyi gazdaságban megtermelt adóalapon az alacsony adókulcsok miatti költségvetési bevételekiesést bőven kompenzálhatja a nagyméretű országokból elcsábított pár százaléknyi adóalapon beszedhető extra bevétel. Monaco, Seychelle-szigetek, Jersey, Barbados, Brit Virgin-szigetek, Panama, Szingapúr, Hongkong, hogy csak néhányat említsünk a közismert adóparadicsomok közül, de Európában a legkedvezőbb adófeltételeket nyújtó országok listáján is Luxemburg, Ciprus, Málta vagy éppen Svájc található az élbolyban. Mindezek alapján nyugodtan kijelenthető, hogy az adóparadicsomi lét a kis országokban alakulhat ki.

5.2.5. Rutintevékenységek

Egy további vizsgálati szempont, hogy a különböző bonyolultságú tevékenységet végző, eltérő értéktermelési jellemzőjű vállalatok esetében kimutatható-e az adózás hatása. Önmagában a magasabb értéktermelés magasabb profittermelési képességet, következésképpen magasabb adóalapot is jelenthetne.

Jost és szerzőtársai [2010] kutatása kimutatta, hogy e cégekben sokkal magasabb volt a kamatfizetési arány, mint a rutintevékenységet végző cégeknél.⁹⁵ Ez utóbbi típusú cégek inkább csak olyan egyszerű feladatokat látnak el, mint bérgyártás, kiszolgáló adminisztratív funkciók (megfelelési jelentések). A bonyolultabb értéktermelő tevékenységek többsége – például a K + F, irányítási funkciók, speciális termelési feladatok – magasabb eszköz igényvel jár együtt, ami óhatatlanul megnöveli a finanszírozási igényt és a kamatfizetés arányát.

A magasabb kamatteher természetesen csökkenti az adóalapot, de ebben az esetben ennek elsődleges oka valószínűleg nem az adóoptimalizálás.

5.2.6. Vállalatirányítási funkciók

A nemzetközi adóversenyben az egyik legkívánatosabb „zsákmány” a nagy cégek központok megszerzése. Magasan képzett, jól fizetett munkaerőt vonz magához, az ő fogyasztási potenciáljához hozzájárul a teljes család jövedelemköltségi hajlandósága. Nem véletlen, hogy több ország is igyekszik a legkülönbözőbb eszközökkel megszerezni a cégek központokat. Nagyon sokáig például Magyarországon is a gazdaságpolitika deklarált célja volt, hogy

⁹⁵ Jost és szerzőtársai [2010] 21–22. o.

Budapest legyen a régió pénzügyi központja. A londoni City jövője is az Egyesült Királyság számára kiemelt gazdaságstratégiai kérdés.

Ebben a versenyben témérdek tényező kaphat szerepet, és ezek egyike lehet az adózás. Svájc például többek között nagyon kedvező adófeltételekkel is igyekszik a nagy cégek központokat magához édesgetni.

Dischinger–Riedel [2009] elemzése kimutatta, hogy a multinacionális cégcsoportokban, a vállalati központban sokkal magasabb a jövedelmezőség, mint a leányvállalatoknál. Ez a különbség 65 százalék körüli, amely mindenképpen figyelemre méltó, bár az elmúlt időszakban (1999–2006) az eltérés csökkenőben van.⁹⁶ Ez a nagyságrend azért is tűnhet meglepőnek, mert a nagy multinacionális társaságok többségének központja a nagy OECD-országokban található, mint Egyesült Államok, Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország, Spanyolország, Kanada. Ezekben az országokban pedig tendenciaszerűen magasabb az adószint, mint az EU vagy az OECD átlaga. Úgy tűnik, hogy a „gonosz” multik a vállalatirányítási központok által generált profitot mégsem akarják feltétlenül eltüntetni az adóhatóság szeme elől. A magas jövedelmezőség a magas adószinttel párosulva pedig több adóbevételt jelent.

A profit eloszlásának kérdéseiről már volt korábban szó. Nagyon tanulságos, ahogyan ennek a lényegét Dischinger–Riedel [2009] megfogalmazza:

„A termelési folyamat különböző fázisai szükségszerűen nem egyenlő arányban járulnak hozzá a multinacionális cégek értékteremtő és profittermelő képességéhez. Ezzel ellentétben úgy tűnik, hogy a

⁹⁶ Dischinger–Riedel [2009] 19. o.

vállalatok profit termelő potenciálja egyre inkább néhány értékteremtő funkcióhoz és -eszközhöz kötődik.”⁹⁷

Továbbá más szerzőkre is hivatkozva a szerzők megállapítják, hogy a tőke sokkal könnyebb elérhetősége miatt ma már nem a tőke költséghatékony felhasználása a legfontosabb profitgeneráló tényező, hanem olyan cégspecifikus tényezők, mint a tudás és a marketinghez kötődő funkciók.

A cégközpontokban megjelenő nagyobb profitabilitásnak olyan speciális okai lehetnek, amelyek ellensúlyozzák a magasabb adók hatását.

- A központok többsége abban az országban van, ahonnan az egész vállalatcsoport elindult. Ez az a piac, amelyet a legjobban ismernek. A hazai pálya előnye valószínűleg nemcsak a sportban létezik, de az üzleti életben is megjelenik. Jó eséllyel hazai pályán könnyebb magasabb profitabilitást elérni.
- A legfontosabb profitgeneráló tényezők tendenciaszerűen koncentrálódnak a cégközpontban. A vezetési funkciók, K + F, marketing, értékesítés, immateriális jóságok kezelése gyakran a cég működése szempontjából meghatározó helyen, a vállalat szívében koncentrálódnak, eldöntve ezzel, hogy a csoporton belüli hol lesz a legmagasabb a profit.
- Egy további lényeges tényező, hogy a vállalatvezetés lojalitása az anyaország iránt és az esetleges félelem a hazai adóhivatal szigorától együttesen biztosan hozzájárul a központok magasabb profitabilitásához. Ez a szempont tapasztalataim szerint még akkor is döntő lehet, ha a leányvállalatoknál érdemben kisebb az adóteher.

Tételezzük fel, hogy 1 milliárd dollár profitot ki lehetne mutatni a központban (például New Yorkban, Münchenben, Párizsban) vagy a leányvállalatoknál

⁹⁷ Dischinger–Riedel [2009] 2. o.

(például Kínában, Indiában, Magyarországon). Különösen akkor, ha a hazai piacon a vállalati döntéshozó személyes pénzügyi és reputációs kockázatot visel, akkor érthető módon inkább a magasabb adózású Egyesült Államokban, Németországban vagy Franciaországban mutatja ki a profitot. Személyesen összehasonlíthatatlanul kisebb a kockázata a leányvállalatokat érintő döntései miatt. Az adóhivatal a leányvállalatok országában közvetlenül képtelen felelősségre vonni a cégek központ döntéshozóit. Emiatt egy nagy multinacionális cég vezetője nem tart a távoli adóhatóságtól, és egy kínai, indiai vagy magyar üzleti lap címlapján sem fél adóügyben szerepelni. Bezzeg a Wall Street Journalban, a Paris Matchban vagy a Der Spiegelben kedvezőtlen színben feltűnni akár egy sikeres karrier végét is jelentheti.

A nagy multinacionális központok elhelyezkedése sokszor még mindig kötődik a hazai piachoz, a vállalat bölcsőjéhez. A nagy amerikai bankok többségének központja még mindig New Yorkban van. A Coca Coláé Atlantában. A Ford, Chrysler, General Motors pedig Detroitban. Hosszan lehetne még folytatni a sort mind az öt kontinensről.

A fenti megközelítés értelmezhetetlenné válik akkor, ha egy nemzetközi fúzióra kerül sor különböző székhelyű vállalatok között. A mindenkit izgató kérdés ilyenkor: „Ki lesz az új vezérigazgató, hol lesz az új egyesült társaság székhelye?” Zárójelben jegyzem meg, hogy az üzleti életben is előfordulhat az az abszurd helyzet, hogy a fenti kérdésre nem tudnak választ találni. Az álmoskönyvek szerint a két vezérigazgató, két székhelyes megoldások ritkán szoktak jól elsülni. Az „egyenlő” felek közötti összeolvadás esetében is gyakran köztudott, hogy ki a domináns fél. A nagyszámú üzleti, politikai és érzelmi szempont mellett az adózásnak döntő szerepe lehet a székhely kiválasztásnál. A döntés-előkészítő számításokban, elemzésekben fontos lehet például a munkaerő ára és rendelkezésre állása, az ingatlanok költsége, a fő

piacokhoz való közelség, de az adózás egyértelműen hangsúlyos része az excel táblás modelleknek.

Az ilyenkor szokásos döntéshozatal eredményét vizsgálta Huizinga–Voget,⁹⁸ és arra a következtetésre jutott, hogy az alacsony adó komolyan befolyásolja a kiválasztást, miszerint a vállalati központok helyszínéül inkább választják az alacsonyabb adózású helyszíneket. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy amíg nagyon nem muszáj addig még adóelőnyökért sem költöztetik a cégközpontokat, de ha bármilyen okból szabad döntés tárgya a helyszín, akkor már fontos szempont az adóteher.

5.2.7. Immateriális jóságok szerepe

A profitot generáló tényezők közül mindig az elsők között említik az immateriális jóságokat. Ráadásul talán az immateriális jóságok kereskedelmének legkisebb a tranzakciós költsége és az időigénye. Egy jó ügyvéd segítségével bármely immateriális jóságot akár órák alatt lehet egyik vállalkozásból, országból átvinni a másikba. Ehhez képest a pénz transzferálása is sokkal körülményesebb.

Nem véletlen, hogy a transzferárazás legismertebb példái, amelyekkel alátámasztják visszaélészerű alkalmazását, pontosan az immateriális jóságokhoz kötődnek. A nagy globális gyógyszergyárak és technológiai cégek tevékenységének meghatározó eszköze az immateriális jóságok léte. Ezekben az iparágakban a gyógyszer szabadalmak vagy a szoftverjogok a profittermelés legfontosabb elemei. Emiatt az adótervezés, -optimalizálás, -elkerülés legkézenfekvőbb lehetőségei az immateriális jóságokhoz kötődnek. Elvégre, ha a nagy profitot hozó jogokat átcsoportosítják az alacsony adózású országokba, akkor a megtermelt profitot terhelő adó akár a töredéke is lehet az

⁹⁸ Huizinga–Voget [2007] 26. o.

anyaországban – mint például az Egyesült Államokban, Egyesült Királyságban – szokásosnak.

Az eddigiek alapján joggal vethetnénk fel, hogy pontosan a transzferárazás lehetne az az eszköz, amivel az adóhivatal mégis megfoghatná ezeket a profitokat. Tétélezzük fel, hogy az Apple, a Coca-Cola a saját márkanevét vagy a Pfizer a Viagra jogait el akarja adni az Egyesült Államokból egy adóparadicsomban bejegyzett kapcsolt vállalkozásának. A tranzakciónál a kapcsolt félnek hatalmas összegeket kellene fizetnie az anyacégnek, és ezáltal sokévi várható profitot kellene az Egyesült Államokban realizálni és azonnal leadózni. A mai nemzetközi alacsony kamatkörnyezetben egy több milliárd dolláros nettó profitot generáló eszköz tényleges piaci értéke az éves nettó profit 15-20-szorosát is elérheti, azaz 15-20 évi várható profit után kellene egyszerre és előre megfizetni az adót.

A példa alapján nehezen érthető, hogy miként lehetségesek a gyakorlatban ezek a közismert adótervezési történetek. Önmagában az immateriális jogok értékelése is bonyolult probléma, de a valódi megoldást az jelentheti, hogy az immateriális jószágokat ezek a nagy vállalatok még akkor rakják át kedvező adózású országokba, amikor a termékek, szoftverek még fejlesztési, kísérleti fázisban vannak. Ilyenkor még megjósolhatatlan, hogy mennyire lesz sikeres egy gyógyszer, szoftver, ezért az árazásban a későbbi valós ár töredékén lehet a vállalatcsoporton belül az adott immateriális jószágot átcsoportosítani.

Az adószakmában jól ismert példákön (GSK, Pfizer, Bristol-Myers-Squibb, Microsoft, Google, Apple) túl kérdés, hogy mennyire megszokott gyakorlat az immateriális jószágok mozgatása adóoptimalizálási célból. Dischinger–Riedel [2008] a nagy páneurópai adatbázison, az Amadeuson folytatott kutatás alapján megerősítette azt a feltételezést, hogy az immateriális jószágoknak sokkal nagyobb az aránya azokban az országokban, ahol az

adókulcs alacsonyabb.⁹⁹ Tehát kijelenthető, hogy az adótervezés, adóelkerülés egyik legfontosabb eszköze az immateriális jóságok alacsony adózású országokba való átcsoportosítása.

Az említett kutatás is az általános adókulcsok közötti különbségek alapján kereste az összefüggéseket, de valószínűleg ezek még markánsabbak lennének, ha az általánostól eltérő speciális adófeltételek hatásait is figyelembe lehetne venni. Az EU-n belül például sok országban a K + F-tevékenység adókedvezményt élvez, és Magyarországon is már hosszú ideje a jogdíjbevételek kedvezményel adóznak.

A K + F-tevékenység kedvező adóztatásának célja, hogy nagyobb arányú legyen az adott országban a magas profittartalmú, értékteremtő tevékenységek aránya. További előnye lehet az immateriális javak megszerzésének, hogy nem feltétlenül elég csak az eszközt mozgatni. A „hitelesség” érdekében némi tartalmat is fel kell mutatni, azaz funkciót és munkaerőt is hozzá kell rendelni ezekhez az eszközökhöz.¹⁰⁰ Ez részben többlet adóbevételt jelent, és a gazdaság más területeire is tovaryűrűző kedvező hatásai lehetnek.

⁹⁹ Dischinger–Riedel [2008] 20. o.

¹⁰⁰ Dischinger–Riedel [2008] 20. o.

6. Következtetések, javaslatok

„Minél inkább szűkülnek egy ember lehetőségei arra, hogy vagyont szerezzen, annál inkább fogja igazolhatatlan privilégiumnak tartani a létező vagyonokat.” Hayek¹⁰¹

Az első három javaslat az adóelkerülés, pénzmosást lehetővé tevő banktitok-névtelenség–alacsony adókulcs „szentháromságaként” aposztrofált problémát érinti. Már ezeknél a javaslatoknál fontos hangsúlyozni, hogy önmagában egyes országok nem képesek érdemi eredményt elérni. Miután az adóelkerülés és az ehhez kötődő transzferárazás is nemzetközi jelenség, ezért csak egy nemzetközi együttműködés, szabályozási harmonizáció lehet eredményes.

1. A BANKTITOK FELOLDÁSA AZ ADÓHIVATALOK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉSSEN. A banktitok intézménye az egyik elengedhetetlen feltétele bármilyen komolyabb méretű adócsalásnak, adóelkerülésnek. Természetesen tengernyi indokkal magyarázható a fenntartása. A cégeknek és állampolgároknak joguk van, hogy saját bankügyeit ne kelljen bárkinek kitergetni. A nemzetközi adócsalás elleni küzdelem azonban lehetetlen, ha az adóhatóságoknak nincs lehetőségük a saját „felségterületükön” kívül, külföldön hozzáférni a potenciális adócsalók bankadataihoz. Az elmúlt években felgyorsult a nemzetközi adatcsere lehetőségének általánossá tétele, de az eddigi változások még messze nem elégségesek. Még mindig túl sok

¹⁰¹ Hayek [1960] 76. o.

ország marad ki az adatsere-kötelezettségből, és még, ahol elvileg működik is az információcsere, ott is túlságosan lassú és bürokratikus.

2. AZ ANONIM CÉGTULAJDONLÁS LEHETŐSÉGÉNEK MEGSZÜNTETÉSE. A tulajdonosok névtelenségét biztosító cégnyilvántartások teszik lehetővé, hogy a pénzmosás, adócsalás, sikkasztás – amelyek gyakran együttesen jelentkeznek – rejtve maradjanak. Azok az országok, ahol ezek a megbízhatóan névtelenséget nyújtó rendszerek működnek, nem tartanak attól, hogy a rejtőzködő tulajdonosok abban az országban követnének el általuk üldözendő bűncselekményt.

Más országok számára a névtelenség szinte reménytelenné teszi, hogy határon átnyúlóan kövessék a pénz útját. Hiába tudják, hogy egy ismeretlen tulajdonosú konkrét vállalathoz került a keresett pénz, ha utána már nem lehet a további pénzmozgások útját figyelni. Ha ismernék a tulajdonost, és az a nyomozóhatóság számára elérhető személy lenne, akkor érdemben lehetne nyomozni. Egy ismeretlen tulajdonosú társaság, ha továbbutalja a hozzá került pénzt, valószínűleg szintén elérhetetlen tulajdonosú cégeknek, onnantól kezdve csekély az esélye, hogy a feketepénzek útját fel lehet göngyölni.

A névtelenséget természetesen nemcsak maffiózók, drogbárók használják ki. Számos üzleti oka is lehet, hogy sokan nem kedvelik a nyilvánosságot, és teljesen legális üzleti tevékenységhez is felhasználhatják a névtelenség lehetőségét. A normál üzleti kapcsolatokban is hasznos, ha a szerződő partnerek ismerik üzletfeleik valós tulajdonosi háttérét. Nem gondolom ezért, hogy nagyon erős indokok szólnak olyan rendszerek fenntartása mellett, ahol megbízottak (*nominee*) tűnnek tulajdonosnak, miközben valójában sem nem tényleges irányítói, sem nem haszonhúzó egy cégnek. A tartalom elsődlegességének a forma feletti elve alapján ezek a megoldások egyébként sem tekinthetők jogilag tisztának. Formáljogilag

természetesen minden rendben van, minden „le van papírozva”, de a valóság egész más.

A nemzetközi együttműködés, nemzetközi kényszer szükséges hozzá, de ennek segítségével lehetne a cégnyilvántartások teljes nyilvánosságát megteremteni. Ehhez természetesen elengedhetetlen, hogy az adóparadicsomokon túl a fejlett OECD-országok, például Egyesült Államok, Egyesült Királyság is jó példával járjanak elől. Ha csak nyilvános tulajdonosi háttérű cégek vehetnének részt a nemzetközi kereskedelemben, pénzáramlásban, akkor ez önmagában kikényszerítené a névtelenség megszüntetését. Ha pedig valaki Barbadoson vagy a Seychelle-szigeteken akar anonim módon éttermet üzemeltetni, az nyugodtan megteheti, mert ez nem fogja felborítani a nemzetközi pénzügyi rendszert. Természetesen durva lépésnek tűnik, és a technikai kivitelezés sem egyszerű, de ha a nemzetközi bankrendszer nem teljesít átutalást olyan országokból, ahol a nemzetközi információcsere szokásos formáit és a transzparens cégnyilvántartás szabályait nem alkalmazzák, akkor szinte lehetetlenné válna a komoly méretű pénzmosás, pénzutaztatás. Nem kizárt, hogy egy ilyen lépés mellékhatásaként megnőne a nemzetközi készpénzforgalom, de az igazán jelentős pénzmozgásokat technikai korlátok miatt rendkívül nehézkes lenne készpénzben lebonyolítani.

3. A HARMADIK ÉS TALÁN A LEGNEHEZEBBNEK TŰNŐ LÉPÉS A NEMZETKÖZI ADÓHARMONIZÁCIÓ. Ha konszenzus alakulna ki, hogy meg kell szüntetni a nemzetközi adócsalás, adóelkerülés lehetőségeit, akkor erre a legkézenfekvőbb megoldás a nemzetközi adózásban leginkább érintett adónemek (társasági adó, a személyi jövedelemadó felső kulcsa, az általános forgalmi adó) mértékét meghatározó adószabályok szigorú harmonizációja. A személyi jövedelemadó átlagos kulcsa a korábban bemutatottaknak

megfelelően nem okoz jelentős munkaerő- és adóalap-mozgást, ezért a harmonizációja sem szükséges.

Ennek a megoldásnak a közeljövőben több ok miatt sincs reális esélye. Először is ez még a várhatóan nyertes országok egy részében sem fogadtatható el (például az Egyesült Államokban). A nemzeti szuverenitás feladásának ez már olyan szintje lenne, aminek elfogadásához ma még nincsenek meg a politikai feltételek. A vesztes országok részéről különösen heves ellenállásra kellene számítani. Az adóverseny mai győztesei biztosan nem fogják feladni jelenlegi versenyelőnyüket, ezáltal veszélyeztetve költségvetési bevételeiket.

További érv a nemzeti szuverenitás fiskális oldaláról közelíti meg a kérdést. Amennyiben harmonizáljuk a fő adókat, és ezáltal determináljuk a bevételek jelentős részét, akkor ezzel a kiadási oldal nagyságrendje is eldöntöttnek tekinthető. Ennek következtében a kiadási politikában is beszűkülne a költségvetési politika mozgástere. Jelenleg sok tekintetben a költségvetés kiadási oldalától függ, hogy mekkora bevételre, következésképpen milyen adószintekre van szükség. Ez a determináció nyilván nem 100 százalékos mértékű, de az biztos, hogy a kiadási oldal nagymértékű különbségei fenntarthatatlanokká válnának.

A legfontosabb adókra kiterjedő nemzetközi harmonizáció ezért a következő 10-15 évben még nem reális lehetőség. Sokkal több eredményt lehet várni a látszólag sokkal kevésbé ambiciózus, de legalább érdemi eredményekkel kecsegtető lépésektől.

4. AZ OECD BEPS-JAVASLATAINAK A BEVEZETÉSE MINDEN, A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI RENDSZERBEN ÉS KERESKEDELEMBEN ÉRINTETT ORSZÁGABA. Az adóalap-erózió és nyereségátcsoportosítás (BEPS) elleni kezdeményezés bár sokkal kevésbé látványos, de gyakorlati haszonnal járó kezdeményezés. Ennek keretében lehetne megszüntetni azokat a hibrid struktúrákat, szervezeteket,

amelyeket eltérően kezelnek a különböző országok. Ma a nemzetközi adóelkerülés egyik legfontosabb eszköze, hogy ugyanaz a szervezet az egyik országban önálló adóalanyként minősül, míg egy másik országban transzparens, és adózási szempontból átlátnak rajta. De ugyanez elmondható például azon tranzakciókról is, ahol egy pénzáram az egyik országban hitelnek, a másikban pedig tőkének minősül.

A gyakorlatban ezek a szervezeti struktúrák kizárólag adóelkerülési célokat szolgálnak, miközben egyértelmű, hogy ugyanaz a szervezet, tranzakció közgazdasági, üzleti értelemben egyszerre nem viselkedhetne kétféleképpen. Természetesen az eltérő joghagyományok, különböző jogrendszerek történetileg kialakíthattak ilyen eltérő struktúrákat, de manapság ezek már inkább anakronisztikusnak hatnak, miközben remek adótervezési lehetőségeket nyújtanak.

5. A NEMZETKÖZI ADÓSTRUKTÚRÁK TRANSPARENTIÁJÁNAK ÁLTALÁNOSÍTÁSA. Az érintettek körében biztosan népszerűtlen javaslat, ha bizonyos értékhatár felett a cégeknek adóügyeikben teljes transzparenciát kellene követniük. Minden, a normál szabályoktól eltérő adózási kezelést be kellene mutatniuk, függetlenül attól, hogy adókedvezményről, egyéb speciális adóösztönzőkről, adótervezési struktúrákról van-e szó.

Üzleti értelemben az ilyen szintű átláthatóság okozhat érdeksérelmet. A versenytársak hamar lemásolhatják a legjobb struktúrákat, ezáltal nagyon hamar elveszhet az innovatív adótervezés versenyelőnye. Ugyanakkor, ha abból indulunk ki, hogy a vállalkozásoknak nem adó-, hanem termék- és szolgáltatásinnovációban, hatékony költséggazdálkodásban, kreatív marketingben kell versenyezniük, akkor már kevésbé bírálható az átláthatóság.

Még egy fontos hatása lenne ennek a lépésnek. Utalnom kell a Texas Instrument etikai kódexének alapelveire:¹⁰² a cég ne lépjen meg olyan intézkedéseket, amelyek nyilvánosságra kerülése után a vállalat vezetői, tulajdonosai, dolgozói kényelmetlenül éreznék magukat, érzékelhető PR-veszteséggel kellene számolni. Sok cégnél ez komoly visszatartó lehetne, bár az Egyesült Államok nagy információtechnológiai cégei az évek óta visszatérő kritika ellenére is még mindig külföldön adóznak profitjuk nagy része után, ezáltal megúszva az amerikai, 2018-ig akár 35 százalékos társasági adót is.

Kérdés, hogy ez a transzparencia kiterjedjen-e a transzferárakra is. Nagyon sok esetben a transzferárazási rendszer komoly versenyképességet befolyásoló információkat hordoz magában. Ennek nyilvánossága valóban hátrányos lehet üzleti értelemben. Ehelyett a normál megközelítésektől eltérő struktúrák nyilvánosságra hozatalát kellene előírni.

6. A BIZTONSGOS ADÓMENEDÉK (SAFE HARBOURS) ALKALMAZÁSA. Az elmúlt évek egyik fő szabályozási fejleménye volt a biztonságos adómenedék megjelenése. Annak ellenére, hogy ez nyilvánvalóan ellentétes a transzferárazás szokásos piaci ár alapelvével, mégis népszerű az érintett vállalatok és az állami hatóságok között is. A dokumentációs kötelezettségek jelentős csökkenése nemcsak a vállalatok adminisztrációs terheit mérsékli, de az ellenőrzési tevékenység is sokkal egyszerűbb, ami állami oldalon szabadíthat fel erőforrásokat az adóellenőrzés területén.

A másik fő előny a kiszámíthatóság, ami a vállalatoknál a „mennyit” kérdése mellett a melyik országban, melyik leányvállalatnál kérdését is megválaszolja. A befizetési kiszámíthatóság egyúttal a költségvetés számára is világossá teszi, hogy mennyi bevételre lehet számítani.

¹⁰² Lásd a Függelékben is.

Végezetül a transzferárazás-szabályozás logikájának egyik legnehezebben elfogadható része a szereplők számára, hogy egyértelműen a komplex dokumentációs erőfeszítések döntő része olyan tranzakciókra vonatkozik, ahol a szokásos piaci ár valahol az alsó és felső kvartilis közötti tartomány, 3-5 százalék és 8-10 százalék között van, és ezen a határon belül szinte bármilyen mértéket meg lehet védeni egy adóvizsgálat során. Ráadásul ezekhez az ügyletekhez kapcsolódó adóbevételek nagysága is elhanyagolható az igazán fontos tranzakciókkal mozgatható profitokhoz képest. Elvégre az 1 millió dolláros kapcsolt ügyletből sokkal több van, mint a 100 milliós vagy milliárdos tranzakciókból. A nagy multikra jellemző összetett, belső feladatmegosztás miatt az adminisztrációs szolgáltatások többségét mind gyakrabban centralizálják, és úgynevezett szolgáltató központokból nyújtják az egyes tagvállalatok számára.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy bár a költségvetési szempontból kevésbé releváns, de a cégek és az adóhatóságok adminisztrációs erőfeszítéseinek többsége nagyszámú kis tranzakcióra megy el. Annak ellenére, hogy a biztonságos adómenedék talán nem felel meg a tiszta transzferárazási elveknek, de a szélesebb körű elterjesztése csökkentené a bürokratikus terheket, és több erőforrás maradna a valóban meghatározó tranzakciók dokumentálására, ellenőrzésére.

A standardizált, széles körben nyújtott, akár a piacon is könnyen elérhető adminisztratív szolgáltatásoknál a biztonságos adómenedék alkalmazásának lehetővé tétele nem veszélyezteti a költségvetés bevételeit, és érdemben nem torzítja el az egyes országok közötti profit- és adóeloszlást.

7. A TARTALOM ELSŐBBSÉGÉNEK (SUBSTANCE OVER FORM) ELVE AZ ADÓZÁSBAN. Ennek a ma már számos országban alkalmazott elvnek a rögzítése nagyon könnyű a jogszabályokban, de hihetetlenül nehéz a gyakorlati

megvalósítása. Ráadásul az adózásban ritkán vannak nagyon tiszta „fekete-fehér” szituációk. A vállalkozás szabadságának széles körben elfogadott elve alapján a mai liberalizált pénzügyi és kereskedelmi világban szinte bármilyen árut, szolgáltatást szabadon lehet adni-venni független felek között. Ugyanezt a jogot nem lehet elvitatni a kapcsolt felek között sem. Az igazán nagy értékű ügyletek mindig speciálisak és komplexek, nehezen áttekinthetők. Különösen az internet világában a szolgáltatások teljesítésének helye is bizonytalan. Mi a fontosabb? Az, hogy hol telepedett le a szolgáltatás nyújtója, milyen csatornán keresztül zajlik az értékesítés, vagy éppen hol található meg a szolgáltatás igénybe vevője.

Az OECD adóalap-erózió és nyereségátcsoportosítás elleni BEPS-kezdemenyvezése többek között ezekre a kérdésekre keresi a választ. A tartalom elsődlegességének a forma feletti elve alapján egyfajta „valóságtesztet” kellene alkalmazni, de elméleti alapon ezt is sokkal könnyebb kijelenteni, mint a gyakorlatban alkalmazni. Ennek ellenére a „valóságteszt” sokat segíthet az összetett ügyletek értelmezésében. A „valóságteszt” alkalmazásánál pedig nincs szükség bonyolult kiindulópontra. A szokásos jól ismert transzferárazási kérdést kell feltenni: Vajon független felek között is pontosan ugyanilyen módon, ezekkel a feltételekkel, ugyanezen az áron történne meg az ügylet?

8. A VERSENYSZABÁLYOZÁS ELVEINEK KITERJESZTÉSE A TRANSZFERÁRAZÁS TERÜLETÉRE. Érdekes fejlemény, hogy az EU új fegyverrel, adózáson kívüli eszközzel próbálja meg felvenni a harcot a korábban már említett nagy információtechnológiai cégek speciális adóstruktúrái ellen. Az Apple ellen a tiltott állami támogatás versenytorzító hatása miatt indítottak eljárást az írországi struktúrái miatt. Úgy tűnik, hogy adózási oldalról kisebb esélyt láttak arra, hogy Írországot és az Apple-t rákényszerítsék a feltűnően kedvező adózási körülmények megváltoztatására.

Az EU-ban az adózási szuverenitás jelenlegi szintje mellett közösségi oldalról szinte reménytelen konkrét adóügyekben bármely tagállamot térdre kényszeríteni. A szabályozási reformok pedig csigalassúsággal haladnak, elsősorban az érintettek heves ellenállása miatt. Az áruk és szolgáltatások szabad áramlásának megkérdőjelezhetetlen elvére alapozva kiépült versenyhatósági jogkörök sokkal hatékonyabb fegyvert adhatnak a brüsszeli adminisztráció kezébe. Elvégre az alacsony adókulcsok, vonzó adóstruktúrák miatti profitátsoportosítás a vesztes országok költségvetési kiesésén túl a versenyfeltételeket is befolyásolja. Az alacsonyabb adóteher tiltott állami támogatásnak minősíthető, hiszen egyértelmű versenyelőnyt következésképpen versenytorzítást jelent. Láthatóan az Apple elleni „támadás” csak az első lépése volt egy új fegyver bevetésének. Amennyiben a brüsszeli adminisztráció sikeresen töri meg az információtechnológiai szektor emblematikus szereplőjét, akkor a többi információtechnológiai vagy éppen gyógyszeripari vállalat ellen is futószalagon fogják a hasonló eljárásokat elindítani.

Ez a fejlemény pedig alapjaiban rendezheti át a nagy multinacionális cégek nemzetközi gyakorlatát. Adóügyekben sem feltétlenül könnyű bizonyosságot szerezni egy struktúra hosszú távú várható megítéléséről. De eddig elég volt sokszor maximum egy-két országban beszerezni a vonatkozó feltételes adómegállapítási határozatot (*binding ruling*) és/vagy előzetes ármegállapítást (APA). A nyertes országok pedig rövid határidővel, boldogan adták ki ezeket a határozatokat. A jövőben viszont nemzetközi összefüggésekben és az EU versenyhatóságának szempontjai alapján is kezelni kell a kockázatot. Ha a transzferárzási ügyekről korábban többször is kijelentettem, hogy komoly szerepe lehet a szubjektív tényezőknek, a közgazdasági, pénzügyi elemzés bizonytalanságainak, akkor ez fokozottan igaz a tiltott állami támogatások versenytorzító hatásainak értelmezésére. Az

érintettek helyzetét tovább nehezíti, hogy amíg az adóoptimalizálás nyertes országai „cinkosan” asszisztáltak akár a legagresszívabb struktúrák legalizálásához, addig a nemzetek feletti versenyhatóságtól erre a legkevésbé sem számíthatnak. Ellenséges terepen, sokkal bizonytalanabb környezetben kell az adóstruktúrákat kialakítani.

Természetesen bárki nyugodtan állíthatja, hogy legyen ez a „gonosz” multik baja, de nem szabad elfelejteni, hogy tranzakciók, kapcsolt ügyletek elsősorban az üzleti folyamatok hatékonyságának növelése érdekében történnek, és nem minden tranzakció mögött húzódik meg az adóelkerülés szándéka. Elméleti megoldás a bizonytalanság kiküszöbölésére az előzetes vélemények, határozatok kiadásának gyakorlata, és ez az eszköz a versenyhatóságok számára is kínálkozik. Az előzetes egyeztetés, határozatkiadás az adóeljárásokon túl a versenyhatóságok esetében is ismeretes. A nagy – a piaci versenyt befolyásoló – fúzióknál komoly hagyománya van a versenyhatóságok előzetes engedélyezésének. Kérdés az, hogy megteremthetők-e egy ilyen, az adózás szempontjait is figyelembe vevő versenyhatósági eljárás szabályozási, tárgyi és személyi feltételei. Ebben az új környezetben minden szereplőnek (adófizető, adóhatóság, tanácsadó) alkalmazkodnia kell a versenyszabályozás elveihez is.

9. A TARTALOM ÉS A FORMA JOGI SZABÁLYOZÁSON ALAPULÓ ELTÉRÉSÉNEK PROBLÉMÁJA. Az adóhatóságok számára az egyik legsúlyosabb probléma, amikor a tartalom és a forma nyilvánvalóan jogi szabályozáson alapulóan tér el egymástól. A már korábban említett transzparencia követelményének teljesülését nehezíti, ha lehetőség van a tulajdonosoknak, haszonhúzóknak elbújni az úgynevezett „megbízott” tulajdonosok, vezetők mögé. Az angolszász jogban például a *trustok*, a német jogterületen az alapítványok is működhetnek ilyen alapon. De jó néhány államban a teljesen normál módon

bejegyzett és működő vállalkozások valós tulajdonosai vagy vezetői is névtelenségbe burkolózhatnak.

A nemzetközi együttműködés keretében a pénzügyi szabályoknak való megfelelés érdekében a bankrendszer már jórészt áttörte ezt a korlátot. A bankok számára az ügyfeleknek ma már egyértelműen deklarálni kell, hogy ki a tényleges tulajdonos, ki az úgynevezett végső haszonhúzó (*final beneficiary*). Az adóhatóságok számára csekély vigasz ez a változás, mivel a banktitok miatt számukra ezek az információk továbbra is csak nehezen érhetőek el.

Évszázados hagyományokkal rendelkező jogintézmények megváltoztatására lenne szükség, és logikus módon nagyon sok ellenérdekelttel szemben kellene ezt a változást kikényszeríteni. Enélkül továbbra is nehezen lesznek képesek az adóhivatalok a nagy nemzetközi adóstruktúrákat követni, értelmezni.

10. ELŐRE RÖGZÍTETT KÉPLETEKEN ALAPULÓ PROFITALLOKÁLÁS. További lehetőség az előre rögzített képleteken alapuló profitallokálás lehetőségének megteremtése az egyes országok között. Az EU is már több, mint tíz éve foglalkozik ezzel a javaslattal. A közös konszolidált társasági adóalap (*Common Consolidated Corporate Tax Base, CCCTB*) koncepcióját egyelőre nem nyert elfogadást az EU-ban, és mivel egy ilyen jelentőségű változáshoz minden tagország támogatása szükséges, ezért egyelőre remény sincs a közeli teljes bevezetésre. Ellenben arra jó esély van, hogy a CCCTB-t támogató országok egymás közötti kapcsolataikra bevezetik a profit- és adóalap-allokálás e módszerét.

A CCCTB megközelítése alapján a több országban is működő vállalatcsoportoknak először is konszolidált szinten kellene kiszámolniuk a profitjukat, adóalapjukat, majd ezt az összeget kellene előre meghatározott képletek alapján az egyes országokra felosztani. Ezzel a javaslattal szembeni

első kritikai megjegyzés lehet, hogy „íme, egy újabb módszer, ami sutba vágja a szokásos piaci ár jól bevált elvét”. A cégeket és az adópolitikáért felelősöket is valószínűleg ez izgatja a legkevésbé. Mint oly sokszor, az ördög itt is a részletekben rejtőzik. A javasolt felosztási kulcsok megállapítása az alkalmazott létszám, bértömeg, az árbevétel, az eszközök értékének valamilyen kombinációja alapján történne.

Bátran kijelenthetjük, hogy bármilyen felosztási kulcsoknál azonnal megindulhat a nagy nemzetközi társasjáték. Ki hogyan tudja módosítani, manipulálni a felosztási kulcsok alapját képező mutatókat, hogy adózási szempontból optimális legyen a felosztás. Korábban már bővebben kitértem a cégfinanszírozás tőke és hitel arányának eltérő adózási következményeire. De gondoljunk bele, hogy milyen lehetőség van akár a létszámadatok, akár az árbevétel optimalizálására. Természetesen a válasz: van lehetőség. Az árbevétel lehet bruttó alapú, de megoldható valamilyen nettózott jutalék jellegű árbevétel kimutatása is. A létszám is rugalmasan optimalizálható. Hol van arra bármilyen norma, hogy mekkora létszámnak kell saját alkalmazásban lennie, vagy mennyi lehet a bérelt munkaerő aránya.

Ráadásul bármilyen képletrendszer vezetnek is be, ha az túlzottan egyszerű, akkor az egyes iparágak sajátosságai miatt torz felosztási eredmények jöhetnek ki. Bonyolult, összetett képletrendszerrel az áttekinthetőség elve sérül, és még több lehetősége lenne a mutatók „optimalizálásának”.

Egy ilyen átállásnak lennének vesztesei és nyertesei. A vesztesek pedig eleve nehezen fogadnák el az átállási veszteségeket. A különböző mutatórendszerek pedig teljesen különbözően érintenék a nemzetközi munkamegosztásban eltérő szerepet betöltő országokat. Pénzügyi központ, bér munkahelyszín, K + F-intenzív iparágak koncentrációja, általános bérszínvonal, iparági szerkezet és hosszan lehetne sorolni azokat a

sajátosságokat, amelyek bármilyen felosztási rendszerben befolyásolnák az adóalapok felosztását.

Ez a javaslat jól mutatja az íróasztalnál született ötletek gyakori típushibáját. A papíron szépen összerakott konstrukciók és modellek nem feltétlenül hatékonyak a gyakorlatban. A közös konszolidált társasági adóalap túlságosan bonyolult viszonyokat próbálna a végletekig leegyszerűsíteni, aminek következtében túl sok érdeksérelem és a valós üzleti logikával ellentétes adóalap-felosztásra kerülne sor. Az „adótervezés” előtt is új távlatok nyílnának. A mutatók manipulálása miatt a tényleges eredmény várhatóan jelentősen eltérne az előzetesen becsülttől, ami újabb és újabb szabályozási finomításokat, kivételeket, még „pontosabb” mutatókat eredményezne, amíg már végképpen áttekinthetlenné nem válik az egész rendszer és a tényleges hatás. Az eddigiek alapján nem meglepetés, hogy az előre rögzített kulcsok alapján történő adóalap-allokálást nem tartom jó ötletnek, és hosszabb távon biztosan több problémát generálna, mint amennyit képes lenne megoldani.

11. A PÉNZÜGYI BESZÁMOLÓK NYILVÁNOSSÁGA. Látszólag a dolgozat témájához közvetlenül nem kapcsolódó fontos javaslat, hogy a cégnyilvántartások nyilvánosságát ki kellene terjeszteni a pénzügyi beszámolókra is. A tőzsdei cégeknek a világon szinte mindenhol komoly transzparenciakövetelményeknek kell megfelelniük, de számos olyan cég van, amelyik mérete vagy tulajdonosi szerkezete miatt nem kötelező pénzügyi információkat publikálnia. Az adóparadicsomokra kifejezetten jellemző, hogy még a pénzügyi beszámolók elkészítésére sem kötelezik a náluk bejegyzett cégeket. A nyilvános publikálás kötelezettsége pedig fel sem merülhet.

Az adóparadicsomok és más „renitens” országok megrendszabályozásához hozzá kell tartoznia az ott bejegyzett cégek könyvvizetési kötelezettségének és a nemzetközi standardoknak megfelelő

pénzügyi beszámolók nyilvánosságának. A nemzetközi szervezeti struktúrában a legnépszerűbb részvénytársasági (kft-szerű) cégformákon túl egy sor más szervezeti formában jelenhet meg gazdálkodási tevékenység, amelynek nyilvánossága az adóhatóságokon túl az egyéb üzleti partnerek számára is fontos lenne. Mindezek miatt gyakorlatilag minden szervezeti formára ki kellene terjeszteni ezen kötelezettségeket, mint például *trust*, alapítvány, alap, *partnership* – és a listát valószínűleg hosszan lehetne sorolni.

7. Új tudományos eredmények

Kutatásom kiindulópontja volt, hogy a transzferárazás jelentősen befolyásolja a nemzetközi adózási viszonyokat, és több olyan problémát tártam fel, amelyek rontják a nagy vállalatcsoportok hatékonyságát, és eltorzíthatják az egyes országok versenyképességét. A leglényegesebb pedig, hogy a transzferárazáson keresztül olyan nemzetközi profittranszferre van lehetőség, amelyeknek nincs meg a valós gazdasági alapja. Ezáltal veszélybe kerül a vesztes országok költségvetési pozíciója, és a befektetésekért való öldöklő küzdelem pedig az adókulcsok végletekig történő csökkentésére ösztönöz. A következőkben összefoglalom a legfontosabb eredményeket.

1. KONTRAPRODUKTÍV MŰKÖDÉS. A transzferárazás rendszerében kialakult szokásos piaci áron alapuló megközelítés az érintett vállalatok és tanácsadók, illetve a szabályozó és ellenőrző hatóságok megközelítésének eredményeképpen egy furcsa, sok tekintetben kontraproduktív működést hozott létre. A vállalatok transzferárazással kapcsolatos elsőrendű szempontja, hogy miként lehet megfelelni a hivatalos követelményeknek. Saját, önálló, a cégcsoporton belüli tisztánlátást szem előtt tartó hozzáállással mind ritkábban találkozni.

A szabályozó és ellenőrző hatóságok által erőltetett összehasonlítás szükségessége – a valós összehasonlítást lehetővé tevő nyilvános és releváns információk hiányában – olyan pótmegoldásokat kényszerített ki, amelyek csak véletlenszerűen vezethetnek a valós szokásos piaci árhoz.

A nagy adatbázis-összehasonlításoknak alapvetően két fő baja van. Az összehasonlításba bevont halmazokba a legritkább esetben kerülhetnek be valóban releváns összehasonlításra „érdemes” cégek, de ami talán még ennél is jobban eltorzízza az egész megközelítést, hogy a felhasznált adatbázisokban

nem állnak rendelkezésre ügyleti szintű adatok. Valójában almát hasonlítunk körtével. A vizsgált társaság ügyleti szintű adatait egy nem releváns vállalati halmaz nem releváns aggregált adataival hasonlítjuk össze. A nagy számok törvénye miatt persze az átlagok jótékonyan elfedik ezeket a problémákat. Az átlagok jellemzően 3–10 százalék közé esnek – ha ebbe sikerül a saját tranzferárázást beszuszakolni, akkor már nagy baj nem történhet.

A speciális tranzakciók (M&A-, jogdíjügyletek) nagy részének árázására pedig végképpen nem lehet rendes összehasonlításra alkalmas módszertant találni.

2. A TARTALOM ELSŐDLEGESSÉGÉVEL SZEMBEN ELURALKODOTT A FORMALIZMUS. Megfelelő kapaszkodók nélkül az érintettek jobb híján azt vizsgálják, hogy formálisan sikerült-e teljesíteni a szabályozói követelményeket. A valós tartalmi elemzésre pedig gyakran már sem erőforrás, sem szándék nem marad. Kockázati szempontból is veszélyes terepre tévedhet az adózó, ha csak belső célra is, de a hivatalos dokumentációtól eltérő tartalmú elemzést készít. Soha nem lehet kizárni, hogy egy ilyen irat mégis az adóhivatal kezébe kerül és kész a baj. A cég saját maga által készített okfejtésével támadhatnának az adóellenőrök.

3. INDOKOLHATATLAN BÜROKRATIKUS TERHEK. A formalizmus és a kialakult szabályozási megközelítés együttesen olyan bürokratikus terhekkel jár mind az érintett vállalkozások, mind az adóhatóságok számára, amelyek a várható eredménnyel messze nem indokolhatók. A túlzott bürokrácia vitathatatlanul jelen van a tranzferárázás egész világban, amit mutat, hogy már közösségi szinten is próbáltak foglalkozni a kérdéssel Európai Unióban. Ennek következtében megfogalmazódott az egyszerűsített dokumentáció készítési követelmények igénye, és az OECD is elismerte, a biztonságos adómenedék

mint a klasszikus szokásos piaci ár elvével nem illeszkedő módszertan alkalmazhatóságát.

4. BÜNTETŐJOGI KÉRDÉSEK. Nem transzferárazási probléma, és inkább a büntetőjog eszközeivel kezelendő, de vitathatatlan, hogy főleg fejlődő országokban a korrump politikusok, oligarchák, bürokraták és vállalatvezetők sikkasztási, pénzmosási akcióban megjelenik a transzferárazás is. Pontosan a bürokrácia és a formalizmus miatt jogilag könnyű megfelelni a transzferárazás-szabályozásnak. Egy nagy áru-, szolgáltatás-, pénzügyilánc-ügyletbe bekapcsolt közvetítő cég, amelynek vannak kapcsolt viszonyai is, transzferárazási alapon bármikor bebizonyíthatja, hogy a közvetítő, tanácsadó, marketing-, piacszerző stb. funkcióért megérdemel 2–4 százalék profitot.

Ahol pedig súlyos százmilliók, milliárdok áramlanak dollárban, ott a néhány százalék is óriási összegekre rúghat. Transzferárazás oldalról minden rendben lehet, de ha a tartalom felől lehetne ezeket a „speciális” szerepvállalásokat értelmezni, akkor könnyebben kiderülhetne, hogy nincs valós teljesítmény, értékteremtés a közvetítő cégek működése mögött.

5. A TORZ TRANSZFERÁRAK HATÁSA A VERSENYKÉPESSÉGRE. A jelenlegi transzferárazási rendszer egy mesterséges árazásra kényszeríti a társaságokat, ami befolyásolja az általuk kimutatott bevételeket, eredményeket. Ezeknek egyébként fontos szerepe van egy gazdaság versenyképességének alakulásában. Ha eltorzulnak a transzferárák, akkor a versenyképességet meghatározó információk is torzak lesznek.

6. TRANSZFERÁRAZÁS – A PROFITREALIZÁLÁS HELYSZÍNE – ADÓBEVÉTELEK. Végezetül a legfontosabb probléma, hogy a transzferárazáson keresztül befolyásolni lehet a nemzetközi profitrealizálás helyszínét, következésképpen

az ennek nyomán beszédhető adóbevételt. A társasági adó szintje az EU-országokban az elmúlt években a GDP 2,5 százaléka körül mozgott, és az elmúlt 20 évben is csak a 2008-as válság előtt közelítette meg a 3,5 százalékot.¹⁰³ A áfa-, szja-, tarsadalombiztosítási bevételek ugyan nagyságrendileg komolyabb arányt képviselnek, de ennek ellenére nagyon súlyos összegekről beszélhetünk, és azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a profitmanipulációnak egyéb adókövetkezményei is lehetnek.

A vesztes országok számára elveszített adó hiányzik a költségvetésből, ami csökkentheti a közszolgáltatások színvonalát. A kikényszerített adóverseny pedig csak tovább fokozhatja ezt a veszélyt. A nagy országok számára – ahogyan ezt a dolgozatban is bemutattam – nincs valós lehetőség az adóversenybe való beszállásra, de valószínűleg ők a legnagyobb vesztesek, ezért nem meglepő, hogy éppen az Egyesült Államok, Németország, Franciaország, Egyesült Királyság a nemzetközi adóelkerülés elleni küzdelem élharcosai. Ha az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság felszámolná a saját adóelkerülő kiskapuit, akkor még hitelesebben és eredményesebben tudnának ebben a harcban részt venni.

A valós gazdasági tartalom nélküli profitrealizálás a nyertes országok számára is kockázattal jár. Nem véletlen, hogy Írország még a gazdasági válság tetőpontján sem volt hajlandó adózásának paradicsomi feltételeiből engedni. Költségvetése valószínűleg már annyira függ ezektől a bevételektől, hogy az adóemeléssel járó menekülési hullám súlyosan veszélyeztette volna egyébként is ingatag költségvetési helyzetét. Pedig a legkönnyebb a valós gazdasági tartalom nélküli tevékenység áthelyezése egyik országból a másikba. Ezeket a bevételeket nagyon könnyű mozgatni. Jó példa erre, hogy amikor az új magyar–amerikai kettősadó-egyezmény elfogadása kézzelfogható közelségbe

¹⁰³ Eurostat [2014] 31. o.

került, akkor hónapok alatt menekült el Magyarországról a korábbi egyezmény kedvező lehetőségeit kihasználó adóstruktúrájú vállalkozások döntő többsége.

Fontos még tisztázni, hogy a transzferárazás önmagában lehet, hogy szükséges, de nem mindig elégséges feltétele a nemzetközi adócsalásnak (-elkerülésnek, -optimalizálásnak, -tervezésnek). A transzferárazással kapcsolatos problémákat is ezért egy szélesebb összefüggésrendszerben lehet csak értelmezni. Ennek megfelelően a bemutatott javaslataim egy része is kívül esik a transzferárazás szűken vett klasszikus területén.

8. Összefoglalás

„Az adórendszer teljesen önkényesen működött: adót kellett fizetni például valahányszor leesett a király fejről a sapka.” (Acemoglu–Robinson)¹⁰⁴

A dolgozat a nemzetközi adóverseny és a nemzetközi adócsalás, adóelkerülés kapcsolatát vizsgálja a transzferárazás szempontjából. Az elmúlt évtizedekben a globalizáció következtében a nemzetközi kereskedelem korábban elképzelhetetlen módon növekedett meg, ami hozzájárult, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer mérete és integráltsága is új szinteket érjen el.

A globális piacokon is érvényesül a méretgazdaságosság elve, és a legnagyobb vállalatcsoportok szerepe növekszik a legjobban. Ennek következtében a világkereskedelem több mint 60 százaléka zajlik egymással kapcsolt viszonyban lévő vállalatok között. Ezek a vállalatok a nemzetközi verseny fokozódása, a tulajdonosok profitelvárásai miatt globális szinten igyekeznek folyamatosan növelni a profitabilitásukat. A költségek csökkentése között kiemelten jelenik meg az adótervezés, adóoptimalizálás lehetősége, hogy az adócsalás kísértéséről már ne is beszéljünk. Az adóköltések csökkentésének megvan az a „szépsége”, hogy minimális költséggel megvalósítható a várható megtakarításokhoz képest. Nem kell új beruházásokat finanszírozni, nem kell létszámot leépíteni, nem kell üzletágakat, üzemeket bezárni. A tanácsadók, ügyvédek, bankárok költségei elhanyagolható ezekhez a reálkiadásokhoz képest – feltéve, ha az adómegtakarítást az illetékes adóhatóságok is jogszerűnek ítélik.

A nemzetközi kereskedelemben a nagy multinacionális vállalatoknak számtalan módjuk van arra, hogy a keletkező profitjukat egyik országból a

¹⁰⁴ Acemoglu–Robinson [2013] 91. o. (A kongói gazdaságtörténet egy tragikomikus epizódjáról.)

másikba átcsoportosítsák. Az árazás, szállítási feltételek, garanciális vállalások, finanszírozási feltételek, tőkeszerkezet mind olyan tényezők, amelyekeken keresztül könnyen lehet profitokat mozgatni egyes országok között annak érdekében, hogy a lehető legtöbb adóalap kerüljön az alacsony adózású országokba, és lehetőség szerint minimalizálják az adófizetést a magas adójú országokban.

Ezt a folyamatot erősíti a nemzetközi adóverseny, amely szintén megerősödött a globalizációs folyamatokkal együtt. A nemzetközi versenyképességgel foglalkozó szakirodalomból egyértelmű, hogy az adózás messze nem az egyetlen fontos versenyképességi tényező: az infrastruktúra, az oktatás, az üzleti kultúra, a korrupció, a bürokrácia hatékonysága, a piac mérete és lehetne hosszan folytatni a sort. De ezek a tényezők egy tekintetben teljesen mások, mint az adózás. Évtizedek, „évszázadok” is kellhetnek az érdemi javuláshoz, miközben az adórendszerben néhány hónap is elég lehet egy reform előkészítéséhez és bevezetéséhez. A hatások pedig szinte azonnal jelentkeznek.

A klasszikus adóparadicsomok példája mellett ott van Írország, Luxemburg vagy a kelet-európai országok példája, ahol a versenyképes adórendszert szokták elsőként emlegetni a sikeres gazdaságpolitika titkaként.

A nemzetközi adócsalás, adóoptimalizálás elleni fellépés fő eszközévé az elmúlt évtizedekben a transzferárazás szabályozási területe vált. Dolgozatom legfontosabb kérdésköre, hogy mennyiben képes a nemzetközileg kialakult transzferárazási rendszer még ma is megfelelni a különböző kormányzati elvárásoknak.

Négy fő hipotézist vizsgáltam.

- A transzferárazás mai rendszere nem segíti elő a hatékony, a valós értékteremtést tükröző belső elszámolási rendszerek kialakulását, valamint

képtelen megakadályozni az adótervezés, adóoptimalizálás mai főként a vesztes országok által károsnak minősített gyakorlatát.

- A transzferárazásban eluralkodott a formalizmus. A jelenleg nemzetközileg elfogadott szabályozások következtében nem a valós üzleti logika tükröződik vissza a transzferárazási dokumentumokban.
- Az előzőkön túl ráadásul az adózásban a transzferárazás vált a legsúlyosabb bürokratikus teherré az érintett vállalat csoportok számára.
- A nemzetközi adócsalás, adóelkerülés elleni fellépéshez a transzferárazás nem a leghatékonyabb fegyver.

A megfogalmazott hipotéziseimet a dolgozatban bemutatott kutatásom világosan igazolta. A transzferárazás nemzetközileg ma elfogadott rendszere egyértelműen kontraproduktív, és nem képes a kitűzött célokat elérni még a szabályozó hatóságok szempontjából sem, miközben eltorzítja a vállalatcsoportok belső elszámolási rendszereit. Ahelyett ugyanis, hogy a valós üzleti értékteremtés szempontjainak megfelelően hoznák létre a belső elszámolási rendszereiket, a vállalatcsoportok inkább a hatóságok transzferárazási logikáját szolgálják ki. Párhuzamos rendszerek felépítése természetesen lehetséges, de egyrészt ez többleterőforrást igényel, másrészt komoly kockázatot jelenthet a cégcsoportok szempontjából. Ez a második információs rendszer az adóhivatalok kezébe kerülve a transzferárazási rendszerek elfogadtathatóságát nehezítené vagy lehetetlenítené el. Ráadásul az egész rendszer kialakítása, működtetése nagyon komoly bürokratikus terheket jelent a cégcsoportok számára.

Végül ma már minden szereplő számára egyértelmű, hogy – különösen a mai globalizált pénzügyi rendszer, az e-kereskedelem, az „ezernyi” országon keresztül integrált termelési, szolgáltatási láncok világában – az adócsalás,

adóelkerülés ellen a transzferárazás mai rendszerével képtelenség hatékonyan fellépni.

A dolgozat végén a jelenlegi anomáliák orvoslására több javaslatot fogalmaztam meg.

- A banktitok intézményét fel kell oldani az érintett adóhatóságok számára. Ennek érdekében egy automatikus adatcsererendszert kell kidolgozni.
- Meg kell szüntetni az anonimizált cégnyilvántartások rendszerét. (Az adócsalás következményeinek elkerülésében az egyik legfontosabb eszköz, ha olyan cégbe csoportosítják át a jövedelmet, amelynek a tulajdonosai ismeretlenek, így az adóhatóságok tehetetlenül nézik az adóalapok elszivárgását.)
- Kötelezővé kell tenni a vállalatok nemzetközi pénzügyi standarjainak megfelelő pénzügyi beszámolók elkészítését és nyilvánosságára hozatalát.

A fenti három javaslat elsősorban az adóparadicsomi létet biztosító országokat érintené, amelyek között bőven találunk EU- és OECD- országokat is.

- A transzferárazásban vissza kell térni a valós üzleti alapon nyugvó elszámolásokra a formalizmus és a bürokratizmus helyett. A „tartalom elsődlegessége a formával” (*substance over form*) elvének érvényesítése. Sok esetben ez nem feltétlenül könnyítené meg az érintett cégek és az adóhatóságok feladatát, de legalább valós, érdemi, az üzleti modellről szóló vitát generálna az érintettek között.
- A bürokrácia csökkentése szempontjából a jelenleginél is sokkal jobban ki lehetne terjeszteni a biztonságos adómenedék (*safe harbours*) intézményét azokra a tranzakciókra, ahol láthatóan nem a nagy profitot generáló alapfunkciók adóalap-allokálási kérdései dőlnek el. Például a kiszolgáló funkciókra (könyvelés, bérszámfejtés, kontrolling stb.).

– Érdeemes folytatni az EU versenyhatósági jogosultságainak érvényesítését az adózási területre. Az államilag támogatott, de a normáltól eltérő adófeltételek biztosítása valóban felveti a verseny torzításának kérdését. Logikus lépés a tiltott állami támogatás elvének kiterjesztése az adózásra akkor, amikor ma már nagyságrendekkel nagyobb adóelőnyök adhatók adókedvezmény, alacsony speciális adókulcs formájában, mint a szokásos közvetlen állami támogatás.

– Végül az egész témakör legfontosabb kérdése, hogy lehet-e egységes nemzetközi fellépést kialakítani a vizsgált problémák megoldása érdekében. Kezdeményezések sora indult el (Egyesült Államokban a külföldi számlák adóztatására vonatkozó megfeleléségi törvény (*Foreign Account Tax Compliance Act, FATCA*), az OECD BEPS elleni szabályozása, EU versenyszabályozás), de sem az előrehaladás üteme, sem az elszántság kritikus mérete nincs meg még minden érintett ország részéről. Talán ez utóbbi a legnehezebben megoldható kérdés.

9. Summary

This thesis examines the correlation between international tax competition and international tax fraud or tax avoidance from the perspective of transfer pricing. International trade has grown in a previously unimaginable way over recent decades thanks to globalisation, which has been a factor in the size and integration of the international financial system reaching new magnitudes.

The principle of economies of scale prevails on the global markets too, and the role of the largest corporations is growing fastest. As a result, more than 60% of world trade is carried out between companies that are associated with one another. These companies constantly strive to raise their profitability at global level because of stiffer international competition and the return expectations of their owners. Among the cost-cutting alternatives we find tax planning and tax optimisation as prime candidates, not to mention the lure of tax fraud. The appeal of lowering tax expense is that it can be achieved at a minimal cost compared to the expected savings. There is no need to finance new investments, reduce staff levels, or close down divisions and plants. The costs of advisers, lawyers and bankers are negligible compared to these real expenses, provided the competent tax authorities deem the tax savings to be lawful as well.

Large multinational enterprises have countless tools at their disposal in international trade to shift profits from one country to another. Pricing, delivery terms, warranties, financing conditions and capital structure are all factors that facilitate the easy movement of profits between countries, to ensure that as many tax bases as possible are located in low-tax countries, and tax payments in countries with high tax rates are minimised.

This process is reinforced by international tax competition, which has also strengthened alongside globalisation processes. It is clear from literature on international competition that taxation is nowhere near the only significant

competitive factor. Infrastructure, education, business culture, corruption, the efficiency of bureaucracy, market size... and the list goes on. Yet these factors differ from taxation completely in one respect. Decades or even “centuries” can be required to arrive at any meaningful change, while just a few months can be enough in the tax system to prepare and implement a reform. And the impacts are virtually instantaneous.

Besides the classic tax havens we have Ireland, Luxembourg, and other countries in Eastern Europe, where competitive tax systems are often mentioned first as the secret to a successful economic policy.

Regulating transfer pricing has become a key instrument in the fight against international tax fraud and tax optimisation in recent decades. The most important topic of my thesis is examining the extent to which the international transfer pricing system is capable today of meeting the diverse requirements of governments.

I studied four main hypotheses.

- The current transfer pricing system does not facilitate the emergence of efficient internal accounting systems reflecting fair value creation, but it is unable to prevent today’s tax planning and tax optimisation practices that are deemed harmful especially by the countries that lose out.
- Formalism has become an obsession in transfer pricing. Owing to the current internationally accepted regulations, transfer pricing documents do not reflect real business logic.
- Moreover, transfer pricing has become the heaviest bureaucratic burden in the field of taxation for the corporations affected.
- Transfer pricing is not the most efficient weapon available to combat international tax fraud and tax avoidance.

The research presented in my thesis clearly verified my hypotheses. The current internationally accepted system of transfer pricing is clearly counter-productive and incapable of achieving the set objectives, not even from the perspective of regulators.

In return, however, it also distorts the internal accounting systems of corporations; instead of setting up their internal accounting systems in accordance with criteria to create real business value they serve the TP logic of the authorities. It is possible to create parallel systems of course, but this requires extra resources on the one hand and constitutes a significant risk for corporations on the other. If the tax authorities were to get their hands on this second information system it would make it difficult or impossible for transfer pricing systems to be accepted by the tax authority. What is more, setting up and operating the entire system would represent a considerable bureaucratic burden for those involved.

Finally, it is now clear to all participants that especially in today's world with its globalised financial system, e-commerce and the integrated production and service chains spanning numerous countries, the current system of transfer pricing is incapable of taking effective action against tax fraud and tax avoidance.

At the end of the thesis I made various suggestions to remedy the present anomalies.

- Relevant tax authorities have to be exempted from the requirement of bank secrecy. An automatic data interchange system needs to be created for this purpose.
- The system of anonymous company records must be abolished. One of the most important ways of avoiding the consequences of tax fraud is by shifting incomes into a company whose owners are unknown, and so the tax authorities can only helplessly watch as tax bases slip away.

- It must become mandatory for companies to prepare and publish financial statements in accordance with international financial standards.

These three suggestions would primarily affect the countries accommodating tax havens, many of which include EU and OECD countries as well.

- In transfer pricing we have to return to settlements based on real business value instead of formalism and bureaucratism. The substance over form principle must be asserted. In many instances this would not necessarily bring any relief for the companies and tax authorities involved, but it would at least trigger a genuine and substantive debate amongst the stakeholders regarding the business model.
- In terms of lowering bureaucracy, safe harbours could be expanded much more than at present for transactions where it is quite clear that the tax base allocation issues decided are those relating to basic functions not generating high profits, for instance support functions (bookkeeping, payroll, controlling, etc.).
- The EU should continue to expand the powers of competition authorities to include taxation. The question of distorted competition does indeed arise in the case of tax conditions supported by the state but which differ from the norm. Extending the concept of prohibited state aid to taxation is a logical step, given that significantly greater tax benefits can be offered today in the form of tax allowances and specific low taxes than through normal direct state aid.
- Finally, I believe the most important issue in this whole topic is whether it is possible to develop a uniform international system for tackling the problems examined. Many initiatives have been launched (USA FATCA, OECD BEPS, EU), but in my view we have yet to see either sufficient progress or a critical mass of commitment from all of

the countries in question. This last question is at the same time perhaps the most difficult to implement.

10. Köszönetnyilvánítás

Hálás köszönettel tartozom témavezetőmnek, *Bánfi Tamásnak*, aki a disszertációm készítése folyamán értékes tanácsokkal látott el és sok segítséget nyújtott a dolgozat elkészítésében.

Köszönettel tartozom *Varga Zsuzsanna* és *Végh Szabolcs* volt kollégáimnak szakmai hozzájárulásukért és javaslataikért.

Köszönettel tartozom *családomnak* azért a megértő szeretetért és végtelen türelemért, amellyel munkám során támogattak és segítettek.

A munkahelyi vitához nyújtott segítséget köszönöm *Dr Parádi Dolgos Anett* Phd és *Dr Tatay Tibor* Phd opponenseknek és *Prof Dr Kerekes Sándor* DSC a doktori iskola vezetőjének, *Prof Dr Sarudi Csaba* CSc a bizottság tagja és *Dr Gál Veronika* Phd a bizottság tagjának az értékes segítségért.

Köszönöm a szöveg gondozását *Patkós Annának*, valamint *Kóczán Zsófiának* a dolgozat számítógépes szerkesztéséhez nyújtott segítségét.

11. Irodalom

ACEMOGLU, DARON–ROBINSON, JAMES A. [2013]: Miért buknak el nemzetek? HVG könyvek, HVGKiadói Zrt., Budapest.

ACSÁDY IGNÁC [1906]: A magyar adózás története 1598–1604-ben. MTA, Budapest. MTA Könyvtár és Információs Központ, Digitális Archívum.
<http://digilib.mtak.hu/B339/toc/vol20.htm>.

ADÓREFORM BIZOTTSÁG [2005]: Az adóreform koncepciója és a rövid távon javasolt lépések. Budapest, március 31. 81 o. <https://docplayer.hu/2039073-Az-adoreform-koncepcioja-es-a-rovid-tavon-javasolt-lepések.html>.

ALESINA, ALBERTO; PASSARELLI, FRANCESCO [2010]: Regulation versus Taxation., Working Paper No. 16413. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, <http://www.nber.org/papers/w16413.pdf>.

ALESINA, ALBERTO–ANGELETOS, GEORGE-MARIOS [2005]: Fairness and Redistribution. The American Economic Review, Vol. 95. No. 4. 960–980. o. <https://doi.org/10.1257/0002828054825655>.

ALESINA, ALBERTO–CARLONI, DORIAN–LECCE, GIAMPAOLO [2010]: The Electoral Consequences of Large Fiscal Adjustments. Harvard and IGIER, UC Berkeley, New York University.

ALESINA, ALBERTO–FUCHS-SCHÜNDELN, NICOLA [2007]: Good-Bye Lenin (or Not?): The Effect of Communism on People’s Preferences. American Economic Review, Vol. 97. No. 4. 1507–1528. o. <https://doi.org/10.1257/aer.97.4.1507>.

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG [2002]: 15/2002 (III. 29.) AB határozat. Budapest. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/BF5BB901B0189D8FC1257ADA00529128?OpenDocument>.

ALLINGHAM, MICHAEL G.–SANDMO, AGNAR [1972]: Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. Journal of Public Economics, Vol. 1. No. 3–4. 323–338. o.

- ALM, JAMES [1996]: What is an „optimal” tax system? *National Tax Journal*, Vol. 49. No. 1. 117–133. o.
- ALM, JAMES–JACKSON, BETTY–MCKEE, MICHAEL [1992a]: Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data. *National Tax Journal*, Vol. 45. No. 1. 107–114. o.
- ALM, JAMES–MCCLELLAND, GARY H.–SCHULZE, WILLIAM D. [1992b]: Why do people pay taxes? *Journal of Public Economics*, 48. No. 1. 21–38. o.
- ALM, JAMES–MCKEE, MICHAEL–BECK, WILLIAM [1992c]: Amazing Grace: Tax Amnesties and Compliance. *National Tax Journal*, Vol. 43. No. 1. 23–37. o.
- ALM, JAMES–BECK, WILLIAM [1993]: Tax Amnesties and Compliance in the Long Run: A Time Series Analysis. *National Tax Journal*, Vol. 46. No. 1. 53–60. o.
- ALM, JAMES–MARTINEZ-VASQUEZ, JORGE–WALLACE, SALLY [2009]: Do Tax Amnesties Work? The Revenue Effects of Tax Amnesties During the Transition in the Russian Federation. *Economic Analysis and Policy*, Vol. 39. No. 2, 235–253. o. [https://doi.org/10.1016/s0313-5926\(09\)50019-7](https://doi.org/10.1016/s0313-5926(09)50019-7).
- ALT, JAMES–PRESTON, IAN–SIBIETA, LUKE [2008]: The political economy of tax policy. *Mirrlees Review*, The Institute for Fiscal Studies. 1204–1293. o. <https://www.ifs.org.uk/uploads/mirrleesreview/dimensions/ch13.pdf>.
- ANDERSSON, FREDRIK–FORSLID, RIKARD [1999]: Tax Competition and Economic Geography. Department of Economics, Stockholm University, Stockholm http://www2.ne.su.se/paper/wp00_05.pdf.
- ANDREONI, JAMES [1991]: The desirability of a permanent tax amnesty. *Journal of Public Economics*, Vol. 45. No. 2. 143–159. o.
- ANDREONI, JAMES–ERARD, BRIAN–FEINSTEIN, JONATHAN [1998]: Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, Vol. 36. No. 2. 818–860. o.

ANGHEL, BRINDUSA [2006]: Foreign Direct Investment in Transition Countries: a Dynamic Analysis at Firm Level. Universidad Autónoma de Barcelona.

APEH [2008]: Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal középtávú stratégiai terve a 2008–2012. évekre. APEH, Budapest.

APEH [2009]: A transzferárak ellenőrzésének tapasztalatai. Háttéranyag. APEH, Budapest, október 15.

<https://www.nav.gov.hu/data/cms125707/Hatteranyag.pdf>.

APEH [2010]: Adórés számítási módszertanok összevetése. Adórés Módszertani Fórum Titkársága, APEH, Budapest.

ARNOLD, BRIAN J.–MCINTYRE, MICHAEL J. [2002]: International Tax Primer. Kluwer Law International, Hága.

ÁSZ [2009]: Jelentés az APEH által kialakított ellenőrzési portfólió és kockázatkezelési rendszer célszerűségének és eredményességének ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, Budapest, december.

ATKINSON, A. B. [1977]: Optimal taxation and the direct versus indirect tax controversy. Canadian Journal of Economics, Vol. 10. No. 4. 590–606. o.

ATKINSON, A. B.–STIGLITZ, JOSEPH E. [1976]: The design of tax structure: direct versus indirect taxation. Journal of Public Economics, Vol. 6. No. 1–2. 55–75. o.

AUERBACH, ALAN J. [2009]: Implementing the New Fiscal Policy Activism. NBER Working Paper Series, No. 14725. National Bureau of Economic Research, Cambridge.

AUERBACH, ALAN J.–GALE, WILLIAM G. [2009]: Activist Fiscal Policy to Stabilize Economic Activity. NBER Working Paper Series, No. 15407. National Bureau of Economic Research, Cambridge.

- AUERBACH, ALAN J.–GOKHALE, JAGADEESH–KOTLIKOFF, LAURENCE [1999]: Generational Accounting: A Meaningful WAY to Evaluate Fiscal Policy. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 8: No. 1. 73–94. o.
- AVERY, JONES [1996]: Tax Law: Rules of Principles. *British Tax Review. Fiscal Studies*, Vol. 17. No. 3. 63–89. o.
- AZACIS, HELMUTS–GILLMAN, MAX [2008]: Flat Tax Reform: The Baltics 2000–2007. Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Discussion papers, MT–DP 2008/25. 50 o.
<http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP0825.pdf>.
- BAKOS PÉTER–BENCZÚR PÉTER–BENEDEK DÓRA [2008]: Az adóköteles jövedelem rugalmassága. *Közpénzügyi Füzetek*. 22. sz.
- BAKOS PÉTER–BENEDEK DÓRA–BÍRÓ ANIKÓ–SCHARLE ÁGOTA [2008]: A magyar adórendszer hatékonysága. *Közpénzügyi Füzetek*. 21. sz.
- BALAN, DAVID J. [2003]: On Morality and Economic Performance. <https://doi.org/10.2139/ssrn.430380>.
- BALÁS GÁBOR–VÉKONY ANDRÁS BENJÁMIN [2009]: Az adórendszer hatása a vállalkozás szabadságára. Egy lepapírozott adórendszer költségei. *Műhelytanulmány*, 16. sz. Közjó és Kapitalizmus Intézet, Budapest.
- BALDWIN, RICHARD E.–KRUGMAN, PAUL [2002]: Agglomeration, Integration and Tax Harmonization. Working Paper, No. 9290. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- BALDWIN, RICHARD–TOSHIHIRO, OKUBO [2009]: Tax Reform, Delocation and Heterogeneous Firms. Working Paper, No. 15109. National Bureau of Economic Research, USA, Cambridge, MA.
- BÁNFI TAMÁS [2010]: Az állam finanszírozóképességének növelése négy tételben. In: *Bánfi Tamás* (szerk.): *Adózó munkaadók és adózó munkavállalók a korrupciómentes gazdaságban*, Béta Book KKT, 9–17. o.

- BANKMAN, JOSEPH [2004]: The Tax Shelter Problem. *National Tax Journal*, Vol. 57. No. 4. 925–936. o.
- BANKS, JAMES–DIAMOND, PETER [2008]: The base for direct taxation. MIT Department of Economics Working Paper, No. 08-11. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1112821>
- BARKER, WILLIAM B. [2005]: The relevance of a concept of tax. In: *Peeters, Bruno* (szerk.): *The Concept of Tax*. EATLP International Tax Series, Nápoly, 21–30. o.
- BARRO J. ROBERT [1990]: Determinants of Democracy. *Journal of Political Economy*, Vol. 107. No. S6. 158–153. o.
- BARTELSMAN, ERIC J.–BEETSMA, ROEL M. W. J. [2000]: Why pay more? Corporate Tax Avoidance through Transfer Pricing in OECD Countries. Tinbergen Institute Discussion Paper, <https://papers.tinbergen.nl/00054.pdf>.
- BARTHOLD, THOMAS [1994]: Issues in the Design of Environmental Excise Taxes. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 8. No. 1. 133–151. o.
- BASHA, ABDUL NOOR [2010]: Modus Operandi of transnational transfer pricing for window dressing. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, Vol. 6. No. 6.
- BATT, WILLIAM [2002]: Principles of Sound Tax Theory as Have Evolved Over 200 and More Years. Groundswell, New York, január–február, http://www.cooperative-individualism.org/batt-h-william_principles-of-sound-tax-theory-2002-jan-feb.pdf.
- BAUMOL, WILLIAM [1972]: On Taxation and the Control of Externalities. *American Economic Review*, Vol. 62. No. 3. 307–322. o.
- BAUMOL, WILLIAM [1990]: Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. *The Journal of Political Economy*, Vol. 98. No. 5. 893–921. o.

BAUMOL, WILLIAM–BRADFORD, DAVID [1970]: Optimal Departures from Marginal Cost Pricing. *The American Economic Review*, Vol. 60. No. 3. 265–283.

BECKER, BO–JACOB, MARCUS–JACOB, MARTIN [2010]: Payout Taxes and the Allocation of Investment. National Bureau Of Economic Research Working paper, No. 17481. Harvard Business School.

Becker, Johannes–Fuest, Clemens–Riedel, Nadine [2010]: Corporate tax effects on the quality and quantity of FDI. Working Papers, No. 1013. Oxford University Centre for Business Taxation.

<https://ideas.repec.org/p/btx/wpaper/1013.html>.

BECKER, WINFRIED–BÜCHNER, HEINZ–JÜRGEN–SLEEKING, SIMON [1987]: The Impact of Public Transfer Expenditures of Tax Evasion. *Journal of Public Economics*, Vol. 34. No. 2. 243–252. o.

BEKKER ZSUZSA (szerk.): [2002]: Magyar közgazdasági gondolkodás. Gazdaságelméleti Olvasmányok. 2. kötet, Aula Kiadó, Budapest.

BENCZÉS ISTVÁN [2008]: A költségvetési hiány politikai gazdaságtana. *Közgazdasági Szemle*, 55. évf., 3. sz. 218–232. o.

BENEDEK DÓRA–RIGÓ MARIANN–SCHARLE ÁGOTA–SZABÓ PÉTER [2006]: Minimálbér-emelések Magyarországon 2001–2006. *Közpénzügyi Füzetek*, 16. sz.

BENNETT, MARY–RUSSO, RAFFAELE [2007]: OECD Project on Attribution of Profits to Permanent Establishments: An Update. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 14. No. 5.

BERTHOLD TAMÁS [2014]: Amadeus adatbázis bemutatása. Kézirat.

BETTEN, RIJKELE (szerk.) [2008]: *International Transfer Pricing Journal*. IBFD, Amsterdam.

BEUDEKER, MICHIEL–STIJN, JANSSEN [2006]: EU Transfer Pricing Documentation Requirements. IBFD.

- BIAC [1999]: A Business View on harmful Tax Competition. Business and Industry Advisory Committee to the OECD, Párizs.
- BIÇER, RAMAZAN [2014]: The Effectiveness of Mutual Agreement Procedure as a Means for Settling International Transfer Pricing Disputes. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 21. No. 2. <http://centrumdanismanlik.com.tr/yayinlar/uluslararası-yayinlarimiz/The-Effectiveness-of-Mutual-Agreement-Procedures-as-a-Means-for-Settling-International-Transfer-Pricing-Disputes.pdf>.
- BIRCH SORENSEN, PETER [2007]: Can Capital Income Taxes Survive? And Should They? *CESifo Economic Studies*, Vol. 53. No. 2. 172–228. o.
- BIRD, RICHARD M.–ZOLT, ERIC M. [2005]: Redistribution via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries. *UCLA School of Law, Law-Econ Research Paper No. 22*.
- BIRD, RICHARD M.–ZOLT, ERIC M. [2010]: Dual Income Taxation and Developing Countries. *Columbia Journal of Tax Law*, Vol. 1. 174–217. o.
- BLOOMBERG [2010]: Microsoft, Dell to fight Obama’s tax plan. *The Economic Times*, febuár No. 18. <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/microsoft-dell-to-fight-obamas-offshore-tax-plan/articleshow/5587125.cms>.
- BLUME, LORENZ–MÜLLER, JENS–VOIGT, STEFAN–WOLF, CARSTEN [2007]: The Economic Effects of Constitutions: Replicating – and Extending – Persson and Tabellini. *CESifo Working Paper*, No. 2017.
- BLUMKIN, TOMER–MARGALIOTH, YORAM–SADKA, EFRAIM [2007]: Incorporating Affirmative Action into the Welfare State. *CESifo Working Paper*, No. 2003.
- BLUMKIN, TOMER–YORAM, MARGALIOTH–EFRAIM, SADKA [2006]: Anti-discrimination rules versus income taxation in the pursuit of horizontal equity. *Journal of Public Economics*, Vol. 91. No. 5–6. 1167–1176. o.

- BOADWAY, ROBIN–CHAMBERLAIN, EMMA–EMMERSON, CARL [2008]: Taxation of wealth and wealth transfers. In: *Adam, Stuart–Besley, Timothy–Blundell, Richard–Bond, Stephen–Chote, Robert–Gammie, Malcolm–Johnson, Paul–Myles, Gareth–Poterba, James* (szerk.): *Dimensions of Tax design. The Mirrlees Review. Institute for Fiscal Studies. Oxford University Press, 737–837. o.* <https://www.ifs.org.uk/mirrleesreview/dimensions/ch8.pdf>.
- BOGNÁR ÁKOS [2007]: A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és a szemléletformálás lehetőségei. Háttéranyag kommunikációs és public education kampányok tervezéséhez. Budapest, <http://www.mtakti.hu/file/download/bognar.doc>.
- BOHN, HENNING–STUART, CHARLES [2003]: Voting and Nonlinear Taxes in a Stylized Representative Democracy. CESifo Working Paper, No. 1058.
- BOJKÓ BÉLA [1997]: Magyar adórendszer és adópolitika (1919-1945). Püski Kiadó, Budapest.
- BOKROS LAJOS–DETHIER, JEAN-JACQUES (szerk.) [1998]: Public Finance Reform during the Transition. The Experience of Hungary. World Bank, Washington DC.
- BORCK, RAINALD [2003]: Income Tax Evasion and the Penalty Structure. <https://www.diw.de/documents/dokumentenarchiv/17/41479/Paper-133.pdf>.
- BORDIGNON, MASSIMO [1993]: A Fairness Approach to Income Tax Evasion. *Journal of Public Economics*, Vol. 52. No. 3. 345–362. o.
- BOROS RICHÁRD [2008]: Az APEH transzferár-ellenőrzési gyakorlata. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 50. évf. 9. sz. 353–359. o.
- BOTOS KATALIN [2008]: Adóelméletek – mit üzen az elméletörtörténet a mának? *Pénzügyi Szemle*, 53. évf. 3. sz. 434–441. o.
- BOVENBERG, A. LANS–RUUD A. DE MOOIJ [1994]: Environmental Levies and Distortionary Taxation. *The American Economic Review*, Vol. 84. No. 4. 1085–1089. o.

BRAUNNÉ FÜLÖP KATALIN [2010]: Az egykulcsos adó születése. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 52. évf. 11. sz. 504–508. o.

BRENNAN, GEOFFREY–BUCHANAN, JAMES M. [1977]: Adózási alkotmány Leviatán számára. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 81–103. o.

BREWER, MIKE–SAEZ, EMMANUEL–SHEPHARD, ANDREW [2008]: Means-testing and tax rates on earnings. The Institute for Fiscal Studies and University College London.

BRIXI, POLACKOVA–VALENDUC, HANA–SWIFT, CHRISTIAN–LI, ZHICHENG (szerk.) [2004]: Tax Expenditures – Shedding Light on Government Spending through the Tax System. The World Bank, Washington DC.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/280461468325775264/pdf/275830PAPER0Tax0expenditures.pdf>.

BURG, F. DAVID [2004]: A World History of Tax Rebellions. Routledge, New York.

BUSINESS EUROPE [2013]: Double Taxation Cases Outside the Transfer Pricing Area. Business Europe, Brüsszel, <https://www.businesseurope.eu/sites/buseur/files/media/imported/2013-01353-E.pdf>.

CANEGRATI, EMANUELE [2007a]: A formula for the optimal taxation in Probabilistic Voting Models characterized by Single Mindedness. Munich Personal RePEc Archive. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/1896/1/MPRA_paper_1896.pdf.

CANEGRATI, EMANUELE [2007b]: A Contribution to the Positive Theory of Indirect Taxation. London School of Economics and Political Science, UK.

CANEGRATI, EMANUELE [2007c]: A Contribution to the Positive Theory of Direct Taxation. Munich Personal RePEc Archive. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/6117/1/direct_taxation.pdf.

CARLSON, KIMBERLY [2001]: When Cows Have Wings: An Analysis of the OECD's Tax Haven Work as it Relates to Globalization, Sovereignty and Privacy. HeinOnline.

<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jmlr35&div=18&id=&page=>.

CARLTON, DENNIS W–LOURY, GLENN C. [1986]: The Limitation of Pigouvian Taxes as a Long-Run Remedy for Externalities: An Extension of Results. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 101. No. 3. 631–634. o.

CARVER, THOMAS N. [2006]: The Minimum Sacrifice Theory of Taxation. *The Academy of Political Science*, Vol. 19. No. 1. 66–79. o.

CHEN, DUANJIÉ–MINTZ, JACK [2010]: U.S. Effective Corporate Tax Rate on New Investments: Highest in the OECD. *Tax&Budget*, Cato Institute, Washington, USA.

CHI, CHENG–DE ROBERTIS, GIANNI–KAMEN, ATSUKO–TAKAHASHI, HIROYUKI [2009]: Reacting to the Crisis – Can We Support Loss Splits? In: *KPMG: Global Transfer Pricing Services: Planning for the Recovery – Examining Transfer Pricing in the Current Environment and Beyond*. 38–46. o.

CHRISTENSEN, JOHN [2007]: Mirror, mirror on the wall, who's the most corrupt of all? *Tax Justice Network*. World Social Forum, Nairobi.

CHRISTENSEN, JOHN–COLEMAN, PETE–KAPOOR, SONY [2004]: Tax Avoidance, Tax Competition and Globalisation: making tax justice a focus for global activism.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.475.5102>.

by John Christensen , Pete Coleman , Sony Kapoor

- CLAUSING, KIMBERLY A. [2003]: Tax-motivated transfer pricing and US intrafirm trade prices. *Journal of public economics*, Vol. 87. 2207–2223. o.
- CLAUSING, KIMBERLY A. [2006]: International Tax Avoidance and U. S. International Trade. *National Tax Journal*, Vol. 59. No. 2. 269–287. o.
- CLAUSING, KIMBERLY A. [2009]: Multinational Firm Tax Avoidance and Tax Policy, *National Tax Journal*, Vol. 62. No. 4. 703–725. o.
- CLAUSING, KIMBERLY A. [2010]: Should Tax Policy Target Multinational Firm Headquarters? *National Tax Journal*, Vol 63. No. 4. Part 1. 741–763. o.
- COASE, RONALD [1960/2004]: A társadalmi költség problémája. In: *A vállalat, a piac és a jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 135–214. o.
- COBHAM, ALEX [2007]: The tax consensus has failed! Recommendation to policymakers and donors, researchers and civil society. The Oxford Council on Good Governance, UK
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES [2006]: Proposal for a Code of Conduct on Transfer Pricing Documentation for Associated Enterprises in the EU. IBFD.
- COOLS, MARTINE [2003]: Increased Transfer Pricing Regulations. IBFD
- COOTER, ROBERT–SCHAEFER, HANS-BERND [2011]: *Solomon's Knot: How Law Can End the Poverty of Nations*. Princeton University Press.
- COTTARELLI, CARLO [2010]: From Stimulus to Consolidation: Revenue and Expenditure Policies in Advanced and Emerging Economies. *International Monetary Fund*, Washington, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/043010a.pdf>.
- CTPA-OECD [2009]: *Money Laundering Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors*.
- CULLIS, JOHN–JONES PHILIP [2003]: *Közpénzügyek és közösségi döntések*. Aula Kiadó, Budapest.

- CSÉFALVAY ZOLTÁN–MATOLCSY GYÖRGY (szerk.) [2009]: Jövőkép. Megújított szabadelvű és szociális piacgazdaság Magyarországon. Matolcsy György, Budapest.
- CSONTOS LÁSZLÓ–KORNAI JÁNOS–TÓTH ISTVÁN GYÖGY [1996]: Adótudatosság és fiskális illúziók. In: *Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György* (szerk.): Társadalmi riport 1996, Tárki–Századvég, Budapest, 238–271. o. <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/00119.pdf>.
- DA RIN, MARCO–GIACOMO, MARINA DI–SEMBENELLI, ALESSANDRO [2008]: Firm entry dynamics and the taxation of corporate profits. Evidence from Europe. RICAFFE2.
- DEÁK DÁNIEL [2008]: Neutrality and Legal Certainty in Tax Law and the Effective Protection of Taxpayers' Rights. *Acta Juridica Hungarica* Vol. 49. No. 2. 177–201. o. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DESAI, MIHIR A. [2010]: Tax US Companies to Spur Spending. Harvard Business School.
- DESAI, MIHIR A.–FOLEY, FRITZ C.–HINES, JAMES R. JR. [2004]: Foreign direct investment in a world of multiple taxes. *Journal of Public Economics*, Vol. 88. No. 12. 2727–2744. o.
- DESAI, MIHIR A.–HINES, JAMES R. JR. [2002]: Expectations and Expatriations: Tracing the Causes and Consequences of Corporate Inversions. *National Tax Journal*, Vol. 55. No. 3. 409–440. o.
- DESAI, MIHIR A.–HINES, JAMES R. JR. [2003]: Evaluating International Tax Reform. *National Tax Journal*, Vol. 56. No. 3. 463–485. o.
- DESAI, MIHIR. A.–FRITZ–FOLEY, C.–HINES, JAMES R. JR. [2001]: Repatriation Taxes and Dividend Distortions. *National Tax Journal*, Vol. 54. No. 4. 829–851. o.
- DESAI, MIHIR. A.–FRITZ–FOLEY, C.–HINES, JAMES R. JR. [2012]: Trade Credit and Taxes. NBER Working Paper Series, No. 18107. Cambridge.

- DEVENTER, DONALD R. VAN [2002]: Transfer Pricing Systems Design. Kamakura Corporation, <http://www.kamakuraco.com/portals/0/doclibrary/wp5.pdf>.
- DEVEREUX, MICHAEL P. [2006]: The Impact of Taxation on the Location of Capital, Firms and Profit: A Survey of Empirical Evidence. University of Warwick, IFS, CEPR.
- DEVEREUX, MICHAEL P. [2008]: Taxing International Corporate Income: Economic Principles and Feasibility. Centre for Business Taxation, Oxford University.
- DEVEREUX, MICHAEL P.–FUEST, CLEMENS–LOCKWOOD, BEN [2015]: The taxation of foreign profits. A unified view. CESifo Working Paper Series, No. 5231. <http://eureka.sbs.ox.ac.uk/5426/1/WP1504c.pdf>.
- DEVEREUX, MICHAEL P.–GRIFFITH, RACHEL [1998]: Taxes and the location of production: evidence from a panel of US multinationals. *Journal of Public Economics*, No. 68. No. 3. 335–367. o. [https://doi.org/10.1016/s0047-2727\(98\)00014-0](https://doi.org/10.1016/s0047-2727(98)00014-0).
- DHALL, KOMAL–KEENA, PARRIKAR–PHATORPHEKAR,–PIATOFF, MINDY DOHAN [2008]: US and Indian Attitudes to high markups. KPMG GTPS.
- DIAMOND, PETER [1998]: Optimal Income Taxation: An Example with a U-Shaped Pattern of Optimal Marginal Tax Rates. *American Economic Review*, Vol. 88. No. 1. 83–95. o.
- DIAMOND, PETER A. [1970]: Incidence of an Interest Income Tax. *Journal of Economic Theory*, Vol. 2. No. 3. 211–224. o.
- DIAMOND, PETER A. [1975]: A Many-Person Ramsey Rule. *Journal of Public Economics*, Vol. 4. No. 4. 335–342. o.
- DIAMOND, PETER A.–MIRRLEES, JAMES A. [1971a]: Optimal Taxation and Public Production I. Production Efficiency. *American Economic Review*, Vol. 61, No. 1. 8–27. o.

- DIAMOND, PETER A.–MIRRLEES, JAMES A. [1971b]: Optimal Taxation and Public Production II. Tax Rules. *The American Economic Review*, Vol. 61. No. 3. 261–278. o.
- DISCHINGER, MATTHIAS [2007]: Profit Shifting by Multinationals. Indirect Evidence from European Micro Data, Munich Discussion Paper. No. 30. University of Munich.
- DISCHINGER, MATTHIAS [2008]: Profit Shifting by Multinationals and the Ownership Share. Evidence from European Micro Data. Munich Discussion Paper, No. 17. University of Munich.
- DISCHINGER, MATTHIAS–GLOGOWSKY, ULRICH–STROBEL, MARCUS [2010]: Leverage, Corporate Taxes and Debt Shifting of Multinationals. University of Munich.
- DISCHINGER, MATTHIAS–NADINE, RIEDEL [2008]: Corporate Taxes, Profit Shifting and the Location of Intangibles within Multinational Firms. Munich Discussion Paper No. 11. Ludwig-Maximilians-Universität, München.
- DISCHINGER, MATTHIAS–RIEDEL, NADINE [2010]: The Role of Headquarters Firms in Multinational Profit Shifting Strategies. Munich Discussion Paper, No. 12. University of Munich.
- DISCHINGER, MATTHIAS–RIEDEL, NADINE, [2009]: Headquarters versus Subsidiary Profitability. University of Munich.
- DIXON, KIM (reporting) [2011]: US Companies: Drowning in taxes or artful dodgers? Reuters Limited, április 14.
- DONMOYER, RYAN J. [2010]: Microsoft, Dell Prepare to Fight Tax in Obama Budget. www.businessweek.com.
- DR. THALLÓCZY LAJOS [1879]: A Kamara Haszna (Lucrum camerae) története, kapcsolatban a Magyar Adó- és Pénzügy Fejlődésével. Budapest, Weiszmann Testvérek Bizománya. Históriaantik Könyvkiadó, 2010.

- DRUCKER, JESSE [2010a]: Forest Laboratories' Globe-Trotting Profits. Bloomberg Businessweek, május 13. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2010-05-13/forest-laboratories-globe-trotting-profits>.
- DRUCKER, JESSE [2010b]: The tax haven that's saving Google billions . Bloomberg Businessweek, október 21. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2010-10-21/the-tax-haven-thats-saving-google-billions>.
- DRUCKER, JESSE [2010c]: Google 2,4% Rate Shows How \$60 Billion Lost to Tax Loopholes. Bloomberg Economics, október 21. <https://www.bloomberg.com/news/2010-10-21/google-2-4-rate-shows-how-60-billion-u-s-revenue-lost-to-tax-loopholes.html/>.
- EB [2010]: Könyvvizsgálati politika: a válság tanulságai. Zöld könyv. Európai Bizottság, Brüsszel.
- EC [2005]: EU Joint Transfer Pricing Forum – General Taxation and Customs Union, Brüsszel. Report on the Activities of the EU Joint Transfer Pricing Forum in the Field of Documentation Requirements. https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/docs/body/12th-legis_rep_en.pdf.
- EC [2010]: Monitoring tax revenues and tax reforms in EU Member States 2010.
- EC [2011]: Council Directive. CCCTB, European Commission, Brüsszel.
- EC [2011]: Impact Assessment. CCCTB, European Commission, Brüsszel.
- ECONOMIST [2006]: Holes in the Net. Shopping for low tax rates is no crime. The Economist, május 4. <https://www.economist.com/britain/2006/05/04/holes-in-the-net>.
- ECONOMIST [2009a]: Haven hypocrisy. The G20 and tax The data revolution. Tax evasion. The Economist, március 28.

ECONOMIST [2009b]: Sinking assets. British tax havens. The Economist, április 4.

ECONOMIST [2011]: Getting corporations to cough up. The Economist, április 28. <https://www.economist.com/business/2011/04/28/getting-corporations-to-cough-up>.

ECONOMIST [2012a]: They sell sea shells. The incorporation business. The Economist, április 7. www.economist.com/node/21552197/print.

ECONOMIST [2012b]: Shells and shelves. The Economist, április 7. www.economist.com/node/21552196/print.

ECONOMIST [2012c]: Ultimate privilege. Corporate anonymity. The Economist, január 21.

ECONOMIST [2013a]: Storm survivors. Special report – Offshore Finance. The Economist, február 14. <http://www.economist.com/blogs/schumpeter/2013/02/special-report-offshore-finance>.

ECONOMIST [2013b]: Cook lightly grilled. Companies and tax. The Economist, május 25. <https://www.economist.com/business/2013/05/25/cook-lightly-grilled>.

ECONOMIST [2013c]: The weak link. Trusts. The Economist, november 9. <https://www.economist.com/international/2013/11/09/the-weak-link>.

ECONOMIST [2014a]: Plucking the geese. The Economist, február 22. <http://www.economist.com/news/special-report/21596672-traditional-ways-raising-tax-do-not-work-well-globalised-world-plucking-geese?frsc=dg%7Ca>.

ECONOMIST [2014b]: The data revolution – It will soon be a lot harder to hide money overseas. The Economist, május 10.

<http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21601880-it-will-soon-be-lot-harder-hide-money-overseas-data-revolution?frsc=dg%7Ca>.

ECONOMIST [2014c]: Lightening the load. Austerity-hit countries in Europe try a new approach: cutting taxes. *The Economist*, május 22. <http://www.economist.com/node/21599396/print>.

ECONOMIST [2014d]: Tax evasion. Dropping the Bomb. *The Economist*, június 29. <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21605911-america-fierce-campaign-against-tax-cheats-doing-more-harm-good-dropping>.

ECONOMIST [2014e]: Inequality and the narrowing tax base. Too reliant on the few. *The Economist*, szeptember 20. <http://www.economist.com/node/21618784/print>.

ECONOMIST [2014f]: Corporate tax dodging. Transfer Pricing. *The Economist*, szeptember 20. <http://www.economist.com/node/21618911/print>.

EDGEWORTH, F. Y. [1897]: The Pure Theory of Taxation. *The Economic Journal*, Vol. 7. No. 25. 46–70. o.

EDWARDS, CHRIS–MITCHELL, DANIEL J. [2008]: Global Tax Revolution. The Rise of Tax Competition and the Battle to Defend it. Cato Institute, Washington DC.

EDWARDS, CHRIS–MITCHELL, DANIEL J. [2008]: International Tax Competition. In: Cato Handbook for Policymakers. Cato Institute, Washington.

EGGER, PETER–EGGERT, WOLFGANG–KEUSCHNIGG, CHRISTIAN–WINNER, HANNES [2009]: Corporate Taxation, Debt Financing and Foreign Plant Ownership. Working Paper Series in Finance Paper, No. 107. University of St. Gallen.

ELEK PÉTER–SCHARLE ÁGOTA [2008]: Optimális adózáselméletek és az empirikus mérés lehetőségei. *Pénzügyi Szemle*, 53. évf. 3. sz. 442–450. o.

ELEK PÉTER–SCHARLE ÁGOTA–SZABÓ BÁLINT–SZABÓ PÉTER ANDRÁS [2009]: A bérekhez kapcsolódó adóeltitkolás Magyarországon. Közpénzügyi Füzetek, 23. sz.

EÖTVÖS JÓZSEF [1867]: Reform. Kiadja: Ráth Mór, Pest.

ERARD, BRIAN [1993]: Taxation with Representation: An Analysis of the Role of Tax Practitioners in Tax Compliance. Journal of Public Economics, Vol. 52. No. 2. 163–197. o.

ERDŐS PÉTER [1976]: Bér, profit, adóztatás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

ERNST & YOUNG [2011]: Common Consolidated Corporate Tax Base. Ernst&Young LLP

ERNST & YOUNG ADÓEXPRESS [2013]: Transzferárak – módosulnak a dokumentációs szabályok.

EUROMONEY INSTITUTIONAL INVESTOR PLC [2006]: Transfer Pricing, International Tax Review, London.

EUROPEAN COMMISSION [2009]: Company Taxation.

EUROSTAT STATISTICAL BOOKS [2007]: Taxation Trends in the European Union. Eurostat.

EUROSTAT STATISTICAL BOOKS [2010]: Taxation Trends in the European Union. Eurostat.

EUROSTAT STATISTICAL BOOKS [2012]: Taxation trends in the European Union. Eurostat.

EUROSTAT STATISTICAL BOOKS [2014]: Taxation trends in the European Union. Eurostat.

FATF [2009]: Money Laundering through the Football Sector. FATF Report, FATF/OECD, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/ML%20through%20the%20Football%20Sector.pdf>.

- FAZEKAS MIHÁLY [2008]: A rejtett gazdaságból való kilépés dilemmái. Esettanulmány – budapesti futárszolgálatok 2006–2008, Műhelytanulmányok, 11. sz. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- FEKETE ZSUZSA [2009]: A 2010-es adó- és illetékváltozások hatása az ingatlanfejlesztő és –forgalmazó társaságokra. Számvitel Adó Könyvvizsgálat, 51. évf. 7–8. sz. 322–324. o.
- FELD, LARS P.–FREY, BRUNO S. [2000]: Trust Breeds Trust. How Taxpayers are treated. CESifo Working Paper Series, No. 322.
- FELD, LARS P.–FREY, BRUNO S. [2007a]: Tax Evasion, Tax Amnesties and the Psychological Tax Contract. International Studies Program, Working Paper, No. 29.
- FELD, LARS P.–FREY, BRUNO S. [2007b]: Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. Law & Policy, Vol. 29. No. 1. 102–120. o.
- FELDSTEIN, MARTIN [2008]: Effects of Taxes on Economic Behavior. NBER Working Paper Series, No. 13745.
- FELDSTEIN, MARTIN S. [2009]: Rethinking the Role of Fiscal Policy. NBER Working Paper Series, No. 14684. National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- FIGYELŐ [2010]: ADÓKISKAPU-KERESŐ. Figyelő, 45. sz.
- FINNERTY, CHRIS J.–MERKS, PAULUS–PETRICCIONE, MARIO–RUSSO, RAFFAELE [2007]: Fundamentals of International Tax Planning, IBFD.
- FORTE, FRANCESCO–PEACOCK, ALAN [1981]: Adótervezés, adóelemzés és adópolitika. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 103–129. o.
- FÖLDES BÉLA [1900]: Államháztartástan (Pénzügytan). Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest.

- FREY, BRUNO S.–TORGLER, BENNO [2006]: Tax Morale and Conditional Cooperation. CREMA Working Paper, No 11. <http://www.w.crema-research.ch/papers/2006-11.pdf>.
- FRIEDMAN, MILTON [1962]: A jövedelemeloszlás megváltoztatására használt kormányzati eszközök. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 27–32. o.
- FRIEDMAN, MILTON [1970]: The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times Magazine, szeptember 13.
- FRIS, PIM–GONNET, SÉBASTIEN [2010]: The State of the Art in Comparability for Transfer Pricing. International Transfer Pricing Journal, Vol. 17. No. 2.
- FUEST, CLEMENS–HUBER, BERND–MINTZ, JACK [2003]: Capital Mobility and Tax Competition. A Survey. CESifo Working Paper, No. 956.
- FUEST, CLEMENS–WEICHENRIEDER, ALFONS [2002]: Tax Competition and Profit Shifting: On the Relationship between Personal and Corporate Tax Rates. CESifo Working Paper, No. 781.
- FULLERTON DON–METCALF, GILBERT [2002]: Tax Incidence. NBER Working Paper 8829. <https://www.nber.org/papers/w8829.pdf>.
- FULLERTON, DON [1997]: Environmental Levies and Distortionary Taxation: Comment. The American Economic Review, Vol. 87. No. 1. 245–251. o.
- FULLERTON, DON–METCALF, GILBERT [1998]: Environmental Taxes and the Double-Dividend Hypothesis: Did You Really Expect Something for Nothing? Chicago-Kent Law Review, Vol. 73. No. 1. 221–256. o.
- GAHRAMANOV, EMIN [2009]: The Theoretical Analysis of Income Tax Evasion Revisited. Economic Issues, Vol. 14. No. 1. 35–42. o.
- GÁL RÓBERT IVÁN–SIMONOVITS ANDRÁS–SZABÓ MIKLÓS–TARCALI GÉZA [2000]: A korosztályi elszámolás Magyarországon. Társadalmi, Társadalompolitikai Tanulmányok, 22. sz.

- GENSCHEL, PHILIPP–SCHWARZ, PETER [2011]: Tax competition: a literature review. *Socio-Economic Review*, Vol. 9. No. 2. 339–370. o.
- GENTRY, WILLIAM M. [2005]: Optimal Taxation. In: *Cordes, Joseph J.–Ebel, Robert D.– Gravelle, Jane G.* (szerk.): *Encyclopedia of Taxation and Tax Policy*. Urban Institute Press, Washington.
- GERHÁT MIHÁLY [2004]: Adótervezési lehetőségek cégcsoporton belül történő átalakulások során. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- GIBERT, BRUNO–DALUZEAU, XAVIER [2007]: Commission Proposes Guidelines for Advance Pricing Agreements in the European Union. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 14. No. 4.
- GILLMAN, MAX–KEJAK, MICHAL [2008]: Tax Evasion and Growth: a Banking Approach. Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdaságtudományi Intézet, Műhelytanulmányok, 6. sz.
- GINO, FRANCESCA–ARIELY, DAN [2012]: The Dark Side of Creativity: Original Thinkers Can Be More Dishonest. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 102. No. 3. 445–459. o.
- GÓDOR MIHÁLY [2016]: A nemzetközi adóelkerülés felszámolása érdekében tett lépések – a BEPS kialakulása, fejleményei. *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 58. évf. 5. sz. 218–219. o.
- GORDON, ROGER–LEE, YOUNG [2007]: Interest Rates, Taxes and Corporate Financial Policies. *National Tax Journal*, Vol. 60. No. 1. 65–84. o.
- GRAVELLE, JANE G. [2004a]: Issues in International Tax Policy. *National Tax Journal*, Vol. 57. No. 3. 773–777. o.
- GRAVELLE, JANE G. [2004b]: The Corporate Tax: Where has it been and where is it going? *National Tax Journal*, Vol. 57. No. 4. 903–923. o.
- GRIFFITH, RACHEL–HINES, JAMES–SORENSEN, PETER BIRCH [2007]: International capital taxation. The Insitute for Fiscal Studies.

- GROSSMAN, GENE M–HELPMAN, ELHANAN [1994]: Protection for Sale. *The American Economic Review*, Vol. 84. No. 4. 833–850. o.
- GUDMUNKSSON, AGUST KARL [2009]: Lost in Transfer Pricing: The Pitfalls of EU Transfer Pricing Documentation. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 16. No. 1.
- GVARAMADZE, SHOTA [2011]: Scope of Rules Based Fiscal Framework in Georgia. Central European University, Budapest.
- HAJKOVA, DANA–NICOLETTI, GIUSEPPE–VARTIA, LAURA YEOL YOO, KWANG [2006]: Taxation, Business Environment and FDI Location in OECD Countries. *OECD Economics Working Papers*, No. 502.
- HALÁSZ SÁNDOR–MANDELLÓ GYULA (szerk.) [1898]: *Közgazdasági Lexikon*, I. kötet, 58–85. o.
- HAMAEEKERS, HUBERT [2001]: Arm’s Length – How Long? *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 8. No. 2.
- HAMAEEKERS, HUBERT [2005]: Income Allocation in the 21st Century: The End of Transfer Pricing? *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 12 No. 3.
- HARBERGER, ARTHUR. C. [1962]: The Incidence of the Corporate Income Tax. *Journal of Political Economy*, Vol. 70. No. 3. 215–240. o.
- HAUFLER, ANDREAS–WOOTON, IAN [1998]: Country size and tax competition for foreign direct investment. *Journal of Public Economics*, Vol. 71, No. 1. 121–139. o.
- HAYEK, F. A. [1960]: Adózás és újraelosztás. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 57–81. o.
- HEARD, VICTORIA [2005]: The philosophy of tax. KPMG Tax Business School.
- HELLERSTEIN, WALTER [2005]: The Case for Formulary Apportionment. IBFD

- HELYBÉLY JUDIT–GÉMESI PÉTER–VESZPRÉMI ISTVÁN [2008]: Határon innen és túl. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 50. évf. 9. sz. 348–352. o.
- HERICH GYÖRGY [2011]: Adótan. Penta Unió Oktatási Centrum, Pécs.
- HERKSEN, MONIQUE VAN [2009]: Transfer Pricing and Customs Valuation. Two worlds to tax as one. IBFD, https://www.ibfd.org/sites/ibfd.org/files/content/pdf/TransferPricingCustoms%20Valuation_sample.pdf.
- HERKSEN, MONIQUE VAN–FRASER, DAVID [2009]: Comparative Analysis: Arbitration Procedures for Handling Tax Controversy. International Transfer Pricing Journal, Vol. 16. No. 3. 143–160. o.
- HERT, LUC de [2005]: A New Impetus for the Arbitration Convention ?. International Transfer Pricing Journal, Vol. 12. No. 2.
- HETÉNYI ISTVÁN [2006a]: Adópolitikai ismeretek. Budapesti Corvinus Egyetem, Üzleti Iskola.
- HETÉNYI ISTVÁN [2006b]: Az adórendszerek fejlődésének tendenciái az OECD-országokban, Pénzügyi szemle, 51. évf. 1. sz. 3–22. o.
- HINES, JAMES R. JR.–THALER, RICHARD H. [1995]: Anomalies – The Flypaper Effect. The Journal of Economic, Vol. 9. No. 4. 217–226. o. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.217>.
- HINES, JAMES R. JR.–SUMMERS, LAWRENCE H. [2009]: How globalization affect tax design. NBER Working Paper Series, No. 14664. <https://www.nber.org/papers/w14664.pdf>.
- HOLMES, KEVIN [2001]: The Concept of Income. A Multi-Disciplinary Analysis. IBFD.
- HOLMES, KEVIN [2006]: International Tax Policy and Double Tax Traeties. IBFD.
- HONG, QING–SMART, MICHAEL [2006]: In praise of tax havens. International tax planning and foreign direct investment. University of Toronto.

- HUIZINGA, HARRY [2010]: Commentary. In: *Auerbach, Alan–Devereux, Michael–Simpson, Helen: Taxing corporate income*. Mirrlees Review, The Institute for Fiscal Studies, 894–904. o. <https://www.ifs.org.uk/mirrleesreview/dimensions/ch9.pdf>.
- HUIZINGA, HARRY–LAEVEN, LUC [2006]: International profit shifting within multinationals: a multi-country perspective. *European Economy, Economic Papers*, No. 260.
- HUIZINGA, HARRY–LAEVEN, LUC–NICODÈME, GAËTAN [2007]: Capital Structure and International Debt-Shifting. IMF Working Paper, No. 39.
- HUIZINGA, HARRY–NICODÈME, GAËTAN [2003]: Foreign Ownership and Corporate Income Taxation: An Empirical Evaluation. Centre for Economic Policy Research, London.
- HUIZINGA, HARRY–VOGET, JOHANNES [2007]: International Taxation and the Direction and Volume of Cross-border M&As. CEPR Discussion Paper, No. 5974.
- HUNYA GÁBOR [2006]: How to Assess the Impact of FDI on an Economy. SEESat Studies.
- HUTCHINSON, E. BRUCE–CLARK, J. R. [2004]: The Laffer Curve for Amnesty. *The Journal of Private Enterprise*, Vol. 20. No. 1. 9–29. o.
- IMF [2007]: Taxation of Small and Medium Enterprises. International Tax Dialogue, Background paper for the International Tax Dialogue Conference, Buenos Aires.
- INDIÁN [2007]: Tippek és trükkök – 2008. In: *Adóprés kiskaté*.
- IPB [2010]: The Open Budget Survey. International Budget Partnership.
- IVANOVA, ANNA–WEBER, SEBASTIAN [2011]: Do Fiscal Spillovers Matter? IMF Working Paper, No. 211.
- IVANYNA, MAXYM [2007]: Adóverseny és kormányzati hatékonyság. *Közpénzügyi Füzetek*, 20. sz.

- JANSCHKEK, MARIA–OOSTERHOFF, DANNY [2009]: Transfer Pricing Trends and Perceptions in Europe. IBFD.
- JOST, SVEN P–PFAFFERMAYR, MICHAEL–STOECKL, MATTHIAS–WINNER, HANNES [2010]: Profit Shifting within Multinational Firms. https://www.researchgate.net/publication/228536128_Profit_Shifting_within_Multinational_Firms_The_Role_of_Entity_Characterization_Profiles.
- KAPLOV, LOUIS [2008]: The Theory of Taxation and Public Economics. Princeton University Press. Princeton, Oxford.
- KAUTZ GYULA [2004]: Államgazdaság- vagy Pénzügytan. Aula Kiadó, Budapest.
- KEEN, MICHAEL–ALEJANDRO SIMONE [2004]: Tax Policy in Developing Countries: Some Lessons from the 1990s and Some Challenges Ahead. In: *Gupta, Sanjeev–Clements, Benedict–Inchauste, Gabriela* (szerk.): Helping Countries Develop – The Role of Fiscal Policy. International Monetary Fund.
- KEEN, MICHAEL–KIM, YITAE–VARSANO, RICARDO [2006]: The „Flat Tax(es)”: Principles and Evidence. IMF Working Paper, No. 218.
- KELLER TAMÁS [2009]: Magyarország helye a világ értéktérképén. Társi, Budapest.
- KÉRI ERIKA [2008]: Magyar szabályozás, nemzetközi folyamatok. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 50. évf. 9. sz. 359–362. o.
- KÉRI ERIKA [2011]: A szokásos piaci ár meghatározására alkalmas módszerek 2011-ben. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 53. évf. 2. sz. 67–70. o.
- KLAPPER, LEORA–LAEVEN, LUC–RAJAN, RAGHURAM [2004]: Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data. Nber Working Paper Series, No. 10380.
- KLAPPER, LEORA–LAEVEN, LUC–RAJAN, RAGHURAM [2006]: Entry regulation as a barrier to entrepreneurship. *Journal of Financial Economics*, Vol. 82 No. 3. 591–629. o.

KOPITS GYÖRGY [1992]: Tax Harmonization in the European Community. International Monetary Fund, Washington DC.

KORNAI JÁNOS [1980]: A hiány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

KOTLIKOFF, LAURENCE J. [1993]: Generational Accounting: Knowing Who Pays, and When, for What We Spend. The Free Press, New York.

KPMG [2000]: UK Transfer Pricing Manual.

KPMG [2004]: Tax in the Boardroom. A Discussion Paper. KPMG International.

KPMG [2007]: The Rising Tide Global Tax Outsourcing.

KPMG [2008a]: Competitive Alternatives Special Report: Focus on Tax.

KPMG [2009a]: Planning for the Recovery. Global Transfer Pricing Services.

KPMG [2009b]: KPMG TaxWatch Webcast: APAs in an Economic Downturn. Global Transfer Pricing Services.

KPMG [2009c]: Global Transfer Pricing Review. Global Transfer Pricing Services.

KPMG [2009d]: Global Corporate Tax Handbook. International Corporate Tax.

KPMG [2010a]: Competitive Alternatives. Special Report. Focus on Tax.

KPMG [2010b]: Global Transfer Pricing Review. Global Transfer Pricing Services.

KPMG [2011]: Global Transfer Pricing Review. Global Transfer Pricing Services.

KPMG [2012]: Global Transfer Pricing Review. Global Transfer Pricing Services.

KPMG [2013]: Frontiers in Tax.

<https://home.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2013/12/fit-december-2013-v2.pdf>.

- KPMG [2013]: Tax morality and tax transparency. An overview.
<https://www.slideshare.net/kpmg/tl0408-tax-transparency-report-final-web>.
- KPMG: [2008b]: A Meeting of Minds – Resolving Transfer Pricing Controversies Global Transfer Pricing Services.
- KREKÓ JUDIT–P. KISS GÁBOR [2007]: Adóelkerülés és a magyar adórendszer. MNB-tanulmányok 65. sz.
- KRUEGER, ANNE O. [1974]: The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *The American Economic Review*, Vol. 64, No. 3. 291–303. o.
- KUPFER, JEFFREY F. (szerk.) [2005]: Simple, Fair, and Pro-Growth. Panel on Federal Tax Reform. Report of the President’s Advisory.
- KURUCZ RÓZSA [2001]: Bezerédj István 1796-1856. Babits Kiadó. Szekszárd.
- KÜRTHY GÁBOR [2010]: Az egyszerű adórendszer (Bonyolult adórendszer helyett egyszerűbb adózást). In: *Bánfi Tamás* (szerk.): Adózó munkaadók és adózó munkavállalók a korrupciómentes gazdaságban. Béta Book Kkt. Budapest, 43–62. o.
- LACKÓ MÁRIA [2006]: Tax Rates with Corruption. Labour-market Effects. Discussion Papers, MT-DP, 4. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, <http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0604.pdf>.
- LADÁNYI TÍMEA–KIERZENKOWSKI, RAFAL [2012]: Work Incentives and Recent Reforms of the Tax and Benefit System in Hungary. OECD Economics Department Working Papers, No. 944.
- LAFFER, ARTHUR [2004]: The Laffer Curve: Past, Present and Future. The Heritage Foundation: 1–18. o.
- LANZ, RAINER–MIRODOUT, SÉBASTIEN [2011]: Intra-Firm Trade: Patterns, Determinants and Policy Implications. OECD Trade Policy Papers, No. 114.
- LARKING, BARRY (szerk.) [2005]: IBFD International Tax Glossary, IBFD.
- LÁSZLÓ CSABA [1994]: Tépett Vitorlák. Az államháztartásról közigazgatási és jogi szempontból. Aula Kiadó, Budapest.

- LÁSZLÓ CSABA [1998]: Twists and Turns: The History of the Hungarian Public Financial Reform. In: *Bokros Lajos–Dethier, Jean-Jacques* (szerk.) Public Finance Reform during the Transition. 127–155. o.
- LÁSZLÓ CSABA [2005]: Az első számú közellenség. Magyar Narancs, 17. évf. 33. sz. http://magyarnarancs.hu/publicisztika/az_elso_szamu_kozellenseg_-_a_helyi_iparuzesi_adorol-64439.
- LÁSZLÓ CSABA [2007]: Előadás. In: Merre tovább az adórendszerrel? Merre tovább a magyarországi reformokkal? A Pénzügykutató Zrt. és a Fővárosi Vízművek Zrt. közös konferenciája, március 29.
- LÁSZLÓ CSABA [2008a]: Többet kevesebbet! Adóreform-koncepció. Figyelő, 52. évf. 12. sz. 26–30. o.
- LÁSZLÓ CSABA [2008b]: Elég kicsik vagyunk? Körkérdés a magyar gazdaság hosszú távú növekedési kilátásairól. Külgazdaság, 52. évf. 1–2. sz. 4–81. o.
- LÁSZLÓ CSABA [2009a]: The tax laws offer lots of reading. In: Kerekes György (szerk.): Hungarian Financial and Stock Exchange Almanach 2008-2009. 57–62. o. Tas-11 Kft, Budapest.
- LÁSZLÓ CSABA [2009b]: Transfer Pricing Practice in an Era of Recession. International Transfer Pricing Journal, Vol. 16. No. 6.
- LÁSZLÓ CSABA [2010a]: Költségvetési döntésemélet. Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügy Tanszék. Tanszék Kft. Budapest.
- LÁSZLÓ CSABA [2010b]: A magyar adórendszer a versenyképesség tükrében. In: Magyar Pénzügyi Almanach. 73-76. o., Budapest
- LÁSZLÓ CSABA [2011]: Merre halad Európa adópolitikája. In: *Kerekes György* (szerk.): Magyar Pénzügyi Almanach, 67-70. o. Tas-11 Kft, Budapest.
- LÁSZLÓ CSABA [2013]: A tanácsadó a jég hátán is megél. In: *Kerekes György* (szerk.): Magyar Pénzügyi Almanach. 63-67. o. TAS-11 Kft. Budapest.
- LÁSZLÓ CSABA [2017]: Az adópolitika alapkérdéseinek megjelenése az adótörténetben. Köz-gazdaság, 12. évf. 2. sz. 115–116. o.

LÁSZLÓ CSABA–GÓDOR MIHÁLY [2010]: New Decree On Transfer Pricing Documentation International Transfer Pricing Journal, Vol. 17. No. 3.

LÁSZLÓ CSABA–LŐCSEI TAMÁS–OSZKÓ PÉTER–RENCZ BOTOND [2008]: Versenyképes adórendszer. Big4 adóreform javaslat.
http://www.adko.hu/01_files/adotanulmanyok/2008/big4-adoreform.pdf.

LEIBFRITZ, WILLI–THORTON, JOHN–BIBBEE, ALEXANDRA [1997]: Taxation and Economic Performance. OECD Working Papers, No.176.

LESINA, ALBERTO–ICHINO, ANDREA–KARABARBOUNIS, LOUKAS [2011]: Gender-Based Taxation and the Division of Family Chores, American Economic Journal: Economic Policy, Vol. 3. No. 2. 1–40. o.

LINDERT, PETER H. [2005]: Growing Public: Is the welfare state mortal or exportable? University of California – Davis.

LOCKWOOD, BENJAMIN–WEINZIERL, MATTHEW [2012]: De Gustibus non est Taxandum: Theory and Evidence on Preference Heterogeneity and Redistribution. Harvard Business School Working Paper, No. 63.

LOWELL, C.–HERRINGTON, M. [2014]: BEPS: Current Reality and Planning in Anticipation. International Transfer Pricing Journal, Vol. 21. No. 2.

LŐRINCZ LÁSZLÓ [2007]: A játékszerzés elmélete. Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás, 2. évf. 1. sz. 105–125. o.

LUTZ, STEFAN–KLEINFELDT, DANIEL [2010]: Risks Determinant of Income and Cross-border Pricing of Multinational Enterprises. International Centre for Economic Research Working Paper, No. 19.

MACKIE-MASON, JEFFREY–GORDON, ROGER H. [1993]: How Much Do Taxes Discourage Incorporation? The Journal of Finance, Vol. 52. No. 2. 477–505. o.

MAGYAR TÖRVÉNYTÁR [1899]: 1000–1526. évi Törvénycikkek, Franklin Társulat, Budapest.

- MAGYAR TÖRVÉNYTÁR [1899]: 1526–1608. évi Törvénycikkek, Franklin Társulat, Budapest.
- MAGYAR TÖRVÉNYTÁR [1900]: 1657–1740. évi Törvénycikkek, Franklin Társulat, Budapest.
- MAGYAR TÖRVÉNYTÁR [1901]: 1740–1835. évi Törvénycikkek, Franklin Társulat, Budapest.
- MANDOLFO, JAMES D. [2010]: The IRS's cost-sharing proposals in the worldwide tax system.
- MANKIW, N. GREGORY [2009]: Smart Taxes: An Open Invitation to Join the Pigou Club. *Eastern Economic Journal*, Vol. 35. No. 1. 14–23. o.
- MANKIW, N. GREGORY–WEINZIERL, MATTHEW [2009]: The Optimal Taxation of Height: A Case Study of Utilitarian Income Redistribution. Harvard Business School, BGIE Unit Working Paper No. 139.
- MANKIW, N. GREGORY–WEINZIERL, MATTHEW–YAGAN, DANNY [2009]: Optimal Taxation in Theory and Practice. Harvard Institute of Economic Research Discussion Paper, No. 2176.
- MAPLE, JACK–MITCHELL, CHRIS [1999]: *The Crime Fighter. Putting the Bad Guys out of Business*. Doubleday, New York.
- MATALONI, RAYMOND JR. [2007]: Do U.S. Multinationals Engage In Sequential Choice? Evidence from New Manufacturing Operations in Europe. OECD.
- MAYER CECÍLIA [2009]: A nemzetközi adókikerülés és adókijátszás elleni küzdelem. *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 51. évf. 10. sz. 438–442. o.
- MEGHIR, COSTAS– PHILLIPS, DAVID [2008]: Labour supply and taxes. The Institute for Fiscal Studies, Working Paper, No. 4.
- MIRRLEES, J. A. [1976]: Optimal Tax Theory. A Synthesis. *Journal of Public Economics*, Vol. 6. No.4. 327–358. o.

MIRRELES, JAMES–DIAMOND, PETER A. [1971]: Optimal Taxation and Public Production II: Tax Rules. *American Economic Review*, Vol. 61. No. 3. 261-278.

MITRA, PRADEEP–STERN, NICHOLAS [2003]: Tax Systems in Transition. Policy Research Working Papers, No. 2947. World Bank, Washington DC.

MONTI, MARIO [2010]: Az egységes piac új stratégiája. Az európai gazdaság és társadalom szolgálatában. Jelentés Jose Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke számára.

https://ec.europa.eu/docsroom/documents/15501/attachments/1/translations/15501_en.pdf

MONSENEGO, JÉRÔME [2014]: The Substance Requirement in the OECD Transfer Pricing Guidelines: What Is the Substance of the Substance Requirement? *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 21. No. 1.

MORI, NOBUO–MERT-BEYDILLI, NIHAN–POOLE, GRAHAM [2009]: Transfer pricing for troubled times. *Frontiers in tax*.

MUSACCHIO, ALDO–LAZZARINI, SERGIO G. [2012]: Leviathan in Business: Varieties of State Capitalism and their Implications for Economic Performance. <http://ssrn.com/abstract=2070942>.

MUSGRAVE, RICHARD A.–MUSGRAVE, PEGGY B. [1984a]: Az egyenlő teherviselés (az adózási méltányosság) megközelítési módjai. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 32–57. o.

MUSGRAVE, RICHARD A.–MUSGRAVE, PEGGY B. [1984b]: Tulajdon- és vagyonadók. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 321–351. o.

MUSSER, BRANDON [2011]: The American Recovery and Reinvestments Act: To stimulate or not to stimulate? Economic Policy of Global Markets, Central European University.

MUTTI, JOHN–GRUBERT, HARRY [1985]: The Taxation of Capital Income in an Open Economy: The Importance of Resident-Nonresident Tax Treatment. *Journal of Public Economics*, Vol. 27. No. 3. 291–309. o.

NAV [2017]: A jelentős összegű adóhiánnyal érintett adózók listája.

NEIGHBOUR, JOHN [2002]: Transfer Pricing: Keeping it at arm's length. *OECD Observer*, No. 230.

http://oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/670/Transfer_pricing:_Keeping_it_at_arms_length.html.

NICODÉME, GAËTAN [2007]: Do Large Companies Have Lower Effective Corporate Tax Rates? A European Survey. CEB Working Paper, No. 1.

NOBEL, CARMEN [2011]: Are Creative People More Dishonest? Harvard Business School.

NORREGAARD, JOHN–KHAN, TEHMINA S. [2007]: Tax Policy: Recent Trends and Coming Challenges. IMF Working Paper, No. 274.

NOZICK, ROBERT [1974]: Újraelosztás és tulajdonjogok. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 19–27. o.

OECD [1998]: Harmful Tax Competition – An Emerging Global Issue.

OECD (2001): Transzferár irányelvek a multinacionális vállalkozások és az adóhatóság számára. Magyar Könyvvizsgálói Kamara Oktatási Központja, Budapest. (Magyar kiadás 2005-ben jelent meg, az eredeti kiadás címe: Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations: Travel version).

OECD (2008): Model Tax Convention on Income and on Capital. Condensed Version (2008. július 17.) OECD Committee on Fiscal Affairs.

OECD [2010a]: OECD transzferár irányelvek a multinacionális vállalkozások es az adóhatóságok számára.
<https://doi.org/10.1787/9789264216631-hu>.

OECD [2010b]: Revenue Statistics 1965-2009: http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/revenue-statistics-2011_rev_stats-2011-en-fr.

OECD [2011]: OECD's Current Tax Agenda.

OECD [2013a]: A Step Change in Tax Transparency. OECD Report for the G8 Summit, Lough Erne, Enniskillen.

OECD [2013b]: Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting.

OECD [2013c]: Addressing Base Erosion and Profit Shifting.

OECD [2015]: BEPS – Frequently Asked Questions, <http://www.oecd.org/ctp/beps-frequentlyaskedquestions.htm>.

OLSON, MANCUR [1987]: Nemzetek felemelkedése és hanyatlása, KJK, Budapest.

OLSON, MANCUR [1993]: A kollektív cselekvés logikája. Osiris Kiadó, Budapest.

OOSTERHOFF, DANNY [2004]: Multinational Organizations Face Transfer Pricing Audits across the Globe—Transfer Pricing Trends, Practices and Perceptions. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 11. No. 2.

OOSTERHOFF, DANNY [2006]: Transfer Pricing Risk Management. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 13. No. 2.

OOSTERHOFF, DANNY [2008]: The True Importance of Significant People Functions. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 15. No. 2

OOSTERHOFF, DANNY [2011]: International – Global Transfer Pricing Trends. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 18. No. 3.

OPPENHEIM, JEREMY M. [2004]: Corporations as global citizens. *McKinsey Quarterly*.

- ORIGO [2006]: Megbukhat a luxusadó? origo, április 27.
<http://www.origo.hu/ingatlan/20060427megbukhat.html>.
- OSVÁT KRISZTINA–OSVÁT SZABOLCS [2010]: Bank tax in Hungary. ANU Centre for European Studies, Working Paper Series, Vol. 1 No. 2.
- OTTAVIANO, GIANMARCO I. P.–VAN YPERSELE, TANGUY [2001]: Market Access and Tax Competition.
https://www.researchgate.net/publication/4840524_Market_Access_and_Tax_Compensation.
- OWENS, JEFFREY [2005]: Should the Arm's Length Principle Retire? International Transfer Pricing Journal, Vol. 12. No. 3.
- OWENS, JEFFREY [2006]: Fundamental Tax Reform. National Tax Journal, Vol. 59. No. 1. 131–164. o.
- PAPP JÓZSEF [2009]: A magyar gazdasági csoda. Új paradigmák az adózásban és a vállalkozásfejlesztésben. Alexandra Kiadó, Pécs.
- PARKER, JONATHAN A. [2011]: On Measuring the Effects of Fiscal Policy in Recessions. NBER Working Paper Series, No. 17240. National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- PECHMAN, JOSEPH A. [1986]: Az adók tehermegoszlása – hipotézisek és elemzés. In: *Semjén András* (szerk.): Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 373–391. o.
- PECZE IBOLYA [2009]: Egyes társaságiadó-szabályok változása. Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat, 51. évf. 11. sz. 473–478. o.
- PEETERS, BRUNO (szerk.) [2005]: The Concept of Tax. EATLP International Tax Series, Nápoly.
- PEETERS, BRUNO (szerk.) [2008]: The Concept of Tax (Annual Congress Caserta 2005) IBFD Amsterdam.

- PÉLI ÉVA [2010]: Offshore helyett nemzeti adózás (Az offshore ma még nemcsak lehetőség, de kényszer is). In: *Bánfi Tamás* (szerk.): *Adózó munkaadók és adózó munkavállalók a korrupciómentes gazdaságban*, 85–137. o. Béta Book KKT. Budapest.
- PELLEW, ROBYN [2006]: A Code of Conduct for the Tax Arena. KPMG's Tax Business Scholl.
- PERSSON, TORSTEN–TABELLINI, GUIDO [2006]: Democratic capital: The Nexus of Political and Economic Change. NBER Working Paper Series, No. 12175. <http://www.nber.org/papers/w12175>.
- PERSSON, TORSTEN–TABELLINI, GUIDO–GÉRARD, ROLAND [2006]: Separation of powers and political accountability. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No. 4. 1163–1202. o. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2951269?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21102776068307>.
- PITTI ZOLTÁN [2004]: Versenyképesség és adózás (IMD elemzés).
- POND, CHRIS [1980]: Adókiadások és költségvetési gondoskodás. In: *Semjén András* (szerk.): *Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok*. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 176–192. o.
- PORTFOLIO.HU [2006]: Luxusadó: Százmilliós bevétel Budapesten. Október 16. http://www.portfolio.hu/users/elofizetes_info.php?t=cikk&i=75024.
- PORTFOLIO.HU [2012]: Százmilliárd forintnyi állampapírhoz jutnak a bankok – Miért? Február 29. http://www.portfolio.hu/deviza_kotveny/szazmilliard_forintnyi_allampapirhoz_jutnak_a_bankok_miert.163622.html.
- POTERBA, JAMES [1996]: Retail Price Reactions to Changes in State and Local Sales Taxes. *National Tax Journal*, Vol. 49. No. 2. 165–176. o.
- PÖLÖSKEI PÁLNÉ [2009]: Új elemek a módosuló adótörvényekben. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* 51. évf. 7–8. sz. 304–307. o.

PRESHAW, DAMIAN–PAHLMAN, KARI–CLAIR, ROBERT–HOWARD, ERICA [2009]: The Big Squeeze. BNA. Tax Planning International Review, Július.

PRICEWATERHOUSECOOPERS [2007]: The global picture, 2006. Paying Taxes.

PRICEWATERHOUSECOOPERS [2013]: The global picture, 2012. Paying Taxes.

RADU, PAUL CRISTIAN [2008]: Follow the Money: A Digital Guide for Tracking Corruption. International Center for Journalists.

RAHN, RICHARD W.–DE RUGY, VERONIQUE [2003]: Threats to Financial Privacy and Tax Competition. Policy Analysis, No. 491. Cato Institute, Washington.

RAMSEY, F. P. [1927]: A Contribution to the Theory of Taxation. The Economic Journal, Vol. 37. No. 145. 47–61. o. www.jstor.org/stable/2222721.

RAMSEY, F. P.[1927]: A Contribution to the Theory of Taxation. Economic Journal, Vol. 37 No. 145. 47–61. o. <https://doi.org/10.2307/2222721>.

RAND, PAUL [2013]: Rare Op-Ed: Shame on Senate harassing for Apple.- <https://votesmart.org/public-statement/784850/rare-rand-paul-shame-on-senate-for-harassing-apple#.XHqi-bh7nDc>.

REUTERS [2014]: U.S. Senator Paul won't budge on blocking tax treaties. Június 4. <https://www.reuters.com/article/usa-tax-treaties/u-s-senator-paul-wont-budge-on-blocking-tax-treaties-idUSL1N00L1J920140604>.

RICARDO, DAVID [1991]: A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei. KJK. Budapest.

ROSS, MICHAEL L. [2002]: Does Taxation Lead to Representation? British Journal of Political Science. Vol. 34. No. 2. 229–249. o.

ROST, DR. PETER [2010]: Transnational Corporations Dodging Taxes Through 'Transfer Pricing'. Reclaim democracy, http://reclaimdemocracy.org/transfer_pricing_tax_dodge/.

SAEZ, EMMANUEL [2001]: Using Elasticities to Derive Optimal Income tax Rates. Review of Economic Studies, Vol. 68. No. 1. 205–229. o.

- SALANIE, BERNARD [2003]: *The Economics of Taxation*. The Mit Press.
- SAMUELSON, PAUL A.–NORDHAUS, WILLIAM D. [2005]: *Közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SANDMO, AGNAR [1975]: Optimal Taxation. An introduction to the literature. *Journal of Public Economics*, Vol. 77, No. 1. 86–98. o.
- SANDMO, AGNAR [2005]: The Theory of Tax Evasion. *National Tax Journal*. Vol. 58. No. 4. 643–663. o.
- SANDESLATT, PETRA [2008]: Transfer Pricing – the global divergences regarding the documentation requirements. University of Gothenburg.
- SANTORO, EMANUELA [2007]: Transfer Pricing and Value Added Tax in the European Community: Is There Room for Interaction and, if so, where? *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 14. No. 3. A cikk nem ad meg szerzőt: <https://www.ibfd.org/IBFD-Products/Journal-Articles/International-Transfer-Pricing-Journal/collections/itpj/pdf/itpj030701.pdf>.
- SCHARLE ÁGOTA–BENCZÚR PÉTER–KÁTAY GÁBOR –VÁRADI BALÁZS [2010]: *Hogyan növelhető az adórendszer hatékonysága?* MNB Tanulmányok 88. sz. Budapest.
- SCHÖN, WOLFGANG [2003]: Tax Competition in Europe – General Report. In: *Schön, Wolfgang* (szerk.): *Tax Competition in Europe*, IBFD Publication.
- SCHUMACHER, ERNST F. [1991]: *A Kicsi Szép*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- SCHUMPETER, JOSEPH A. [1918/1991]: The Crisis of the Tax State. In: *Swedberg, Richard* (szerk.): *Schumpeter, Joseph A.: The Economics and Sociology of Capitalism*, Princeton University Press, 85–96. o.
- SCHWELLNUS, CYRILLE–JENS, ARNOLD [2008]: Do Corporate Taxes Produce Productivity and Investment at the Firm Level? Cross-Country Evidence from the Amadeus Dataset. *Economics Department Working Papers*, No. 641.

- SEADE, JESÚS K. [1976]: On the Shape of Optimal Tax Schedules. *Journal of Public Economics*, Vol. 7. No. 2. 20–235. o.
- SEMJÉN ANDRÁS (szerk.) [1993]: Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek, tapasztalatok. *Szociálpolitikai Értesítő*, 1993. 1–2. sz. MTA Szociológiai Intézet, Budapest.
- SEMJÉN ANDRÁS [2001]: Az adóadminisztráció eredményessége és a rejtett gazdaság. *Közgazdasági Szemle*, 48. évf. 3. sz. 219–243. o.
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2004]: Rejtett gazdaság és adózási magatartás. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről, 4. sz.
- SEMJÉN ANDRÁS–SZÁNTÓ ZOLTÁN–TÓTH I. JÁNOS [2001]: Adócsalás és adóigazgatás. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, TÁRKI, Budapest
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS–FAZEKAS MIHÁLY [2009]: Az egyszerűsített vállalkozói adó (eva) tapasztalatai vállalkozói interjúk alapján. In: *Semjén András, Tóth István János* (szerk): Rejtett gazdaság. 131-149. o. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS–MEDGYESI MÁRTON–CZIBIK ÁGNES [2009]: Adócsalás és korrupció – lakossági érintettség és elfogadottság. In: *Semjén András–Tóth István János* (szerk.): Rejtett gazdaság. 228-258. o. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- SHAH, ANWAR [2004]: Fiscal Decentralization in Developing and Transition Economies. World Bank, Washington, DC,
- SIEGLER ZSÓFIA [2008]: A csoporton belüli szolgáltatások transzferárdilemmái *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 50. évf. 9. sz. 363-367. o.
- SIEGLER ZSÓFIA [2009]: Új transzferár-dokumentációs rendelet 2010-től. *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 51. évf. 10. sz. 425–430. o.

- SIKKA, PREM–HAMPTON, MARK P. [2005]: The Role of Accountancy Firms in Tax Avoidance: Some Evidence and Issues. *Accounting Forum*, Vol. 29. No.3. 325–343. o.
- SIKKA, PREM–HASLAM, COLIN [2007]: Transfer Pricing and Its Role in Tax Avoidance and Flight of Capital: Some Theory and Evidence. A paper presented at the 2007 American Accounting Association Conference, USA.
- SIKKA, PREM–WILLMOTT, HUGH [2010]: The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Elsevier Critical Perspectives on Accounting* 21. No. 4. 342–356. o.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.cpa.2010.02.004>.
- SIKLÓSINÉ ANTAL GYÖNGYI [2013/5]: Adóügyi információcsere – a banktitok végnapjai? *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 55. évf. 5. sz. 226–227. o.
- SLEMROD, JOEL [1989]: Optimal Taxation and Optimal Tax Systems. National Bureau of Economic Research Working Paper, No. 3038.
- SLEMROD, JOEL [1994]: Three Challenges for Public Finance. *International Tax and Public Finance*, Vol. 1. No. 2. 189–195. o.
- SLEMROD, JOEL [2004]: The Economics of Corporate Tax Selfishness. *National Tax Journal*, Vol. 57. No. 4. 877–899. o.
- SLEMROD, JOEL [2007]: Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21, No. 1. 25–48. o.
- SLEMROD, JOEL–YITZHAKI, SHLOMO [2002]: Tax Avoidance, Evasion, and Administration. In: Auerbach A. J.–M. Feldstein, M. (szerk.): *Handbook of Public Economics*, Volume 3. 1423-1470. o.
- SMITH, ADAM [2011]: Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól. II. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest.
- SPICER, MICHAEL W. [1990]: Az adócsalás kívánatosságáról a hagyományos, illetve az alkotmányjogi gazdaságtan nézőpontjából. In: *Semjén András* (szerk.): *Adózás, adórendszerek, adóreformok. Elvek, elméletek,*

- tapasztalatok. Szociálpolitikai értesítő, 1993, 1–2. sz. 129–143. o. MTA Szociológiai Intézet, Budapest.
- SPIRÓ GYÖRGY [2009]: Feleségverseny. Magvető Kiadó, Budapest.
- STAVICZKY PÉTER [2010a]: Adózás és állami támogatások – az indokolt szelektivitás. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 52. évf. 3. sz. 132–136. o.
- STAVICZKY PÉTER [2010b]: A tőkebefektetésekhez tervezett német adókedvezmények bizottsági vizsgálata. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 52. o. 10. sz. 447–451. o.
- STAVICZKY PÉTER [2016]: Az Apple-döntés háttére, körülményei és következményei. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat, 58. évf. 10. sz. 457–458. o.
- STEUERLE, EUGENE [2008]: Contemporary U.S. Tax Policy. The Urban Institute Press, Washington DC.
- STIGLER, GEORGE J. [1989]: Piac és állami szabályozás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- STIGLITZ, JOSEPH E. [2000]: A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.
- SULLIVAN, MARTIN A. [2010]: Microsoft Moving Profits, Not Jobs, Out of the U.S. News and Analysis.
- SUROWIECKI, JAMES [2004]: The Wisdom of Crowds. Doubleday, New York.
- SZABÓ ATTILA [2008]: Joel Slemrod: Önmagunk átverése, avagy az adóelkerülés gazdaságtana. Köz-gazdaság, 3. évf. 1. sz. 187–192. o.
- SZABÓ ATTILA–GULYÁS LÁSZLÓ–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2009]: Az adócsalás elterjedtségének változása – becslések a TAXSIM ágensalapú adócsalás-szimulátor segítségével. In: *Semjén András–Tóth István János* (szerk.): Rejtett gazdaság, 65–84. o. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- SZABÓ MIKLÓS [2005]: Az adóteher-eloszlás közgazdaságtana: alapfogalmak és elméleti modellek. Hitelintézeti Szemle, 4. évf. 1. sz. 28–47. o.

SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN [2006]: Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről. Universitas Könyvkiadó, Budapest.

TABELLINI, GUIDO [2005]: Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe. CESifo Working paper No. 1492.

TABELLINI, GUIDO–PERSSON, TORSTEN–ROLAND, GERARD [1997]: Separation of Powers and Political Accountability. CES Working Paper at University of Munich, No. 136.

TAIT, ALAN A. (szerk.) [1991]: Value-Added Tax. International Monetary Fund, Administrative and Policy Issues, Occasional Paper, No. 88. Washington DC.

TANG, ROBERT Y. W. (szerk.) [2003]: Current Trends and Corporate Cases in Transfer Pricing. Journal of International Business Studies.

TANZI, VITO–ZEE, HOWALL [2001]: Tax Policy for Developing Countries. International Monetary Fund.

TAX JUSTICE NETWORK [2009/1]: The Methodology of the Financial Secrecy Index. 16/10/09 <https://www.financialsecrecyindex.com/Archive2009/FSI-2009/FSI%20-%20Methodology.pdf>.

TAX JUSTICE NETWORK [2009/2]: Mapping the Faultlines, Jurisdiction Report Hungary.

TAX MANAGEMENT INC. [2006]: Transfer Pricing – Report.

THE EGMONT GROUP [2000]: 100 cases from the Egmont Group. FIU's in action. Financial Intelligence Units.

THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE [2007]: Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the council, Brussels.

THURONYI, VICTOR (szerk.) [1996]: Tax Law Design and Drafting. International Monetary Fund.

- TODER, ERIC [2012]: International Competitiveness – Who Competes against Whom and for What? Urban-Brookings Tax Policy Center.
- TONIN, MIRCO [2007]: Minimum Wage and Tax Evasion: Theory and Evidence. William Davidson Institute Working Paper No. 865. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.988188>.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [2009]: Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében. Társki, Budapest.
- TÓTH PÉTER [2009]: Áttekintés az európai országokban érvényesülő adóékról. NFGM, Stratégiai Főosztály. Budapest.
- VALENTINYI ÁKOS [2001]: A tőkejövedelem optimális adóztatása. *Közgazdasági Szemle*, 48. évf. 6. sz. 459–479. o.
- VÁMOSI-NAGY SZABOLCS [2014]: Hatályos adónemek 2014-ben. Kézirat.
- VERDONER, LOAN [2007]: Transfer Pricing Rules for Transactions Involving Low-Tax Countries: *Germany International Transfer Pricing Journal*, Vol. 14. No. 6.
- VIGVÁRI ANDRÁS [2002]: *Közpénzügyek, önkormányzati pénzügyek*, KJK-Kerszöv, Budapest.
- VOLLEBREGT, HUGO [2009]: From Red Tape to Red Carpet: How the Netherlands Has Changed the Traditional Dispute Landscape for Tax Issues. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 16. No. 3
- VORDING, HENK [2005]: The normative background for a broad concept of tax. In: *Peeters, Bruno* (szerk.): *The Concept of Tax*, 30-48. o. EATLP International Tax Series, Nápoly.
- WAEGENEAERE, De Anja–Sansing, Richard–Wielhouwer, Jacco L. [2007]: Using Bilateral Advance Pricing Agreements to Resolve Tax Transfer Pricing Disputes. *National Tax Journal*, Vol. 60. No. 2. 173–191. o.

- WALSH, HELENA [2011]: The Common Consolidated Corporate Tax Base. A Cicero Consulting Special Report. Cicero Brussels.
- WEINZIERL, MATTHEW [2011]: The Surprising Power of Age-Dependent Taxes. Harvard Business School Working Paper, No. 114.
- WEINZIERL, MATTHEW [2012]: Why do we Redistribute so Much but Tag so Little? The principle of equal sacrifice and optimal taxation. Harvard Business School Working paper, No. 064.
- WIKIPEDIA: Transfer pricing. http://en.wikipedia.org/wiki/Transfer_pricing.
- WILLIAMS, DAVID F [2007]: Tax and Corporate Social Responsibility. KPMG's Tax Business School.
- WILSON, JOHN DOUGLAS [1999]: Theories of Tax Competition. In: National Tax Journal, Vol. 52. No. 2. 269–304. o.
- WILSON, RYAN [2008]: An Examination of Corporate Tax Shelter Participants. University of Iowa.
- WINTROBE, RONALD [2001]: Tax Evasion and Trust. University of Western Ontario, Department of Economics Research Report, No. 11.
- WORLD BANK [1998]: The Experience of Hungary The World Bank Washington DC. 125–153. o.
- WORLD BANK [2013]: World Development Indicators: Tax Policies. The World Bank, <http://wdi.worldbank.org/table/5.6>.
- WORLD BANK [2017]: Time to pay taxes. The World Bank, http://tcd360.worldbank.org/indicators/time.pay.tax?country=HUN&indicator=436&viz=line_chart&years=2006,2017.
- WEF [2010]: The Global Competitiveness Report 2010–2011. *Schwab, Klaus* (szerk.): World Economic Forum.
- WEF [2013]: The Global Competitiveness Report 2013-2014.: *Schwab, Klaus* (szerk.): World Economic Forum.

WEF [2017]: The Global Competitiveness Report 2017-2018.: *Schwab, Klaus* (szerk). World Economic Forum.

WTO [2016]: World Trade Statistical Review, World Trade Organization
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wts2016_e.pdf.

ZODROW, GEORGE R.–MIESZKOWSKI, PETER [1986]: Pigou, Tebout, Property Taxation, and the Underprovision of Local Public Goods. *Journal of Urban Economics*, Vol. 19, No. 3. 356–370. o. o.

[\\$ 280bn](http://www.oxfam.org/en/pressroom/pressrelease/2009-09-04/bailout)
bailout for poor need not cost ordinary taxpayers any more money.

Internetes hivatkozások

<http://givingpledge.org/>.

<http://www.bvdinfo.com/Products/Company-Information/International/Amadeus.aspx>.

http://www.parlament.hu/irom38/03578/adatok/altindmell/hok_kvmerl.pdf.

<http://www.financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2013-results>.

http://www.nav.gov.hu/nav/ado/egyebkot/pentugyi_tranzakcio_illetek.html.

12. Szabályozások

Magyar szabályozás

Országgyűlés (1949): A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 1949. évi XX. törvény. Kihirdetve: Budapest, 1949. VIII. 20.

Országgyűlés (1992): Az államháztartás rendjéről szóló 1992. évi XXXVIII. törvény. Kihirdetve: Budapest, 1992. VI. 18.

Országgyűlés (1996): A társasági adóról és osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény. Kihirdetve: Budapest, 1996. XI. 15.

Országgyűlés (2003): Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény. Kihirdetve: Budapest, 2003. XI. 14.

Országgyűlés (2006): A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény. Kihirdetve: 2006. I. 4.

Pénzügyminisztérium (2003): A szokásos piaci ár meghatározásával összefüggő nyilvántartási kötelezettségről szóló 18/2003. (VII. 16.) PM rendelet.

Az Európai Unió szabályozása

European Economic Community (1990): Arbitration Convention: Convention on the elimination of double taxation in connection with the adjustment of profits of associated enterprises - Final Act - Joint Declarations - Unilateral Declaracions. Convention 90/436/EEC of 23 July 1990. Hivatalosan megjelent: Official Journal L 225 , 20/08/1990 P. 0010 – 0024.

Council (2006): Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council, of 27 June

2006 on a code of conduct on transfer pricing documentation for associated enterprises in the European Union (EU TPD). Official Journal of the European Union, 2006/C 176/01.

Council (2006): Code of conduct for the effective implementation of the Convention on the elimination of double taxation in connection with the adjustment of profits of associated enterprises. Official Journal of the European Union, 2006/C 176/02.

Commission of the European Communities (2007): Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the work of the EU Joint Transfer Pricing Forum in the field of dispute avoidance and resolution procedures and on Guidelines for Advanced Pricing Agreements within the EU.

Friss információk – European Commission – Taxation and Custom Union: European Joint Transfer Pricing Forum.

13. A disszertáció témakörében megjelent publikációk

Merre megy a tanácsadói piac? Magyar Pénzügyi Almanach, 2015.

A tanácsadó a jég hátán is megél. Magyar Pénzügyi Almanach, 2013.

Költségvetési döntésmélet. Egyetemi tankönyv, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügy tanszék. Tanszék Kft. (2010).

Transfer Pricing Practice in an Era of Recession. International Transfer Pricing Journal, Vol. 16. No. 6. 423–428. o. (2009).

New Decree On Transfer Pricing Documentation. (Társszerző: *Gódor Mihály*). International Transfer Pricing Journal, Vol. 17. No. 3. 231–234. o. (2010).

A magyar adórendszer a versenyképesség tükrében. In: Magyar Pénzügyi Almanach, (2010).

Az adópolitika alapkérdéseinek megjelenése az adótörténetben. KÖZGAZDASÁG, Tudományos Füzetek XII. Évfolyam, 2. szám. 2017. április, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

14. Összes publikáció

A költségvetési reform. Közigazgatási reform területfejlesztés és környezetvédelem. OKTÁV, Esztergom, 1990. február.

Mit szabályoz majd az államháztartási törvény. ADÓ, 1990. november 15. (Társszerző: *Pecze Ibolya.*)

A spanyol költségvetési rendszer I–II., Pénzügyi Szemle, 1991. III-IV. (Társszerző: *Csonka Gizella, Pecze Ibolya, Szabó Tamás.*)

Az államháztartási törvény. ADÓ, 1991. július 15. (Társszerző: *Lászlóné Németh Hajnalka, Pecze Ibolya.*)

Mekkora valójában az államháztartás szerepe az újraelosztásban? Közgazdasági Szemle, 1993. január.

Az államháztartás működésének alapelvei I–II. Pénzügyi Szemle, 1993. december–1994. január.

Tépett Vitorlák (Az államháztartásról közgazdasági és jogi szempontból), Aula Kiadó, Budapest, 1994.

Az Eximbankról és az Exporthitel Biztosítóról szóló törvény elfogadása után, Gazdaság és Jog 1994. május. (Társszerző: *Varga Zsuzsa.*)

Gondolatok az államháztartás reformjáról In: *Forgács Imre* (szerk): Hozzáadott érték '94. Gondolatok a gazdasági válságkezeléshez; Dunaholding Rt., Budapest, 1994.

Az államháztartás információs rendszere, DIGITAL 1994. október–november. Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás hazai rendszerének alakulása. Külgazdaság 1994. 10. (Társszerző: *Varga Zsuzsa.*)

Államháztartás 1990-1993, Megjelent: *Mellár Tamás* (szerk): Rendszerváltás és Stabilizáció (A piacgazdasági átmenet első éve). Magyar Trendkutató Központ, Budapest, 1995.

A nyugdíjbiztosítási rendszerek korszerűsítésének irányai. In: *Bérci Gyula* (szerk.): Az államháztartási reform tervezete; Magyar Privatizációs Társaság – Magyar Közgazdasági Társaság, Budapest, 1996. március 26.

Twists and Turns: The History of the Hungarian Public Financial Reform. In: *Bokros Lajos–Jean-Jacques Dethier* (szerk.): Public Finance Reform during the Transition: The Experience of Hungary, 125–153. o. The World Bank, Washington D.C., 1998.

Költségvetési gyakorlat az OECD tagországokban. Info – Társadalom – Tudomány, Országgyűlési Könyvtár, Budapest, 1999. október (45. szám). (Társszerző: *Fenyővári Noémi.*)

Fiscal Transparency in Hungary Since the Beginning of Transition. Public Management Forum, OECD, Paris, November/December 1999.

Univerzális bankok: van-e jövőjük? Bank és Tőzsde, 2001. június 1.

Költségvetési politika és az Európai Unió (Összefoglaló a XXXVIII. Közgazdász vándorgyűlés államháztartási szekciójának üléséről), EU Working Papers, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 4/2000. (Társszerző: *Fenyővári Noémi.*)

Költségvetési politika és az EU csatlakozás, In: *Verebélyi Imre* (szerk.): Európai integrációs tanulmányok, Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 2001. július. (Társszerző: *Fenyővári Noémi.*)

Vargabetűk az államháztartási reform tízéves történetében (1988–1997). Közgazdasági Szemle, 2001. október.

Merre tovább az adórendszerrel? Merre tovább a magyarországi reformokkal? című konferenciasorozat, Pénzügykutató Zrt., 2007.

Elég kicsik vagyunk? Körkérdés a magyar gazdaság hosszú távú növekedési kilátásairól? Külgazdaság, 52. évf. 1–2 sz.

Adóreform-koncepció - Többet kevesebbet! Figyelő, 2008. március.

Versenyképesség – őszinteség. In: *Hankiss Elemér–Heltai Péter* (szerk.): Münchenhausen báró kerestetik, 205–211. o. Médiavilág Kiadó, Budapest, 2009.

The tax laws offer lots of reading. In: *Hungarian Financial and Stock Exchange Almanach 2008-2009*, 57–62. o. Tas-11 Kft, Budapest, 2009.

Költségvetési döntéelmélet. Egyetemi tankönyv, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügy tanszék. Tanszék Kft. 2010.

Transfer Pricing Practice. In an Era of Recession. *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 16. No. 6. 423–428. o.

New Decree On Transfer Pricing Documentation. (Társszerző: *Mihály Gódor*) *International Transfer Pricing Journal*, Vol. 17. No. 3. 231–234. o.

A magyar adórendszer a versenyképesség tükrében. In: *Magyar Pénzügyi Almanach*, 73–76. o. Tas-11 Kft, Budapest, 2010.

Merre halad Európa adópolitikája. In: *Magyar Pénzügyi Almanach*, 67–70. o. Tas-11 Kft, Budapest, 2011.

A tanácsadó a jég hátán is megél. In: *Magyar Pénzügyi Almanach*, 63–67. o. Tas-11 Kft, Budapest, 2013.

Az adópolitika alapkérdéseinek megjelenése az adótörténetben *Köz-Gazdaság, Tudományos Füzetek XII. évf. 2. sz (2017)* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

A magánnyugdíjpénztári rendszer "elszámolása. *Közgazdasági Szemle*, 65. évf. 9. sz. 861–902. o.

15. Szakmai önéletrajz

1982-ben diplomáztam a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Egyetemi doktori címemet 1992-ben szereztem meg a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Pénzügy tanszékén. 1993-tól bejegyzett könyvvizsgáló, valamint a Pénzügyminisztérium által bejegyzett adószakértő vagyok. Karrieremet 1986-ban a Pénzügyminisztériumban kezdtem, ahol különböző osztályokon és beosztásokban dolgoztam 1999-ig legutoljára, mint közigazgatási államtitkár. 1999 novemberében a Központi Elszámolóház pénzügyi vezérigazgató-helyettese lettem. 2000-ben lettem a tőzsdei szakvizsgát. 2000-től két éven át az ABN Amro Bank, illetve a K&H Bank pénzügyi vezérigazgató-helyettese, majd a két bank integrációjának irányítója voltam. 2002-ben pénzügyminiszter és a kormány gazdasági kabinetjének elnöke lettem.

2004-ben csatlakoztam a KPMG-hez, ahol a társasági adó, valamint a banki- és pénzügyi szektorral foglalkozó csoportok adótanácsadási munkáját irányítottam 2012-ig, egyúttal a KPMG Tanácsadó Kft. ügyvezető igazgatói posztját is betöltöttem. 2012. október 1-jétől 2016 szeptember 30-ig, mint szenior partner a KPMG tanácsadási üzletágának irányítottam, de emellett a tranzferárzási és pénzügyi szektor adózási területét továbbra is felügyeltem. Feladatom a Tanácsadási üzletágon belül a tranzakciós, a vezetési és a kockázatkezelési tanácsadási területek irányítása. 2016 október 1 és 2017 március 31 között a pénzügyi szektorért felelős partneri pozíciót töltöttem be. 2017 november 1-től a Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügy tanszékén mester oktató.

2015 decemberétől a magyarországi AmCham kincstárnoka és emellett a Budapesti Fesztiválzenekar Alapítvány FB elnöke vagyok. 2007-ben címzetes egyetemi tanár kinevezést kaptam a Budapesti Corvinus Egyetem

16. Függelék

F1. Adóverseny formái, eszközei

F1.1. Belföldi adóverseny

A nemzetközi adóverseny mellett létezik belföldi adóverseny, ha az elkülönült területi egységek (települések, megyék, régiók, tagállamok) önállóan határozhatnak meg adózási feltételeket. Az Egyesült Államok tagállamai önállóan állapíthatják például a forgalmi adó és a helyi társasági adó mértékét. Így egyes tagállamok az adókulcsok alacsonyan tartásával próbálják meg a kereskedelmi forgalmat magukhoz terelni. Különösen az online kereskedelem kialakulásával vált ez a probléma élessé, hiszen a virtuális kereskedelmet érdemi költség nélkül bárhová lehet áttelepíteni. Az Egyesült Államokon belüli eltérő helyi társasági adókulcsok a transzferárazásban is érzékelhető következményekkel járnak.¹⁰⁵

Magyarországon is megfigyelhető, hogy néhány település az iparüzési adón keresztül próbál meg üzleti tevékenységet magához édesgetni. Az adótanácsadók világában közismert Újlengyel példája. Ez az egyik olyan település, ahol nem kell helyi iparüzési adót (hipa) fizetni. A falu irodaházának bejáratánál pedig ismert és kevésbé ismert világcégek névtábláit lehet látni. Ezek a cégek soha az életben nem is hallottak volna Újlengyelről, ha nincs a hipa-mentesség. Így viszont a település bérleti díjakat szedhetett be, és új munkahelyeket teremthetett. Ez a példa is remekül illusztrálja az adóverseny logikáját. Elveszítette Újlengyel ezen multik iparüzési adóját? A válasz határozott nem! Ha nem lett volna hipa, akkor ezek a cégek soha nem mentek

¹⁰⁵ Sikka–Willmott [2010] 25. o.

volna Újlengyelnek még a környékére sem. Szép bevétele származott a falunak a hipa-mentességből. Megérte? Újlengyelnek biztosan. Azt pedig utólag már ne firtassuk, hogy milyen érdemi tevékenység folyt a nagy „multiközpontban”. Ennek a versenynek Újlengyel biztosan nyertese volt, de ahol verseny van, ott nemcsak győztesek, de vesztesek is vannak. Ebben a példában a veszteseket valószínűleg nem a hipa oldaláról és nem is Magyarországon kell keresni. Budapestnek biztosan nem érte volna meg eltörölni a helyi iparüzési adót, elveszítve 100 milliárd forintos nagyságrendű bevételt a talán megszerezhető néhány 10 millió forint ellenében.

A belföldi adóverseny veszélye, hogy alacsonyabb szintű közszolgáltatásokat tesz csak lehetővé.¹⁰⁶ A települések közötti adóverseny hatásainak értékelésekor a fő kérdés, hogy a vonzó adókulcsok érdemi többletbevételt generálnak-e. Ha a kedvező adókörnyezet által kiváltott üzleti aktivitás növekedés elegendő többletbevételt hoz, és kompenzálja az adócsökkentés miatti bevételekiesést, akkor az adócsökkentő települések jól járnak, és a többiek között oszlanak meg a veszteségek. De ha túlságosan sokan nyúlnak az adócsökkentés fegyveréhez, akkor a gazdasági tevékenység területi eloszlása érzékelhetően már nem változik. Az üzembiztosan megjelenő adókiesést ellensúlyozandó ezért a kiadások visszafogására és ezen keresztül a közszolgáltatások színvonalának rontására kényszerülhetnek az érintett települések.

¹⁰⁶ Zodrow–Mieszkowski [1984].

F1.2. Szervezet vagy magánszemély?

Az adóverseny célpontjai elsősorban a nagy, nemzetközi tevékenységet folytató multinacionális vállalatok. Emellett vonzó a vagyonos magánszemélyek „elcsábítása” is. Mind a kettőre lehet példákat találni, és egy igazán „jól fejlett” adóparadicsom a vállalatoknak és a magánszemélyeknek is kedvező adózási feltételeket nyújt. Egyes országok pedig a magánszemélyekre vagy a vállalatokra – időnként különleges tevékenységekre, iparágakra – „specializálódnak”. Európában például Monacóban vagy Svájc egyes kantonjaiban kiemelkedően magas a százezer lakosra jutó Forma 1-es pilóta és teniszstár adózók aránya. Más országok a magasan képzett tudósokat vagy a kiemelkedően nagy vagyonnal rendelkező magánszemélyeket igyekeznek magukhoz vonzani. Az elmúlt évtizedben számos orosz milliárdos telepedett le Angliában – nemcsak az életkörülmények, hanem a külföldi magánszemélyekre vonatkozó kedvező adófeltételek miatt is, hogy. Az Andersson–Forslid szerzőpáros tanulmánya megállapítja, hogy az adórendszer progresszivitása érdemben befolyásolhatja, hogy az alacsony képzettségű és a magasan képzett munkaerő mely országokból mely országok felé mozdul el.¹⁰⁷ A mobilabb munkaerő pedig jobban képes reagálni az adóváltozásokra, és könnyebben költözik az adócsökkentést választó országokba. Természetesen a munkaerő-migrációt az adón túl még más fontos tényezők is befolyásolják.

A vállalatoknál is megfigyelhetők specializálódási tendenciák. Luxemburg a pénzügyi szolgáltatásokra, médiavállalatokra koncentrál. Svájc az utóbbi években a cégközpontokat próbálja magához édesgetni. Írország pedig a jogdíjas iparágakat elsősorban az információtechnológiai szektor nagyágyúit szerezte meg (például Google, Microsoft, Apple).

¹⁰⁷ Andersson–Forslid [1999] 19. o.

A 2008-as válságot megelőző időszakban még az OECD- és EU-tagországok nagy része is más elveket hangoztatott az adóversenyről, mint amilyen gyakorlatot követett. 1999-ben az EU Ecofin felállított egy magatartási kódexszel foglalkozó csoport a káros adóverseny előidéző intézkedések felmérésére.

„Ez a csoport jelentésében 66 káros adóintézkedést sorolt fel. Érdekes módon csak Svédországban és az Egyesült Királyságban nem találtak semmilyen károsnak minősíthető társaságiadó-gyakorlatot.”¹⁰⁸

A helyzet az évszázad első 15 évében sem sokat változott. A 2008. évi válság óta, úgy tűnik, hogy nagyobb elszántságot mutatnak az OECD meghatározó tagországai, és elindították az adóalap-erózió és nyereségátcsoportosítás elleni (*Base Erosion and Profit Shifting, BEPS*) kezdeményezést, amelytől azt remélik, hogy néhány éven belül vissza lehet szorítani az adóalap-manipulációkat és profitmozgatásokat.¹⁰⁹ A nemzetközi adózás legfontosabb kérdéseinek egyike, hogy mely szervezetet, magánszemélyt, tevékenységet, vagyontárgyat mely országnak van joga adóztatni. Az adóversenyen keresztül elsősorban az adóalap megszerzése a cél.

Baldwin–Okubo [2009] elemzése kimutatja, hogy a nagyobb cégek hajlamosabbak az alacsonyabb adóterhelés elérése érdekében elköltözni.¹¹⁰ A kis cégeknek eleve több lehetőségük van az adóalap-csökkentésre, és a költözéssel kapcsolatos tranzakciós költségeket is nehezebben képesek fedezni. Az adóhatóság is kevésbé tudja ellenőrizni a kis és közepes méretű cégeket, arról nem is beszélve, hogy egy kis családi cég esetében az egységnyi

¹⁰⁸ Huizinga [2010] 899.o.

¹⁰⁹ OECD [2013a], [2013b].

¹¹⁰ Baldwin–Okubo [2009] 28. o.

adóellenőrzési ráfordításra jutó többletbevétel is csak töredéke egy nagy tőzsdei vállalat ellenőrzéséből beszédhető többletbevételnek. Elvégre nem állhat minden kis cég mellett minden pillanatban egy adóellenőr.

A nagy cégek a költözéssel legálisan csökkenthetik az adójukat. Ráadásul a célországok gyakran nemcsak az alacsony adókkal, hanem más közvetlen vagy bújtatott támogatási módszerekkel is igyekeznek magukhoz vonzani a vállalatokat. Clausing [2010] a nagy multinacionális cégek központok helyszínének adózási kérdéseit elemzi.¹¹¹ Ma már gyakran az is nehézséget okoz, hogy megállapítsuk, hogy hol van egy nagy multinacionális cég központja. A központ lehet a jogi bejegyzés helye, a tőzsdei jegyzés vagy éppen a tényleges vezetés helyszíne. Ez a három helyszín akár három különböző országot is jelenthet. A mai kiszervezési (*outsourcing*) világban pedig egyre gyakoribb a cégek központ feladatainak áttelepítése más országokba. A nagy monolit cégek központok ma már nem feltétlenül „divatosak”. Clausing¹¹² azt feszegeti, hogy a nagy multinacionális cégek számára hol érdemes kimutatni és leadózni a profitot. Úgy tűnik, hogy a cégek központok kiválasztásának helyszínénél kevésbé meghatározó az alacsony adószint. Az F1. táblázat táblázatból látható: a cégek központok székhelyéül szolgáló országok rangsorában az első tíz országból egyedül Svájcra lehet kijelenteni, hogy adózási szempontból kiemelten kedvezményezi a cégek központok betelepülését

¹¹¹ Clausing [2010].

¹¹² Clausing [2010] 742. o.

F1. táblázat ▪ Fortune 500 cégek központjainak elhelyezkedése (öt vagy több cégek központtal rendelkező országok)

Ország	A cégek központok száma
Egyesült Államok	140
Japán	68
Franciaország	40
Németország	39
Kína	37
Egyesült Királyság	27
Svájc	15
Kanada	14
Korea	14
Hollandia	12
Spanyolország	12
Olaszország	10
Ausztrália	9
Oroszország	8
India	7
Svédország	6
Brazília	6
Belgium	5

Forrás: Clausing [2010] 749. o.

Úgy tűnik, a multinacionális cégek nagy része számára az agglomerációs előnyök, a politikai konfliktusok elkerülésének szándéka erősebb, mint a az ígéretes adókönyvet csábítása. De valószínűleg ez a kérdés azért sem feltétlenül releváns, mert különböző módszerekkel a profit egy cégcsoport bármely részébe átcsoportosítható, és adózási szempontból ezen helyszíneknek van inkább jelentősége, mint hogy hol található a cégek központ. Az elmúlt évek OECD- és EU-erőfeszítései pontosan azt célozzák, hogy ez a helyzet megváltozzon, egyre nehezebb legyen valós gazdasági indok nélkül profitot mozgatni az országhatárokon keresztül.

F1.3. Tevékenység- vagy profitmozgatás?

Az adóversenynek két olyan kimenetele lehetséges, hogy az egyik ország adóbevételét nyer egy másik rovására.¹¹³ Az egyik esetben a különböző adótervezési technikákat kihasználva csak a profit vándorol a különböző országok között. A másik lehetőség, hogy a valós profittermelő tevékenységet viszik egyik országból a másikba.

Ha csak a profit vagy a külkereskedelem adója a tét, akkor adóoptimalizálási szempontból elegendő csak az adóalapot mozgatni. A kettősadó-egyezmények dzsungelében az OECD, EU, ENSZ minden harmonizációs törekvése ellenére még mindig sok olyan kiskapu van, amelynek segítségével minimális költséggel lehet az egyes országok között mozgatni az adóalapot. Ezt a szakmában „treaty shoppingnak” hívott adóoptimalizálást ugyan tűzzel-vassal próbálják kiirtani a vesztes országok, de nyugodtan kijelenthető, hogy még „nem állnak egyértelmű nyeresre”.

Sikka–Hampton [2008] ennek az évtizedes rabló-pandúr játszmának a leírását tartalmazza. Egy-egy kettős adóegyezmény tető alá hozása évekbe telik, és ez alatt a kreatív adózók és tanácsadók új stuktúrákkal állhatnak elő. Az Egyesült Államok már a 2000-es évek elején meg akarta változtatni a jelenlegi magyar–amerikai egyezményt, de végül csak 2009–2010-re sikerült az elvi megállapodást összehozni a magyar kormánnyal. Azóta egyetlen amerikai kongresszusi szenátor blokkolja a ratifikálást attól való félelmében, hogy az egyezménnyel lehetővé váló adatcserével amerikai magánszemélyek adatai kerülhetnek indokolatlanul külföldi kormányok kezébe.¹¹⁴ Csak ebben a témában nem volt elég közel 20 év a változás kikényszerítéséhez, pedig ilyen ügyekben az Egyesült Államok érdekérvényesítő képessége általában elég jó.

¹¹³ Genschel–Schwarz [2011] 346. o.

¹¹⁴ Reuters [2014].

Az adóalapokért folytatott verseny egyik vonzereje és egyúttal kockázata is, hogy minimális költséggel lehet többlet-adóbevételhez jutni. Ha ügyesen célzott a rendszer, akkor a fogadó ország az általános adóalapjából nem veszít érdemi összeget, azonban minden odavonzott adóalapra jutó adó „talált” pénznek tekinthető. Pontosan emiatt a rugalmasság miatt: ami könnyen jön, az könnyen el is mehet. Ha valahol máshol jobb feltételeket kínálnak, akkor minimális költséggel az adóalap gyorsan tovább vihető. Dollárban, euróban mért százmillióknál, milliárdoknál elhanyagolható lehet az adóalaptranszfer költsége a lehetséges nyereséggel szemben. Jellemző, hogy az EU-csatlakozás után megszűnt magyar offshore rezsim helyébe lépett kedvezmények még mindig nagyon vonzóak voltak, és a korábbi adóalap-struktúra jórészt megmaradt Magyarországon. Amikor megszületett a Magyarország és az Egyesült Államok közötti kettős adóról szóló egyezmény, annak várható változása miatt 2009–2010-ben hónapok alatt az összes adóalap-konstrukciót átvitték a szintén EU-tag Luxemburgba.

A virtuális adóalapokkal szemben a valós tevékenység mozgatójának sokkal szerteágazóbb hatásai lehetnek. Egy üzem, egy szolgáltató központ áttelepítése nagyon komoly költségekkel járhat. Emellett bizonyos tevékenységek még a mai internetes világban is jórészt helyhez kötöttek. A kiskereskedelmi, a lakossági banki, a vonalastelefon-, az áram- és gázszolgáltatás vagy éppen a fodrász szolgáltatása az ügyfeleihez van kötve. Térben nem távolodhatnak el tőlük. Habár az internetes korszakban egész iparágak üzleti modellje alakulhat át. Csak két közismert péld: könyv-kiskereskedelem: Amazon, zenevásárlás: Apple Music, Spotify, Deezer, Tidal.

Az adószempontú helyszín kiválasztása ezért bizonyos iparágakban nagyon nehéz vagy szinte majdnem lehetetlen. A 2010 utáni magyar különadók mérete messze meghaladja a környező országok adóterhelését. A leginkább megcélzott szektorok (pénzügyi szféra, kiskereskedelem,

energiatermelés és -elosztás, távközlés) többsége nem mobil. Amennyiben a tulajdonos már nem kívánja fenntartani a tevékenységét, akkor talán mérsékli a „termelését”, de még az sem biztos, hogy ez technikailag kivitelezhető. Egy banknál lehet úgy dönteni, hogy visszafogják a hitelezést, de a gáz-, áram- és telefonszolgáltatónál ez nem lehetséges, és nem is lenne ésszerű. Ha meg akarnak szabadulni a magas adóktól, akkor csak a tulajdon átruházása jöhet számításba. A lehetséges árak viszont nem feltétlenül vonzóak egy veszteségekkel terhelt, agyonadóztatott iparágban. A Ramsay-féle üzenet, hogy az alacsony árrugalmasságú termékeket kell jobban adóztatni, e példákban világosan jelenik meg.

A fogyasztóhoz kötött szektorokkal szemben a feldolgozóipar, a szolgáltatások nagy része technikai értelemben könnyen átcsoportosítható egyik országból a másikba. Ahol óriási a verseny – például elektronikai iparág –, ott a termelési kapacitások rugalmas áthelyezése ma már a mindennapok része. Olyan globális vállalatok, mint a Flextronics, Jabil, Foxconn vagy éppen a magyar Videoton, hetek-hónapok alatt tudnak az ügyfelek kívánságának megfelelő új termelő kapacitásokat üzembe állítani vagy éppen leépíteni.

A helyszín kiválasztásában azonban ritka, hogy csak adózási megfontolások játszanának szerepet. Legtöbbször a munkaerőköltségek, a munkaerő rendelkezésre állása, a logisztikai feltételek fontosabbak az adóknál. Az adózás csak egy, és nem is feltétlenül a legfontosabb tényező egy tevékenység telephelyének keresésekor. A beruházókért folytatott versenyben az adóalap helyett sokkal inkább az új munkahelyek, beruházások, exportkapacitások megszerzése a cél. Természetesen az is számít, ha az adóbevételek is növelhetők.

F1.4. Az adóverseny módszerei

Genschel–Schwarz [2011]s összefoglaló tanulmány öt módszert sorolt fel a legfontosabbak közül.¹¹⁵

1. Az ADÓKULCSOK CSÖKKENTÉSE az első és legtranszparensabb módszer. Miután az általános adócsökkentés az adókulcshoz tartozó összes adóalapot mérsékli, ezért az államháztartás számára messze ez a legköltségesebb megoldás. Cserébe minden érintett számára egyértelmű, hogy mekkora az adóelőny.

2. Az ADÓALAP SZŰKÍTÉSE a második kézenfekvő forma. Ez kevésbé transzparens, és jobban megcélozható vele az elszívni szándékozott adóalap.

3. az ADÓTITOK VÉDELME az adóparadicsomok, de a legutóbbi időkig még némely EU-tagország is (például Ausztria, Luxemburg) esetében is az egyik legfontosabb vonzerő. Elvégre az adócsalás miatti büntetés elkerülésének a legbiztosabb módszere, ha az adóhatóság szeme elől el lehet rejteni azt a jövedelmet, amelyet egyébként komolyan megadóztatnának. Természetesen kézenfekvő a kérdés, hogy akinek titkolnivalója van, azt biztosan az adóelkerülés motiválja-e. Lehet arra hivatkozni, hogy az adótitok segítségével a diktátorok elől is el lehet rejteni a pénzt, de az esetek többségében már ingoványos területre tévedünk.

4. AZ ADÓHIVATALI ELLENŐRZÉSI GYAKORLAT TUDATOS FELLAZÍTÁSÁVAL – az egyik legkevésbé transzparens és egyúttal kockázatos módszerrel – próbálnak meg kedvező környezetet teremteni az adóelkerülők számára. Miután ez a módszer nem a hatályos jogon alapul, ezért komoly bizalomra van szükség, hogy ezt a kikaput kihasználják. Elvégre a „toleráns” ország bármely pillanatban megváltoztathatja a gyakorlatát, és akár visszamenőleg

¹¹⁵ Genschel–Schwarz f2011] 351. o.

is követelheti az elmaradt adót. Ha a gyakran használt ötéves elévüléssel számolunk, akkor elég sok évet kell „kibekkelni”, hogy az adócsaló megnyugodhasson.

5. SPECIÁLIS ADÓKEDVEZMÉNYEKEL – teszi hozzá még Wilson [1999] a fentiekhez¹¹⁶ – is el lehet csábítani egy másik országban keletkezett jövedelmet. Amellett, hogy ez egy viszonylag olcsó módszer, még testre is szabható. Iparág, régió, méret, foglalkoztatási hatás, K F-tevékenység, beruházási aktivitás mind olyan szempontok lehetnek, amelyeket a befektetők ízlésének megfelelően lehet alakítani. A magyar adópolitikára a kilencvenes évek elejétől mind a mai napig jellemző, hogy gyakran él a speciális adókedvezmények eszközével.

F1.5. Az adóverseny hatása az egyes adókra

– A forgalmi, fogyasztási adók nagyságrendjét kevésbé tudják a nemzetközi adófeltételek befolyásolni. Az alapvető, mindennapos fogyasztási cikkeknel az eltérő adószintek nem változtatják meg az egyes országok fogyasztási volumenét. Tejért, kenyérért senki nem fog órákat utazni vagy repülőre szállni, hogy 10 százalékpontos áfa-különbséget kihasználjon. Nagyobb értékű tartós fogyasztási cikkeknel például az autó esetében érzékelhető lehet a költségvetési kihatás. Miniállamok a turistaforgalom fellendítése érdekében alkalmazhatnak extrém alacsony adókulcsokat, de Andorra miatt azért még nincs veszélyben sem spanyol, sem a francia költségvetés. Az túladóztatott termékeknel (dohány, alkohol, üzemanyag) mennyiségi korlátozásokkal igyekeznek visszafogni a csempészetet. Ha

¹¹⁶ Wilson [1999] 293. o.

elég nagy a potenciális nyereség és logisztikailag is könnyen megoldható a szállítás, akkor a csempészet bárhol bármikor gyorsan elterjed.

– Az üzemanyag jelentősen eltérő adója is leginkább a nemzetközi fuvarozásban, illetve a kishatár-forgalomban hat a fogyasztási viselkedésre. Magyarország esetében akár tízmilliárd forintokról is beszélhetünk, de ez még mindig jóval kisebb az összes jövedéki adó 1000 milliárd forint körüli mértékénél.

– Az élők munkaköltségek adózási terheinek hatását vizsgálva arra jutottak a kutatások, hogy a migrációnál a munkalehetőség és/vagy a munkabérek szintje a fő motiváló tényező. Ha az adózás szintjén múlna, akkor nem szeretnének milliók bevándorolni az Egyesült Államokba, a skandináv országokba vagy éppen Németországba, Franciaországba. A fenti tapasztalatok viszont nem érvényesek egy szűk társadalmi rétegre. A magas jövedelműeknél, különösen egyes speciális foglalkozási csoportoknál az adó mértéke meghatározhatja a letelepedés helyszínét. Művészek, sportolók, sikeres vállalkozók akár bevallottan is azért választják például Monacót vagy Svájcot, mert alacsonyak az adóterhek.¹¹⁷

– A nyereségadóknál is gyakran felmerül a kérdés, hogy a mértéküknek mekkora hatása van a cégek letelepedésének helyszínére. Genschel–Schwarz [2011] hivatkozik a téma irodalmát összefoglaló tanulmányában De Mooij és Ederveen tanulmányára, miszerint „egy százalékpontos csökkentés a társasági adóban durván 3 százalékkal növeli meg a működőtőke-beáramlást.”¹¹⁸

– A vagyonadóknál az adóztatásnak csekély a hatása az adóalapokra. Egy ingatlant nem lehet elvinni másik országba csak azért, hogy kikerüljük az adózást. A pénzügyi vagyon pedig annyira könnyen mozgatható, hogy

¹¹⁷ Genschel–Schwarz [2011] 358. o.

¹¹⁸ Genschel–Schwarz [2011] 349. o.

bármilyen komolyabb kísérlet a pénzügyi tőke megadóztatására olyan tőkemeneküléssel járna, amit még a legnagyobb országok sem mernek megkockáztatni.

F1.6. Kettős adóztatás elkerülésének fő módszerei

A nemzetközi adóversenyben kialakult helyzetet meghatározza, hogy az egyes országok a kettős adóztatás kiküszöbölésére milyen irányzatot alkalmaznak. Eltérő módszerekkel ugyanarra a jövedelemre jelentősen eltérnek az adóterhek. A továbbiakban Arnold–McIntyre [2002] alapján mutatom be a három fő eljárást és azok hatásait.¹¹⁹

- A LEVONÁS (*deduction*) lényege, hogy a külföldön megfizetett adót le lehet vonni a megszerzett jövedelemből, és az így megmaradó jövedelem után kell megfizetni a szokásos belföldi adót.
- A BESZÁMÍTÁSNÁL (*credit*) a külföldön megszerzett jövedelem beszámít a belföldi adó alapjába, de a szokásos módon kiszámított belföldi adóból le lehet vonni a külföldön megfizetett adót, és csak a különbözetet kell belföldön megfizetni.
- A MENTESÍTÉSÉNél (*exemption*), ha a külföldön megszerzett jövedelem után megfizették az adót, akkor ezt a jövedelmet mentesíteni kell a belföldi adóztatás alól.

Az F2. táblázatbeli számpélda jól mutatja, hogy akár 30 százalékpont különbség is lehet az egyes módszerek adóterhelése között.

¹¹⁹ Arnold–McIntyre [2002] 30. o.

F2. táblázat ▪ A kettős adóztatás elkerülését szolgáló eljárások
összehasonlítása

	Levonás	Beszámítás	Mentesség
Külföldi forrásból származó bevétel	100	100	100
Külföldi adó (40 százalék)	40	40	40
(-) Külföldi adó miatti levonás	40	0	0
Nettó belföldi bevétel	60	100	0
Számított belföldi adó (50 százalék)	30	50	0
(-) Külföldi adó beszámítás	0	40	0
Végső belföldi adó	30	10	0
Teljes belföldi és külföldi adó	70	50	40

Forrás: Arnold–McIntyre [2002] 31. o.

A három módszer három különböző adómegekötölítést mutat. A levonás normál üzleti költségnek tekinti a külföldön megfizetett adót, és az ezen felül megszerzett jövedelem teljes összege után igény tart az adóra. Ebből következően a levonásnak a legmagasabb az adóterhe, és a cégek felől nézve nehezen vitathatóan kimeríti a kettős adóztatás tényállását. A mentesítés pontosan az ellenkezőjét képviseli a levonásnak. Ha külföldön megfizetésre került egy elfogadható mértékű adó, akkor a belföldi költségvetés már lemond a további adófizetésről. Ennek megfelelően csak egy országban kell adózni, és az adóteher is a legalacsonyabb a három módszer közül. Nem véletlen, hogy a mentesítést szeretik a legjobban a vállalkozások. A beszámítás logikája szerint az állam elfogadja a külföldön megfizetett adót tényét, de ha az alacsonyabb a belföldi adónál, akkor a különbözetre tart igényt. A külföldi adóztatás miatt ne legyen alacsonyabb az adóterhelés, mint ha csak belföldről származna a jövedelem.

A valóságban az egyes országok adóegyezményei a fenti három módszernek a keverékeit is tartalmazzák. Az ellenőrzött külföldi társaság (*controlled foreign company, CFC*) fogalma is abból indul ki, hogy ha a külföldön fizetendő adó alacsonyabb egy meghatározott szintnél, akkor nem a

fenti módszereket, hanem a szokásos belföldi szabályokat kell alkalmazni a teljes külföldön megszerzett jövedelemre.

F2. Az adóverseny elméleti háttere

A témával foglalkozó szakirodalom kiindulópontja a Tiebout-modell, amely még a modern gazdasági viszonyok előtti helyzetre értelmezi az adóversenyt.¹²⁰ Ebben a modellben a földtulajdonosok, akik az állami bevételek meghatározásáért is felelősek, kerülnek döntési helyzetbe. Ha magasan tartják a földadót, akkor kevesen fognak betelepülni. Az ennek következtében kialakult alacsony földkereslet miatt csökken a földjük értéke. Ellenben ha alacsonyan tartják a földadót, akkor sokan akarnak betelepülni, ami a föld iránt növekvő kereslet miatt megemeli a föld árát, ami elemi érdeke a földtulajdonosoknak. Az optimalizációs probléma ebben a döntési szituációban, hogy a lehető legalacsonyabb szinten tartott adók mellett befolyó bevételekből még elfogadható szintű közszolgáltatások nyújtására legyen képes az állam. Hasonló következtetésre jutott Zodrow–Mieszkowski, amikor megállapította, hogy az ingatlan adózásban kialakult verseny a közszolgáltatások szintjének csökkenéséhez vezet.¹²¹

A fenti modellben két tényező maximalizálása is érdekes lehet. A döntéshozók koncentrálhatnak az adóbevétel tömegének maximalizálására, de a földárra is, aminek következtében különböző megoldása lesz az optimalizációs problémának. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a népesség alakulásától függően az állami kiadások egy része is automatikusan módosul, ezért a beszedendő adó tömege is szükségképpen változik. A mai viszonyokat jobban tükröző elemzésben a vállalatok és a magánszemélyek egyes csoportjai egészen eltérő preferenciákkal rendelkezhetnek az adózás és az általuk igényelt közszolgáltatásokat illetően attól függően, hogy számukra mely adó és kiadás

¹²⁰ Wilson [1999] 271–272. o.

¹²¹ Zodrow–Mieszkowski [1986] 368–369. o.

az érdekes.¹²² A politológiában az egyik leggyakrabban emlegetett dilemma, hogy sok országban a nyugdíjasok nem fizetnek jövedelemadót, ezért abban érdekeltek, hogy minél magasabbak legyenek a jövedelemadók, amiből utána az általuk igénybe vett szolgáltatások elsősorban a nyugdíjak szintjét lehet növelni.

Ez a fajta „saját zseb” irányából történő megközelítés nem csak a nyugdíjasoknál figyelhető meg. Bármely önálló érdeklélssel rendelkező csoportnál megjelenhet ez a viselkedés. Az üzleti szféra is mindig az adócsökkentést támogatja, elvégre a közszolgáltatásokból eleve csekélyebb mértékben részesednek. A szakszervezetek a közszférában, inkább adóemelés-pártiak, mivel így lehet a nagyobb bérek fedezetét megteremteni. A magas jövedelmű, vagyonos magánszemélyek pedig érthetően az adócsökkentést pártolják, mivel az adómentakarításuk bőven fedezheti az alacsonyabb közszolgáltatások miatti többletkiadásaikat, miközben főleg a magán piacról veszik meg a magasabb színvonalú egészségügyi, oktatási szolgáltatásokat. A fenti példaszerű elemzés jól mutatja, hogy a politikai döntéshozatalban az egyes érdekcsoportok formális vagy informális ereje mennyire befolyásolhatja az adópolitikát. Ezen túlmenően Olson [1987] egy teljes könyvben igyekszik bizonyítani, hogy az egyes szervezett érdekcsoportok burjánzása milyen komolyan visszavetik egy-egy ország gazdasági fejlődését.

A 2008-as válság előtt az üzleti szféra ajánlata volt talán a legvonzóbb a politikai döntéshozók számára. „Adócsökkentés, beruházásnövekedés, gazdasági növekedés és ennek következtében több elkölthető adóbevétel, több munkahely, több elégedett szavazó.” Zene ez minden magát újraválasztani kívánó politikus füleinek. Ennek a gondolkodásmódnak az összefoglalását mutatja Wilsonnak az adóverseny lényegére vonatkozó megállapítása.

¹²² Wilson [1999] 269–270. o.

„Az adóverseny-irodalom központi gondolata, hogy a független kormányok hiába való versenybe kerülnek a szűkös tőkelehetőségekért azáltal, hogy csökkentik az adókulcsokat és a közkiadásokat.”¹²³

Már a viszonylag egyszerű modellekben is jól láthatóan nehéz a döntéshozók helyzete, amikor az adók szintjéről döntenek. A nehézségek ott kezdődnek, amikor az egyes országok versenyeznek a népességért vagy manapság már sokkal inkább a befektetésekért, vagy a gazdag magánszemélyekért. Tipikus játékelméleti probléma, hogy az egyes kormányok miként reagálnak a többiek adócsökkentési vagy adóemelési lépéseire.

A nemzetközi adóverseny elemzésénél ezért szokták az adóverseny miatti adókiesést vagy adótöbbletet egyfajta fiskális externáliának tekinteni.¹²⁴ Ezek az adótöbbletek és adókiesések az adott ország döntési hatáskörén kívüli tényezők következményei. Első látásra egy zéróösszegű játszmának tűnhetnek a költségvetési bevételek adóverseny miatti átcsoportosításai. Mindazonáltal hamar belátható, hogy senki nem mozgatna meg csak az alacsonyabb adókulcs reményében adóalapot, ha az új helyszínen is ugyanannyi adót kellene fizetnie. Az adóverseny lényege, hogy a nyertes országban az adóalanynak kevesebb közterhet kell fizetnie. A zéróösszegű játszmát inkább egy háromszögben lehet értelmezni, ahol a vesztes ország adókiesése megegyezik a nyertes ország adótöbbletének és az érintett cég adómegettakarításának összegével.

Ebben az összefüggésben vizsgálható a végletekig zajló *adóverseny* (*race to the bottom*), amikor az egyes országok rövid távú bevételi optimumát egy újabb és újabb adócsökkentés jelenti mindaddig, amíg az adószint el nem éri a nullát, amikor pedig a bevétel is eltűnik. Látszólag a versenynek ez a

¹²³ Wilson [1999] 269. o.

¹²⁴ Wilson [1999] 272. o.

szintje már végképpen értelmetlen, pedig bizonyos feltételek mellett még mindig lehet racionális döntés.

Gondoljunk bele: egy kis, karibi sziget helyzetébe, ahol a nulla adóval tudnak odavonzani bankokat és más szolgáltatókat, akiknek a betelepülése új munkahelyeket teremt, a fogyasztásuk pedig többletbevételt generál. Számukra ezek az extraelőnyök jelentik a tényleges hasznot, és nem érdekli őket, hogy nyereségadóágon a cégek semmit sem fizetnek. Hasonlóan logikus lépés egy Andorra-, San Marino- vagy Gibraltár-méretű ország esetében akár nullára is levinni a forgalmi adók mértékét, ha ezzel nagyon sok külföldi turistát csalogathatnak a boltjaikba, ami miatt az elméletileg kieső, de valójában soha be nem szedhető forgalmi adó kiesése teljesen érdektelen. Elvégre turistaként ki vásárolna Andorrában bármit, ha pont ugyanannyi lenne az alkohol, dohány vagy ékszer adója és ára, mint Franciaországban vagy Spanyolországban?

A fenti gondolatmenet alapján már régen nullának kellene lennie az adónak. Az elmúlt 15-20 év minden politikai és szakmai riogatása ellenére ettől azért még nagyon messze vagyunk.

F2.1. Agglomerációs hatás

A gazdaságföldrajzi vizsgálatok egyik meglepő eredménye, amit makro-, de akár mikroszinten is gyakran tapasztalhatunk, hogy bizonyos iparágak hajlamosak egymáshoz fizikai értelemben közel működni. A pénzügyi szektorban a Wall Street és a londoni City, az informatikában a Szilikon-völgy, a divatban Párizs és Milánó, az autógyártásban valaha Detroit, de lehetne még bőven sorolni a példákat. Mikroszinten egy városon belül is megfigyelhető egyes szektorok csoportosulása. Vendéglátóhelyek, kereskedelmi

létesítmények vagy éppen a legjobb régiségkereskedők hajlamosak egymáshoz közel működni.

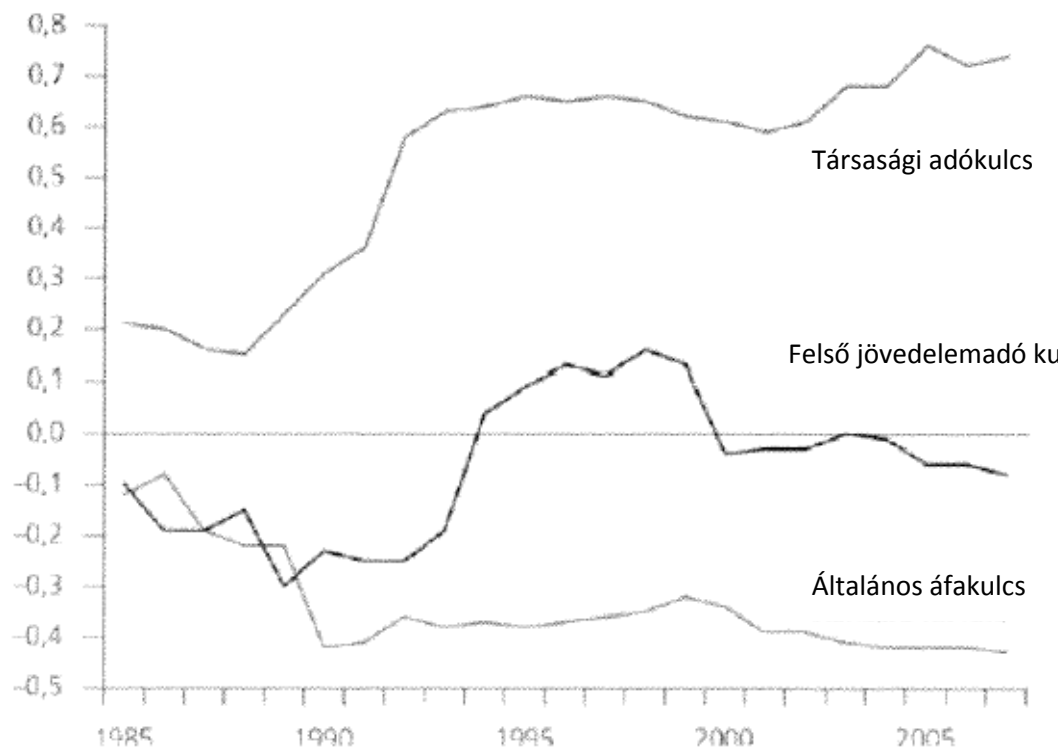
Ennek az úgynevezett agglomerációs hatásnak is van szerepe abban, hogy az adóverseny mégsem hozta el a nulla kulcsos rendszert. Az agglomerációs hatás lényege, hogy az egymáshoz közeli működés olyan extrahaszonnal jár, ami miatt érdemes egy adott területen működni. Ez a haszon származhat a rendelkezésre álló nagyobb mennyiségű képzett munkaerő meglétéből, a fogyasztók nagyobb arányú megjelenéséből vagy olyan kulturális tényezőkből, amelyek miatt bizonyos helyeken ott „kell” lenni. Ennek az agglomerációs hatásnak egyfajta extrajáradék tudható be, ami miatt még a magasabb adók mellett is kifizetődő egy adott helyszínen letelepedni.¹²⁵ Ezt a járadékot is meghaladó, nagyon masszív adócsökkentésre lenne szükség ahhoz, hogy ezek a cégek fontolóra vegyék az elköltözést. Ráadásul egy költözés is komoly közvetlen és közvetett költséggel járhat, amit szintén figyelembe kell venni az adóverseny hatásainak elemzésekor.

F2.2. Mérethatás

A következő tényező, amely megakadályozza, hogy az adóverseny minimálisra csökkentse az adót az országok eltérő mérete.¹²⁶ Eszerint a nagyobb országok a méretük miatt olyan előnyökkel rendelkeznek, hogy nem érdemes beszállniuk a kíméletlen adóversenybe. Az F1. ábra azt mutatja be, hogy a méret és az adószint között mennyire szoros az összefüggés.

¹²⁵ Baldwin–Krugman [2002] 21. o.

¹²⁶ Wilson [1999] 278. o.

F1. ábra ■ Az ország mérete és a normál adókulcsok közötti korreláció, OECD-20.

Forrás: Genschel–Schwarz [2011] 357. o.

A társasági adónál egyértelműen szorosabb az összefüggés az ország mérete és az alkalmazott adószint között. A legfelső jövedelemadó-kulcsnál nincs kimutatható kapcsolat, míg az általános áfakulcsnál egy fordított arányú összefüggés látszik. Nem annyira erős, mint a társasági adónál, de az áfánál úgy tűnik, hogy pont fordítottn a nagyméretű országok alkalmaznak alacsonyabb áfakulcsokat. A fenti összefüggések arra vezethetők vissza, hogy a társasági adóalapok mozgathatók a legkönnyebben, és főleg a kisországok próbálnak alacsony adókulcsokkal operálni. Az áfa és személyi jövedelemadó felső kulcsára vonatkozó adatok azt igazolják, hogy ezek az adóalapok kevésbé mobilak, ezért a kisebb országok is a magasabb adókulcsokat határoznak meg.

A legnagyobb OECD-országok – Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország – egyike sem nevezett be eddig egy „ész nélküli” adóversenybe. Haufler–Wooton [1999] tanulmánya a működőtőke-áramlást vizsgálta a méret szempontjából, és arra jutott, hogy a befektetők hajlamosabbak a nagyobb országokat választani a magasabb nyereségadó ellenére.¹²⁷

Ez az összefüggés a kelet-közép-európai régióban is megfigyelhető. Mióta Lengyelország is megteremtette a befektetői környezet minimálisan elvárható szintjét, azóta a régióba érkező befektetések jelentős része automatikusan Lengyelországba mint a régió legnagyobb országába megy.

Az országméret mint tényező egyik fő magyarázata a piac méretére vezethető vissza. Bármennyire is integrált piacról beszélünk az EU-ban, a nyelvi, kulturális különbségek miatt sem működnek azonosan a különböző országok piacai. Az állami szabályozásban is még mindig számtalan eltérő részletszabály van, például az adózásban, pénzügyi szabályozásban, fogyasztóvédelemben. Emiatt önmagában egy nagy piacra való belépésnek az egységköltése alacsonyabb, mint ugyanannyi fogyasztót elérni tíz különböző országban.

Csak egy apró és triviális példa: egy japán autó vagy egy amerikai számítógép használati utasításának lefordítása nagyjából ugyanannyiba kerülhet németre vagy észtre, pedig a két piac mérete között óriási a különbség. Az egy fogyasztóra jutó fordítási költség pedig csak egy a végeláthatatlan egyéb tényező közül. A piacméret olyan járadékjövendelmet generál a nagy országokban, ami miatt még a magasabb adók mellett is megéri befektetni.

A mérethatás egy további szempontja, hogy bizonyos cégméret felett a nemzetközi adóelkerülő megoldások alkalmazása nem feltétlenül népszerű. Természetesen bőven vannak közismert kivételek, de nagyon sok

¹²⁷ Haufler–Wooton [1999] 137–138. o.

multinacionális cégnél az üzlet jellege miatt nehezen kerülhető el az adófizetés. Sok olyan tevékenység van, például kiskereskedelem, telekommunikáció, energia, lakossági bankszolgáltatás, biztosítás, ahol ez nehezen megy. Ezek az ágazatok elsősorban a helyi piacról szerzik a bevételeiket, és számos módon kötődnek a helyi közösségekhez, működésük is erősen szabályozott. Már az üzlet beindítása is hosszú és bonyolult engedélyezési eljárások után lehetséges. Ráadásul a profit keletkezése is átláthatóan a helyi piachoz kötődik. Mindezen tényezők tükrében bátor lépés lenne mindenféle homályos jogdíjstruktúrákra hivatkozva az állam elé állni, hogy „bocsánat, de mi inkább a Seychelle-szigeteken vagy a Bermudákon szeretnénk adót fizetni”. Az „arcátlanságnak” biztosan van egy olyan határa, amit még a legtoleránsabb kormányzatok sem fogadnának el. A nagyméretű országokban ezért eleve van egy olyan vállalkozói tömeg, amely szükségszerűen megfizeti a szokásos mértékű adót. A nagyméretű országokban azok a cégek, amelyek adómenekítésétől tartani kell, vagy az az adótömeg, amit az adóversennyel meg lehet szerezni elenyésző részt képviselnek a gazdaság egészéhez képest. A kisebb országoknál akár néhány nagy multinacionális cég adóalapjának megszerzése is komoly bevételt hozhat, főleg, ha ezt speciális struktúrák alkalmazásával érik el, és a gazdaság többi részének adóterhelését nem is kell csökkenteni.

Egy másik egyszerű példa a személyautók üzemanyagának adóztatása. Például Luxemburgban, amelynek bármely pontjáról 15-20 perc alatt el lehet érni a határon túli első benzinkutat, biztosan ki lehetne olyan magas üzemanyag adót vetni, hogy inkább mindenki külföldön tankoljon. Ebben a példában akár a teljes adóbevétel eltűnése is bekövetkezhet. Ugyanakkor Németországban a határ közeli húsz-harminc kilométeres körzeten túl már olyan idő- és üzemanyagköltséggel járna a külföldön történő tankolás, hogy erre egészen extrém adószinteket leszámítva reálisan nem kell számítani. Ebből következően a belföldi üzemanyag-forgalom döntő többsége olyan

területeken zajlik, ahol az esetleges holland, luxemburgi, dán, osztrák, cseh, svájci adóverseny már nem befolyásolja a tankolási szokásokat. Természetesen a határmenti területek külföldi tankolása veszteséget okozna a német költségvetésnek, de ennek mérete még mindig kisebb annál, mint amit az üzemanyag általános adószintjének csökkentése jelentene. A berlini pénzügyminisztériumban valószínűleg egy külön osztály foglalkozik ennek az optimalizációs problémának az elemzésével.

F3. Mi a jövője az adóversenynek?

A 2000-es években a versenyképesség javításának csodafegyvere volt az adócsökkentés. László és szerzőtársai [2008], László [2008a], Cséfalvai–Matolcsy [2009] csak néhányat tartalmaz a magyar javaslatok közül, de nemzetközileg valószínűleg százával lehetne hasonló példákat hozni. A nemzetközi szinten működő nagy adótanácsadó cégek is elősegítik az adóverseny élesedését. Transzparens összehasonlításokkal, adótervezéssel és gyakran lobbizással is ösztönzik az egyes országokat, hogy kedvezőbb adózási feltételeket teremtsenek a működőtőke, a profit és egyéb jövedelmek (kamat, jogdíj, osztalék) beáramlásának.

De egyes országok már-már mitikus csodaszernek tekintették az adócsökkentést. Ennek extrém példája Grúzia, ahol például csak népszavazással lehet adót emelni.¹²⁸ Ezzel is a befektetők hosszú távú bizalmát igyekeztek megszerezni, mivel nehéz annál nagyobb garanciát adni az adóemelés ellen, mint a népszavazáson történő elfogadás kötelezettségét. Adóügyekben ritkán szoktak népszavazni, de nyugodtan kijelenthető, hogy az adóemelésnek elég csekély az esélye egy népszavazáson.

Az adóverseny kiküszöböléséhez elengedhetetlen lenne a nemzetközi adóharmonizáció.¹²⁹ A nemzetközi szervezetek már évtizedekkel korábban felvetették az EU-ban az adóharmonizáció szükségességét.¹³⁰ Az IMF stáb egy másik tanulmánya pedig a közelmúltban állt elő globális szintű harmonizációs javaslatokkal.¹³¹ A német, francia, spanyol, olasz nyomás ellenére az EU-n belül az adózás egyike maradt azon területeknek, ahol minden tagország szavazatára szükség van a jelenlegi szabályok megváltoztatásához. Akár a

¹²⁸ Gvaramadze [2011] 8. o.

¹²⁹ Devereux [2008] 23. o.

¹³⁰ Kopits [1992] 3. o.

¹³¹ Cottarelli [2010] 4–5. o.

legkisebb ország is tud vétózni. Nem véletlen, hogy az EU megtakarítási irányelve több mint 15 évig készült, de a társasági adóalap harmonizációjának gondolata is már több mint tízéves. A válság miatt, úgy tűnik, hogy több ország is elveszítette a türelmét, és Németország vezetésével szűkebb körben ugyan, de elindítanak egy szorosabb együttműködést az adószabályozásban. Ezzel tudomásul veszik, hogy például az írek soha, de legalábbis belátható időn belül nem fogják az EU javára feladni az adózási szuverenitásukat.

A korábbiakban bemutattam, hogy méret vagy az agglomerációs hatás komolyan befolyásolja a nemzetközi adózási folyamatokat. Ámbár vannak olyan kulturális, intézményi jellemzők, amelyek szintén meghatározzák, hogy egyes országok mennyire vesznek részt az adóversenyben.¹³²

Könnyen belátható, hogy ahol nagyon erős az adótudatosság, az adómorál vagy a költségvetési kiadások magas szinten stabilizálódtak, ott valószínűleg nem olyan könnyű megértetni a szavazókkal az adóverseny eszméjét. A fenti jellemzők szinte mindegyik skandináv jóléti államra igazak, és biztosan nem véletlen, hogy a nemzetközi adótervezésben nem ezek az országok a leginkább együttműködők.

Az adóverseny jövőjét illetően ma kevésbé egyértelmű a folyamatok iránya. Genschel–Schwarz [2011] szerint a társasági és tőkejövedelem-adók mértékét már nehéz tovább csökkenteni.¹³³ Az OECD-országok jó részében 30 százalék alatt van a társasági adó mértéke.

Várhatóan tovább erősödik a nemzetközi kooperáció iránti igény. Furcsa módon ennek első komoly lépéseit nem az adókiesés miatti félelem, hanem a 2001-es terrortámadásra adott amerikai válaszok alapozták meg. Ennek keretében kényszerítették ki azokat a pénzmosás elleni szabályokat, amelyekre most az adóelkerülés elleni lépések is alapozhatók. A nagyobb transzparencia,

¹³² Genschel–Schwarz [2011] 341. o.

¹³³ Genschel–Schwarz [2011] 364. o

az adóparadicsomokra is ráerőltetett információcseréről szóló egyezmények mellett egyre körülményesebb nagyobb összegeket elrejtteni a világban. A már korábban említett OECD [2015] BEPS-kezdeményezés azért tűnik most esélyesebbnek, mert talán azok az országok is komolyan veszik, elsősorban az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, amelyek korábban népszerű helyszínei voltak a nemzetközi adóoptimalizálásnak.¹³⁴

Emellett a költségvetési fegyelmet szem előtt tartó nemzetközi szervezetek (OECD, IMF és EU) is egyértelműen a nemzetközi adószabályok harmonizációjára törekednek. Bármely ország, amely ezen szervezetek segítségére szorul, számíthat rá, hogy a segítség feltételei között előkelő helyen lesznek az adóharmonizációs követelések.

¹³⁴ OECD [2013a], [2013b].

F4. Az adócsalás mint optimalizációs probléma

Allingham–Sandmo [1972] fogalmazta meg azt a kiinduló modellt, amelyet az irodalom mai napig kályhaként használ. Ez a modell azt vizsgálja, hogy adott jövedelem mellett bevalljuk-e az adót, figyelembe véve a lebukás veszélyét és a potenciális büntetés nagyságát. A „hideg” közgazdasági optimalizálás alapján, ha az adócsalással megnyerhető összeg nagyobb, mint a lebukás kockázatával súlyozott büntetés nagysága, akkor „elvileg” megéri az adócsalás. Slemrod–Yitzhaki [2002] megfogalmazásában: mennyit kockáztassunk a szerencsejátékban? (*How much to gamble?*)¹³⁵

A szerzőpáros továbbfejlesztette a modellt: az adó összege helyett a be nem vallott jövedelem nagyságát állította középpontba.¹³⁶ Eszerint, ha a be nem vallott jövedelem nagyságára koncentrál az adóellenőrzés, akkor az adószint nem befolyásolja az adócsalási hajlandóságot. Az adózók által „méltányosnak” tartottnál magasabb, illetve alacsonyabb adó is vonzó lehet adócsalási szempontból. A magas adóknál nagy a potenciális nyereség mértéke. Az alacsony adónál a kevésbé súlyos büntetés lehet „vonzó” az adócsalók számára.

Az Egyesült Államok adórendszere – valószínűleg nem függetlenül az adóelmélet Yitzhaki által kialakított megközelítésétől – kiemelten foglalkozik a bevallás kérdésével. Ezért az adóbevallás elmaradása még akkor is, ha egyébként egyáltalán nem járna vagy csak minimális adókötelezettséggel, nagyon súlyos szankciókat von maga után.

A fenti modellek expliciten nem tartalmazzák, de van egy további költségelem, amelynek meghatározó szerepe van az adózók viselkedésében. Az adóellenőrzés, de különösen a jogvitákkal járó pereskedés komoly

¹³⁵ Slemrod–Yitzhaki [2002] 1430. o.

¹³⁶ Uo.

kiadásokkal jár. Egyrészt leköti az adózó erőforrásait, és ezen túl további költségeket jelenthet az ügyvédek, tanácsadók alkalmazása. A legfontosabb talán az, hogy elvonja az adózó vállalat figyelmének jelentős részét a normál napi tevékenységtől. Egy több éven át tartó adóvita a legsúlyosabb „költségtényezője” a vezetés figyelmének lekötése, a stratégiai és operatív tevékenység elhanyagolása. Ha a vállalatnak a létét veszélyezteti az adóhivatallal kialakult vita, akkor a vezetés biztosan erre a kérdésre allokál minden létező erőforrást. Ezeknek a költségeknek a jelentőségét nem szabad alábecsülni. Az adóhivatallal senki nem szeret vitába keveredni, mert végeláthatatlan hadakozás lehet a vége, amelynek költségei akár nagyobbak is lehetnek, mint a vitatott adó összege.

További megfoghatatlan költséget jelent az időtényező és az a bizonytalanság, ami az adóvitákat jellemzi.¹³⁷ A mai modern, bonyolult világban az adótörvények nem képesek egyértelmű szabályokkal lekövetni az adózással kapcsolatos kérdéseket. Az adózók valószínűleg „elfogult” véleménye szerint a jogalkotók hajlamosak a szükségesnél is átláthatatlanabb adószabályokat alkotni. A mai környezetben rengeteg olyan komplikált, az adózás szempontjából releváns gazdasági esemény van, aminek önmagában sem egyszerű a követése. Egy összetett derivatív tranzakció, egy határokon átnyúló kereskedelmi ügylet vagy egy több országban dolgozó és ezekben lakhellyel, vagyonnal, jövedelemmel rendelkező magánszemély esetében már az alapügyletek gazdasági értelmezése sem egyszerű, nemhogy ennek az adózási szabályozása. Gyakran pedig számos ország adótörvényét és nemzetközi egyezmények sorát kellene együttesen értelmezni.

Nem meglepő ezért, hogy az évekig elhúzódó adóviták kimenetele nagyon bizonytalan, és ennek a kockázatnak a kezelése komoly fejtörést okoz az érintetteknek. Az adózási szakmában ugyan kockázatcsökkentési technikák

¹³⁷ Slemrod–Yitzhaki [2002] 1434. o.

tömege ismert, de teljes bizonyosságot ezek sem feltétlenül biztosítanak az adószabályok nemzetközi dzsungelében.

F5. Miért van mégis olyan sok adóbevétel?

Az Allingham–Sandmo [1972] modelljének egyik kidolgozója veti fel egy későbbi cikkében, hogy a hideg közgazdasági logika alapján sokkal több adócsalónak és adócsalásnak kellene lennie.¹³⁸ Az elsősorban az Egyesült Államok adórendszerét vizsgáló kutató szerint az adóellenőrzések gyakorisága és a büntetés mértéke alapján meglepő, hogy mégis olyan sok adó befolyik a költségvetésbe. Nyilvánvaló, hogy más tényezők is befolyásolják az adófizetést.

- Sandmo [2005] feltételezi, hogy például az adócsaláshoz köthető lelkiismeret-furdalásnak is szerepe van a vártnál nagyobb adófizetési hajlandóságban.¹³⁹
- Heard [2005] szerint kimutatható, hogy az adózók szívesebben fizetnek adót, ha tudják, hogy milyen célra használják fel az adójukat. A megcímkézés gyakorlata egyes kisadóknál viszonylag könnyen megvalósítható, de a költségvetési döntéshozatal hatékonyságának megőrzése érdekében óvatosan kell bánni ezzel a megoldással.¹⁴⁰
- Több-kevesebb mértékben, de szinte minden társadalomban megjelenik az adócsaláshoz köthető stigmatizálás jelensége. Még az adócsalással szemben legtoleránsabb társadalmakban is a „legnagyobb” adócsalók a közmegvetés tárgyai lesznek. „Adócsalóvá” válni nemcsak a jogi és anyagi szankciók miatt kellemetlen, de társadalmi státus is jelentősen leromlik. A szomszédok „köszönési hajlandósága” is biztosan csökken a lebukott adócsaló szomszédal szemben.

¹³⁸ Sandmo [2005] 649. o.

¹³⁹ Sandmo [2005] 656. o.

¹⁴⁰ Heard [2005] 30. o.

– További tényezőket is felvetnek más szerzők. Alm és szerzőtársai [1992b] szerint az adózók túlbecsülik az adóellenőrzések gyakoriságát és emiatt a lebukás kockázatát.¹⁴¹ Ezt a jelenséget mutatja, hogy az adóhivatalok sokkal szívesebben hivalkodnak azzal, hogy milyen sikeresen küzdenek az adócsalók ellen, és nem szívesen publikálják, hogy hány évtizedenként jutnak el a kisvállalkozásokhoz vagy egy átlagos magánszemélyhez. Fenn kell tartaniuk az elrettentés látszatát.

– Alm és szerzőtársai [1992] szerint az adózók értékelik a közjavakat, és tudják, hogy az államnak ezek biztosításához szüksége van az adóbevételekre, emiatt a vártnál több adót hajlandók megfizetni.¹⁴² Ehhez azért olyan állam kell, ahol nem hiszik az adófizetők, hogy a politikusok kivétel nélkül korruptak.

– Az adószakértők szerepét általában nagyon negatívan ítélik meg. Erre még később visszatérek, de több mint tíz éve gyakorló adótanácsadóként, nyugodtan kijelenthetem, hogy az adószakértők munkájának gyakran még nagyobb adófizetés is lehet a következménye. Például, ha az adózó átvilágíttatja adóügyeit azért, hogy az adóhivatal látogatása előtt olcsóbban tudja korrigálni esetleges hibáit. Az adószakértők pedig „mindig” találnak hibákat, amit a kockázatkerülő adózók igyekeznek az elmaradt adó befizetésével kijavítani, miközben az adóhivatal nem biztos, hogy észrevette volna az adott hibát. Emellett a vállalkozók gyakran minősítetik az adótanácsadókkal konkrét ügyleteiket, tranzakcióikat, ahol a törvények és az aktuális adóhivatali gyakorlat alapján kapnak tanácsot. A szakszerűbb jogszabály-értelmezés pedig több adóbevételt is jelenthet a költségvetésnek.

– Feld–Frey [2000], [2007a], [2007b]) svájci kutatásai alapján egyfajta pszichológiai szerződés jöhet létre az adózók és az állam között. Ha az

¹⁴¹ Alm és szerzőtársai [2011] 36. o.

¹⁴² Alm és szerzőtársai [1992b] 36. o.

adóellenőrök korrektül járnak el az adózókkal, akkor ez növeli az adófizetési hajlandóságot.¹⁴³ De ez az összefüggés visszafele is igaz lehet.

– Valószínűleg mindannyian éreztük már úgy, hogy méltatlanul bánt velünk az állam, és első dühünkben a következő kijelentés hagyta el a szánkat. „Na jó, ha Ti így bántok velem, akkor ezentúl én sem fogok többé” A kipontozott helyre pedig nyugodtan behelyettesíthetjük, hogy „adót fizetni”. Nekem volt alkalmam ezt hallani olyan ügyféltől, akivel méltánytalanul bánt az adóhivatal.

– Andreoni és szerzőtársai [1998] és Wintrobe [2001] szerint is az adózók akkor hajlamosabbak adót fizetni, ha magát az adótörvényeket korrektnek tartják.¹⁴⁴ Valószínűleg létezik olyan adószint, amelyet az adózók elfogadhatónak tartanak, és automatikusan hajlandóak megfizetni. Tapasztalataim szerint ez „korrekt” mérték a jövedelemadóknál valahol 15–20 százalék körül mozoghat. A méltányos adószint és a hatékony állami szolgáltatások elismerése nyomán elhalványul a fiskális illúzió, és visszaszorul az adócsalás, adóelkerülés. Pedig, ahogyan azt Forte–Peacock [1993] megfogalmazza „ha a fiskális illúzió egyáltalán létezik, valószínűbbnek tűnik, hogy inkább a fizetett adó és a cserébe remélt haszon közötti érzékelésre vonatkozik.”¹⁴⁵

– A politikai intézmények fejlettsége, korrektsége is befolyásolja az adócsalás szintjét. Frey–Torgler [2012] szerint ez a tényező is növeli az adófizetési hajlandóságot.¹⁴⁶ Nem véletlen, hogy Nyugat-Európában messze jobb az adómorál, mint Kelet-Európában.

– A vártnál nagyobb adóbevételnek van még egy jelentős oka, amivel nem szoktak számolni. A gazdasági-társadalmi szereplők racionális

¹⁴³ Feld–Frey [2000] 12–13. o. [2007b] 10. o.

¹⁴⁴ Andreoni és szerzőtársai [1998] 818. o. ,Wintrobe [2011] 14. o.

¹⁴⁵ Forte–Peacock [1981] 118. o.

¹⁴⁶ Frey–Togler [2012] 24. o.

várakozásai az adózásban is megjelennek. Az egyes adózók szintjén kialakul egy szokásosan elvárható adó, és nagyjából tudható, hogy egy sikeres kisvállalkozó, orvos, ügyvéd vagy éppen köztisztviselő mennyi adót szokott fizetni. Ettől jelentősen elmaradó adófizetés esetén az adózók joggal számíthatnak rá, hogy könnyebben az adóhatóság célkeresztjébe kerülhetnek. Az adóellenőrzésre való kiválasztásnál az első szempont, hogy azokat kell megnézni, akik az „elvártnál” kevesebb adót fizettek be.

Az adóellenőrzéssel járó hercehurca és az adóhivatal nagyobb esélyű köztöködésének elkerülése sokat megér az adózók többségének. A „béke” érdekében inkább befizetik a szerintük elvárt adót.

– Az igazán racionális adózók talán még azt is figyelembe vennék, hogy ha az adózók többsége nem fizetné be az adót, akkor az állam kénytelen lenne nagyságrendekkel több erőforrást szánni az adóellenőrzésre. A több adóellenőr biztosan több hiányosságot tárna fel. Több adóellenőr több adóügy. Az egyes adózó számára az általa megtakarított adó tiszta és azonnali nyereség, míg a szigorúbb adóellenőrzés hatása csak később és nem feltétlenül nála jelentkezik, de azért talán ez a gondolatmenet is megfogalmazódik egyes adózók fejében.

F6. Néhány további magyarázat az adócsalásra

Az előzőkben bemutatott érvek ellenére sem gondolhatjuk, hogy az adócsalás ne lenne széles körben elterjedt a világban. Mértékében és gyakoriságában jelentős különbségek vannak, de az adócsalás elleni küzdelmet még sehol nem vették le a napirendről.

– Feld–Frey [2000], [2007a], [2007b]) fent idézett pozitív példái értelemszerűen fordítva is működik. Többen is felvetették (Bordignon [1993],¹⁴⁷ Heard [2005]¹⁴⁸ Wintrobe [2001] nyomán), hogy az állam kifogásolható magatartásának komoly szerepe lehet az adócsalások nagy számában. Ha az állam folyamatosan zaklatja az adózókat, saját maga sem tartja be az általa hozott szabályokat, akkor biztosan mindent megtesznek az adózók, hogy kikerüljenek az adóhatóságok látóköréből.

Edwards–Mitchell [2008] szerint az adóverseny és adótítok támogatói fontos érvet fogalmazznak meg. Szerintük a teljesen transzparens információs rendszerben az állam indokolatlanul zaklathatná politikai ellenfeleit, és a magyar adótörténetből ismert fiskális perekhez hasonlóan méltánytalanul kifoszthatná az általa kipécézett adózókat.¹⁴⁹ Nem vitás, hogy a világ különböző pontjain még jócskán találhatunk olyan diktatórikus rezsimeket, amelyekkel szemben indokolt lehetne az adótítok. De az adótítok jótékony homályát valószínűleg sokkal gyakrabban használják ki azok a politikusok, akik nem szeretnék, ha a korrupcióval szerzett adózatlan vagyonaiknak nyomára bukkannának. Kit is szeretnénk, kit is tudunk megvédeni az adótítok segítségével?

¹⁴⁷ Bordignon [1993] 345–346. o.

¹⁴⁸ Heard [2005] 21. o.

¹⁴⁹ Edwards–Mitchell [2008] 177. o.

A transzparencia kérdésében egyértelmű trend látszik a világban. A legfejlettebb országok rákényszerítik még az adóparadicsomokra is az adózási információk transzparenciáját.

A legutóbbi fejlemény, aminek várható bekövetkezésére Siklósiné [2013] is utalt 2013-ban, hogy 47 ország, az úgynevezett G20 országokat is beszámítva aláírt egy egyezményt, amelynek hatására automatikussá válik az adatcsere az aláíró országok között adózási ügyekben.¹⁵⁰ Az Egyesült Államok által kikényszerített FATCA súlyos szankciókkal fenyegeti a világ gyakorlatilag szinte minden komoly pénzügyi szervezetét, hogy adják ki a náluk lévő amerikai adózók adatait. Úgy tűnik, ez elindította az áttörést a nemzetközi adatcsere ügyében. A jelenlegi megállapodásnak olyan prominens aláírói is vannak, mint Svájc, Luxemburg, Szingapúr és a brit Csatorna-szigetek. Habár még sok közismert adóparadicsom kimaradt a jelenlegi megállapodásból, a trend egyértelműen látszik. Egyre nehezebb lesz a világban az adócsalóknak külföldön elbújniuk.

– Egy másik fontos tényező az adócsalás elterjedésében a gazdasági környezet hatása. A feketegazdaságban működők definíciószerűen nem adóznak, ennek megfelelően a költségeik sem tartalmazzák az adót. Az adócsalás ürügyén talán paradox megemlíteni, de a feketegazdaság által nyújtott szolgáltatások ára biztosan alacsonyabb az elcsalt adónak köszönhetően. A következő párbeszédet valószínűleg nincs ember, aki még nem hallotta Magyarországon. „Kér áfás számlát? Ha igen, akkor drágább lesz!” A válasz pedig nagyon gyakran az olcsóbb, áfa nélküli megoldást kéri. Így válik az átlagember is másodpercek alatt adócsalóvá.

Ebből a helyzetből egyenes út vezet tovább különböző ágazatokra, szektorokra jellemző adócsalási gyakorlatok kialakulásához. Ha az adócsalás általánossá válik, akkor már a piacra lépésnek és a piacon

¹⁵⁰ Economist [2014b].

maradásnak is megkerülhetetlen feltétele az adócsalás. Például a magyar 27 százalékos áfa mint potenciális költségtényező elcsalása behozhatatlan versenyelőnyt jelent az adócsalók számára. Egy magyar kutatás tanulságai között található a következő kijelentés. „Vállalati interjúalanyaink is arról számolnak be, hogy minden szabályt betartva 15–20 százalékkal magasabb áron tudják vagy tudnák fedezni költségeiket.”¹⁵¹

„Ha nem csalsz adót, akkor reménytelen, hogy ne szorulj ki a piacról.” Erkölcseleg természetesen bonyolultabb a fenti kérdés, de a hétköznapi szintjén ennyire egyszerű lehet a fenti dilemma. Ha a társadalom megbocsátó, és a hatóságok sem tudnak-akarnak komolyan szembeszállni az adócsalással, akkor az adócsalás válik társadalmi normává. Márpedig ha általánosan tolerált az adócsalás jelensége, akkor nehezebb is visszaszorítani.

– Heard [2005] is felveti a fenti összefüggések alapján, hogy önmagában a társadalmi elfogadottság, a balekhatásnak nevezett jelenség is növeli az adócsalási hajlandóságot.¹⁵² Ha az adózók azt látják, hogy üzletfeleik, versenytársaik, szomszédaik gond nélkül csalják az adót, akkor a példa könnyen ragadós lesz, és többen válnak adócsalóvá. A mások példája a balek-hatáson túl az adóellenőrzés kockázatának esélyét is átértékeli. Elvégre, ha sokan csalhatnak következmények nélkül adót, akkor biztosan kicsi a lebukás veszélye. Önmagában a tömeghez tartozás is növeli a biztonságérzetet. Joggal gondolhatja a tömeges adócsalás egy-egy szereplője, hogy százezreket, milliókat biztosan nem tud az állam elkapni és megbüntetni. A társadalom nagy csoportjait fizikailag, de valószínűleg politikailag is képtelenség adócsalás miatt megbüntetni. Ennek már csak technikailag is korlátot szab az igazságszolgáltatás kapacitása.

¹⁵¹ Balás–Vékony [2009] 24. o.

¹⁵² Heard [2005] 21. o.

– Az adótanácsadók korábban említett pozitív szerepe mellett meg kell említeni, hogy Erard [205], Alm [1996], Andreoni és szerzőtársai [1998] szerint az adótanácsadók alkalmazása csökkentheti a bevallási hajlandóságot.¹⁵³ Emellett még igyekeznek az ügyfelek javára mérsékelni a befizetendő adót. Az aszimmetrikus kockázat miatt a „felelőtlen” tanácsadók hajlamosak lehetnek ügyfeleik nevében olyan kockázatot vállalni, amelynek esetleges negatív következményei jóval később és csak részben terhelik őket. A tanácsadó egyébként is szereti megszolgálni a díját, és ennek a legnyilvánvalóbb módja, ha mérsékelni tudja az ügyfél adóját.

Az adótanácsadók és az adózásért felelős hivatalnokok motivációját illetően egészen kemény megfogalmazásokkal is találkozhatunk.

„Feltételezhetjük, hogy az adószakértők egy bizonyos pontig érdekeltek az adószabályok bonyolultságában és az olyan, szakmájukhoz kapcsolódó külön oktatási és képzési rendszer fenntartásában, amely hatékony korlátot képez a szakmába belépni kívánók előtt. Érdemes megjegyezni, hogy az említett anyagi érdekek kiterjedhetnek az adótörvényeket alkalmazó hivatalnokokra is: nekik ugyanolyan iskolázottságra és képzettségre van szükségük, mint a független szakértőknek, továbbá ugyanazokat a szigorú szakmai szabályokat kell betartaniuk. Valójában az ügynökök (adószakértők) és tárgyalópartnereik, az adóhatóságok érdekeinek összefonódását jól mutatja az »asztal két oldala« közötti mobilitás.”¹⁵⁴

¹⁵³ Erard [1993] 163–164. o., Alm [1996] 124. o., Andreoni [1998] 846. o.

¹⁵⁴ Forte—Peacock [1981] 115. o.

Balás–Vékony [2009] veti fel az életszerűtlen adószabályok betarthatatlanságának problémáját.¹⁵⁵ Morálisan nehezen megítélhető, hogy hol van a határ, de biztosan van az adóterhelésnek és az adóadminisztrációnak olyan szintje, amikor az adózók indokoltan lépnek a „polgári engedetlenség” útjára. Kényes kérdés, hogy mikor minősíthetjük „jogosnak” az adótörvények szabotálását. Ha az adózók nagy része nem hajlandó betartani az adótörvényeket, akkor az adómértékkel, az adminisztrációs követelményekkel, az állam működésével vagy a politikusok példamutatásával lehetnek súlyos problémák.

Pontosan ennek a logikának a mentén dicséri Balás – Vékony az egyszerűsített vállalkozói adót (eva) rendszerét,¹⁵⁶ mert a korábbi időszak betarthatatlan követelményeivel szemben olyan adókulcsok és adminisztrációs terheket szabott meg, amely már életszerű volt a kisvállalkozók számára.¹⁵⁷

– Az elméleti közgazdászok között régóta folyik a vita, hogy az adóamnesztia miként hat az adófizetési hajlandóságra.¹⁵⁸ Alm és szerzőtársai [1992a], [2009] szerint az amnesztia egyértelműen csökkenti a későbbi adóbevételeket, kivéve, ha a kormányzat hitelesen tudja növelni az adóbeszedés szigorát. Morális alapon is gyakran támadják a különböző adóamnesztiamegoldásokat, hiszen ennek segítségével az adócsalók kisebb adóterhek mellett tudják legalizálni adózatlan jövedelmeiket. A minden adót pontosan megfizetőkkel szemben ez a gyakorlat megkérdőjelezhetetlenül méltánytalan, és biztosan nem növeli a becsületes adózók adófizetési hajlandóságát.

¹⁵⁵ Balás–Vékony [2009] 20. o.

¹⁵⁶ Balás–Vékony [2009] 29. o.

¹⁵⁷ Miután jelen írás szerzőjének 2002-ben fontos szerepe volt az egyszerűsített vállalkozói adó (eva) bevezetésében, ezért a fenti megállapítás minősítésében nem feltétlenül tekinthető elfogulatlannak.

¹⁵⁸ Alm és szerzőtársai [1992c] 23. o., Alm és szerzőtársai [2009] 23. o.

A költségvetési bevételek szempontjából különösen veszélyes precedens, ha az adózók már menetrendszerűen számíthatnak az újabb és újabb amnesztiákra. Világos az üzenet: érdemes adót csalni, mert a rövidesen eljövendő újabb amnesztia során megint tisztára mosható az adózatlan jövedelem.

Ha ennyire nyilvánvalóak a hátrányok, akkor miért olyan népszerű mégis az amnesztia? Két lényeges szempontot lehet magyarázatul felhozni. Az első az egyszeri nagy összegű bevétel reménye. E tekintetben elég vegyesek a nemzetközi és a hazai tapasztalatok is. Egy biztos, hogy olyan országról még nem hallottunk, amelynek költségvetését tartósan az adóamnesztiás bevételek hozták volna egyenesbe. A másik tényezőt pedig a lobbisták, az érintett adócsalók környékén kell keresni. Az amnesztia elfogadása érdekében a potenciális érintettek részéről is megfigyelhető nyomásgyakorlás a politikai döntéshozókra. Jelen írás szerzőjét is megpróbálták komoly vagyonnal rendelkező magánszemélyek 2002–2003-ban győzködni az amnesztia hasznosságáról. A következő érveket hallottam: „Nekem nincs ugyan adózatlan, illegális pénzem, amit szeretnék kifizéríteni, de tudom, hogy másoknál hatalmas vagyonok lehetnek érintettek, és milyen jól jönne az a többletbevétel a költségvetésnek. Én csak jót akarok nektek.” A hatalmas extrabevétel pedig mindig zene a költségvetésért felelős politikusok füleinek.

A járadékvadászattal kapcsolatos kutatásoknak kiváló terepe lehetne az adóamnesztiák elfogadásának elemzése, de valószínűleg az érintettek kevés információt adnának a valós döntéshozatali folyamatról. Forte–Peacock [1981] is utalt rá, hogy az adózás a járadékvadászat vonzó terepe lehet.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Forte–Peacock [1981] 105. o.

Az adózásról szóló, magyar nyelven elérhető egyik legjobb tanulmány következtetése pontosan írja le az adócsalási hajlandóság kérdését.

„A kísérleti közgazdaságtan eredményei szerint a racionális egyén viselkedését a pénzügyi ösztönzők mellett viselkedési szabályok és elvek is befolyásolják, mint például a méltányosság, a feltételes együttműködés, a reciprocitás. Így az adóteher igazságos eloszlása, a mások adózási magatartásáról szerzett információk, a kormányzati politika minősége és az adóhivatal ügyfélbarát működése is befolyásolja az adófizetési hajlandóságot.”¹⁶⁰

Bakos és szerzőtársai [2008] jelzi továbbá, hogy ma már az optimális adózással foglalkozó elméletek is figyelembe veszik az adóelkerülés jelenségét.¹⁶¹

¹⁶⁰ Bakos és szerzőtársai [2008] 52. o.

¹⁶¹ Bakos és szerzőtársai [2008] 6. o.

F7. Mennyi adó tűnik el?

Az elméleti elemzések után kézenfekvő a kérdés, hogy mennyi adót veszít el a költségvetés az adócsalás miatt. Az elméletileg megfizetendő adó és a ténylegesen befolyt adó különbözetét hívjuk adórésnek. Becslések sora született már, de pontosan a probléma jellege miatt nehéz megbízható adatokhoz jutni.¹⁶² Magyarországon például Elek és szerzőtársai [2009] a bérekhez kapcsolódó adóelkerülés nagyságát próbálta megbecsülni. Az Állami Számvevőszék 2009-es vizsgálata is foglalkozott az adóréssel és megállapította, „az adórés kialakulását alapvetően két fő tényező befolyásolja: „az adóztató rendszer eredményessége és az adózási fegyelem”.¹⁶³ Az APEH 2009-ben indított egy kutatást az adórés számítására, amelynek első elemzése 2010-ben jelent meg. Alapvető módszertani kérdések felvetésére és néhány nemzetközi példa bemutatására szorítkozott az első tanulmány. Tudomásom szerint 2010 után elhalt ez a projekt.

Krekó–P. Kiss [2007] makrogazdasági összefüggések alapján próbálta megbecsülni az adóelkerülés mértékét.¹⁶⁴ A közvélekedéssel összhangban elemzésükben arra jutottak, hogy Magyarországon jelentős mértékű az adóelkerülés nagysága. Lackó [2006] is, amely 2000–2004 közötti adatokat elemzett, arra jutott, hogy a GDP-hez képest a magyar adóelkerülés nagysága a vizsgált 27 OECD-országban a legnagyobb volt.¹⁶⁵ A pontos nagyságrendet még becsülni sem lehet.

¹⁶² Slemrod–Yitzhaki [2002] 143. o., Clausing [2006] 720–722. o., Slemrod [2007] 27. o.

¹⁶³ ÁSZ [2009] 15. o.

¹⁶⁴ Krekó–P. Kiss [2007] 46. o.

¹⁶⁵ Lackó 2009. 540. o.

F8. Kik a rosszfiúk?

Az adócsalás elleni küzdelem egyik kiindulópontja, hogy azonosítsuk az adócsalásban érintett társadalmi, üzleti csoportokat. Gondolhatnánk, hogy az adócsalás véletlenszerűen oszlik el a társadalom és a gazdaság különböző szereplői között. Ez azért sem lehet igaz, mert az adócsalásnak elengedhetetlen feltétele, hogy potenciális adócsalónak legyen adóalapja. A jövedelemmel nem rendelkező magánszemélyek vagy a veszteséges vállalkozások eleve kizárhatók az adócsalók lehetséges köréből – feltéve, ha a bevallásuk a valós helyzetet tükrözi.

Az első kérdés, hogy az adócsalásra való hajlandóság függ-e a jövedelem nagyságától. Az empirikus kutatás nehézségeivel már foglalkoztam korábban. A másik gyakran alkalmazott kutatási módszer a laboratóriumi kísérleteken alapul. A mesterséges szituációkon alapuló eredményeket érdemes fenntartásokkal kezelni, de ezekből is levonhatók következtetések. Andreoni és szerzőtársai [1998] fogalmazta meg, hogy „a laboratóriumi kutatások szerint a magas adókulcsok nagyobb adócsalási hajlandósággal járnak.”¹⁶⁶

Ha a fenti összefüggés igaz, akkor eljutottunk az átlagemberek meggyőződéséhez, amit minden lehetséges alkalommal megerősít a média, ahol tág teret kapnak a híres emberek adócsalási ügyei, legyen szó vállalkozóról, politikusról, rock zenészről vagy éppen futballsztráról. Az elmúlt években a már most legendás argentin futballista, Messi adóügyében fontolgatták, hogy még börtönbe is csukhatják, de Cristiano Ronaldo is a spanyol hatóságok célkeresztjébe került. A progresszív adórendszerekben a gazdagoknak kell magasabb adókulcs szerint adót fizetniük, akik a

¹⁶⁶ Andreoni és szerzőtársai [1998] 839. o.

laboratóriumi kísérletnek megfelelően ezért hajlamosabbak adót csalni, hogy elkerüljék az extrémén nagyobb adóterhelést.

A progresszív adórendszerekben a 40-50 százalékos marginális kulcs vagy akár a még egy-két évtizeddel ezelőtti 60-70 százalékos marginális adókulcs már elegendően magas terhet jelent, hogy növekedjen a kísértés az adócsalásra. Slemrod–Yitzhaki [2002] szerint a magas jövedelműek adócsalási hajlandósága növekszik, amennyiben a kockázati érzékenységük csökken.¹⁶⁷ Ez a megállapítás is rámutat arra, hogy a megnyerhető adó mennyisége mellett a kockázati szint a meghatározó az adócsalásra való hajlandóságban.

Hasonlóan a gazdag magánszemélyekre vonatkozó „előítéletekhez”, a multinacionális cégekről is széles körben elterjedt meggyőződés, hogy hajlamosak az adócsalásra. A nagy emblemikus amerikai tech-cégek adóelkerülési ügyei folyamatosan nagy nyilvánosságot kapnak a médiában.¹⁶⁸ Habár ezen esetekben adóelkerülésről lehet beszélni, amire később még visszatérek, a közvéleményben ezek az esetek is erősítik a multikkal szembeni gyanakvást. Leibfritz és szerzőtársai [1997] az OECD-tanulmánya szerint meggyőző bizonyíték van rá, hogy ugyanabban az országban a multinacionális cégek kisebb adóztatható jövedelmet mutatnak ki, mint a belföldi cégek, köszönhetően a transzferárzási és más adótervezési technikáknak.¹⁶⁹ A vállalatok adózási viselkedésének van még egy sajátossága. A döntéshozó menedzsment és az esetleges negatív következmények viselői, a tulajdonosok nem ugyanazok.¹⁷⁰ Ez a kockázati asszimetria is növelheti az adócsalásra, adóelkerülésre való hajlandóságot. A magasabb teljesítmény elérése érdekében levezetett agresszív bónuszrendszerek nagyobb kockázatvállalásra ösztönözhetik a vezetést. Az irreálisan nagy jutalmak csábítása többek között

¹⁶⁷ Slemrod–Yitzhaki [2002] 1431. o.

¹⁶⁸ Drucker [2010a], [2010b], [2010c], Economist [2013b].

¹⁶⁹ Leibfritz és szerzőtársai [1997] 9. o.

¹⁷⁰ Sandmo [2005] 655. o.

az adózási kockázatok alulbecsüléséhez vezethet. Komoly szankciók kilátásba helyezése egy félresikerült adóstruktúra esetében talán segíthet, de az biztos, hogy ha agresszívabb a teljesítményösztönzési rendszer, akkor jobban kell figyelni a hatékony kontrollmechanizmusok működtetésére. Sok országban pontosan ennek az erkölcsi kockázatnak a kivédésére vezették be a büntetőjogi felelősséget a magánszemély adócsalókon kívül a vállalatok felelős vezetőire is.

Egyes megfigyelések szerint léteznek olyan személyiségjegyek, amelyeknél nő vagy csökken az adócsalási készség. Gino–Ariely [2011] által végzett laboratóriumi kutatások alapján a kreatív emberek hajlamosabbak arra, hogy „becsteljenek” legyenek. „Valójában, amikor etikai dilemmákkal kerülnek szembe, akkor azok az emberek jelenthetik a legnagyobb kockázatot, akik kreatívak vagy olyan környezetben dolgoznak, amely a kreatív gondolkodást támogatja.”¹⁷¹ Lehet, hogy a demagógia bűnébe esem, amikor megemlítem, hogy a befektetési bankárok, brókerek világában minden adott a fenti összefüggés teljesülésére. Kreatív a környezet és a résztvevők többsége, nagy pénzek forognak, nagy a tét, rövid idő alatt lehet óriási pénzeket keresni. Biztosan nem véletlen, hogy évszázadok alatt bármilyen szabályokkal is próbált meg az állam gátat szabni a csalásnak, mégis újabb és újabb botrányok kísérik a pénzügyi szektor történetét. Egyéb okok mellett a fenti összefüggés biztosan szerepet játszott abban, hogy a kreatív bróker, bankár egyúttal a gonosz csaló szinonimájává vált. A hollywoodi rendezőket is sokszor megihlette már ez a világ, gondoljunk csak A nagy Gatsbyre, a Tőzsdecápákra vagy A Wall Street farkasára.

Ha a magánszemélyek könnyen újra tudják értelmezni vagy racionalizálni etikátlan lépéseiket, akkor az anyagi előnyök elérése érdekében sokkal valószínűbb, hogy etikátlanul fognak viselkedni, mint amikor nehéz

¹⁷¹ Gino–Ariely [2011] 11. o.

önigazolást találni az erkölcstelenségre.¹⁷² Már pedig magyarázat mindig van. „Mások is ezt csinálják, nincs más lehetőség, ez még belefér stb.”

A politika világában eltöltött rövid kitérőm alatt tapasztaltam, hogy azokban a kérdésekben, amikor egyértelműen a szakmailag rosszabb, de valószínűleg népszerűbb alternatíva kerül kiválasztásra, akkor a döntéshozók egy mély sóhajtással szinte egyszerre mondták: „Ez bizony politikai kérdés!” Számomra egy idő után ez a mondat a résztvevők öngazolásának biztos jelét mutatta, ami után láthatóan a döntéshozókban szemernyi kétely sem maradt, hogy a megfelelő döntést hozták. A mágikus mondat kimondásával megtörtént a feloldozás. Lehetett lelkiismeret-furdalás nélkül rosszul dönteni és nyugodtan aludni.

A politikában – de ezen belül az adózásban ezért is – nem lehet eleget hangsúlyozni a különböző kontrollmechanizmusok, a transzparencia szükségességét.

Egy másik érdekes összefüggés a nemek közötti különbségekre mutat rá. „Minden vonatkozó kutatás alátámasztja, hogy a nők a feketegazdaság összes területén kevésbé érintettek, mint a férfiak. Feltehetőleg ez a kockázatkerülő magatartásra, biztonságra törekvésre, és a családon belüli integrátor szerepre vezethető vissza.”¹⁷³ A nők részvétele lényegesen alacsonyabb a leggazdagabb vállalkozók, vállalatvezetők, politikusok körében, ezért ilyen minőségükben eleve ritkábban követhetnek el adócsalást. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy a fenti foglalkozási csoportokban lévő nőknél is szignifikánsabban alacsonyabb-e az adócsalási hajlandóság, mint férfi társaiknál.

Érdekes összefüggésre mutat rá Balan [2003]: annál nagyobb egy gazdaságban a teljesítmény, minél nagyobb az erkölcsös emberek aránya, különösen, ha

¹⁷² Gino–Ariely [2011] 2. o.

¹⁷³ Bognár [2009] 9. o.

ezek száma a tehetségesek között koncentrálódik.¹⁷⁴ A fenti összefüggések alapján az adócsalás mértékének is valószínűleg jót tenne, ha az erkölcsös, tehetséges emberek száma gyarapodna az üzleti és politikai élet legfelsőbb régióiban.

¹⁷⁴ Balan [2003] 19. o.

F.9. Adócsalás vagy adóelkerülés morális kérdései

„Mi nem azt keressük, amit a Parlament gondolt, hanem a pontos jelentését annak, amit mondtak.” (Lord Reid bíró)¹⁷⁵

A 2000-es években komoly vita bontakozott ki, hogy az adócsaláson túl a jogilag teljesen szabályos adóelkerülés mennyire ítélnél el, szabad-e üldözni. Politikusok egyik kedvenc foglalatossága morális alapokon bírálni cégeket, magánszemélyeket, hogy nem fizetik meg az „elvárt” adót. Az adózók ellenben egy másik szempontból közelítik meg a kérdést. Az egyes adózók csak a törvény által kötelezően megszabott adót szeretnék megfizetni, és érthetően hidegen hagyja őket, hogy a politikusoknak milyen adóbeszedési elvárásaik vannak. A 90-es évek elején a magyar Alkotmánybíróság is kimondta, hogy jogszabály-értelmezési ügyekben kizárólag a törvény szó szerinti értelmezése lehet a jogalkalmazók feladata, és minden egyéb értelmezés, útmutatás, irónyelv alkotmányellenes.

„Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény garanciális szabályainak mellőzésével hozott minisztériumi és egyéb központi állami szervektől származó, jogi iránymutatást tartalmazó leiratok, körlevelek, útmutatók, iránymutatások, állásfoglalások és egyéb informális jogértelmezések kiadása és az ezekkel való iránymutatás gyakorlata alkotmányellenes.”¹⁷⁶

Sandmo [2005] a következőképpen fogalmaz:

¹⁷⁵ Lord Reid bírót idézi Heard [2005] 8. o.

¹⁷⁶ 60/1992. (XI. 17.) AB-határozat

„Tisztán látható, hogy a határvonal aközött, hogy mi tűnik morálisnak vagy immorálisnak, az nem mindig esik egybe azzal, hogy mi legális és illegális.”¹⁷⁷.

A fenti dilemmát egy életszerű példával illusztrálja Heard [2005] : az emberek többsége a házastársi hűtlenséget erkölcstelennek tekinti, de ettől ez még nem illegális.¹⁷⁸

A politika, a közvélemény részéről mind nagyobb nyomás nehezedik a nagyvállalatokra és gazdag magánszemélyekre, hogy még akkor se alkalmazzanak adótervezési technikákat, ha ezek egyébként megfelelnek a törvény előírásainak.

A társadalmi felelősségvállalásnak egyfajta kreatív értelmezésével kell szembenézni. Gondot jelent, hogy a törvény betűjén túl már nehéz stabil kapaszkodót találni. Mi lenne az erkölcsös mértékű adófizetés az Apple, Google, Microsoft számára? 5, 10, 15, 20 vagy 50 százalék? Ki és mikor és hol rögzíti a pontos mértéket, miközben a kérdésre van világos válasz. A mindenkori törvényhozásnak éppen ez a dolga. Nem állítom, hogy a mai bonyolult világban egyszerű feladat az adószabályozás, de a homályos erkölcsi elvárásokkal szemben mégiscsak a világos, egyértelmű szabályozási utat kellene követni. Természetesnek érezzük, hogy a 2, 3, 4 százalékos adószint túl alacsony, de az adóbevallásba csak pontos számokat lehet beírni. Ennek eldöntése pedig nehezen kezelhető, ha a törvény szövegétől eltérően morális alapokon akarjuk az adófizetés összegét meghatározni. A társadalmi felelősségvállalás és az adótörvény szó szerinti értelmezésének ellentmondását veti fel Williams [2007] is, egyúttal feltéve az alapkérdést. Ki költi el jobban a

¹⁷⁷ Sandmo [2005] 646. o.

¹⁷⁸ Heard 2005. 11. o.

pénzt? Az állam vagy a vállalatok? Ha az utóbbira szavazunk, ami könnyen előfordulhat, akkor ezzel tulajdonképpen a költségvetési újraelosztás feladatait is a cégekre lehetne bízni, azaz a társadalom javára cselekszik az a vállalatvezető, aki nem csak adót tervez, hanem lehetőség szerint minden adót elcsal, feltéve, hogy az elcsalt adót a társadalmi felelősségvállalás keretében visszaadja a társadalomnak.¹⁷⁹ Szép és logikus az előző összefüggés, de nem javasolnám, hogy erre alapozva kezdjen valaki adócsalásba, mert nem hiszem, hogy sok sikerrel érvelhetne az adóhivatallal szemben.

A társadalmi felelősség vállalásról Friedman [1970] még jóval azelőtt világosan rögzítette álláspontját, hogy ez a téma divatba jött volna. Cikkének már a címe is önmagáért beszél. „Az üzleti szféra társadalmi felelőssége az, hogy a profitját növelje.” Érvelésében határozottan kiáll amellett, hogy az állami funkciókat az állami szférában kell ellátni. „A politikai elvek szintjén az adókvetés és ennek elköltése kormányzati funkció.”¹⁸⁰

A világ Friedman óta sokat változott. A legnagyobb cégek manapság a társadalmi felelősségvállalás élharcosai. Külön szervezetek, jelentések jelzik a téma fontosságát. Ma már egy komoly cég PR-tevékenységének meghatározó részét jelenti, hogy társadalmilag felelős színben tűnjön fel. A fogyasztók bizalmának megnyerésében, megtartásában kulcsfontosságú ez a szempont.

Ennek következtében a cégek nagy része tekintettel van az adózási megítélésére. A részvényeseket szinte kizárólag a részvények értéke érdekli, de ennek az összefüggésnek része a cég PR-ja. Márpedig, ha a cég hírnevének romlása miatt visszaesnek az eladások és emiatt csökkennek a részvényárfolyamok, akkor az adótervezéssel megtakarított összegeknél jóval többet veszíthetnek a tulajdonosok.

¹⁷⁹ Williams 2007. 12. o.

¹⁸⁰ Friedman [1970] 2. o.

Ez a dilemma országtól, iparágtól, tulajdonosi szerkezettől és különböző egyéb tényezőtől függően jelenik meg a nagyvállalatok adózási filozófiájában. A Microsoft például híres hatékony adótervezéséről, miközben alapító tulajdonosa a legnagyobb filantrópok közé tartozik.

A Texas Instruments etikai kódexében világos és messze a törvény szövegén túlmutató elveket fogalmazott meg egy-egy ügylet minősítésénél:

„– Legális?

– Megfelel a mi értékeinknek?

– Ha megteszed, akkor rosszul érzed magad?

– Mít éreznél, ha az újságban olvasnád?”¹⁸¹

Ebből a listából is látszik, hogy a végső mércét a nyilvánosság jelenti, ami a PR fontosságát mutatja.

Régről ismert, hogy az adóverseny miatt egész országok állnak az adóelkerülés szolgálatába. Saját belső törvényeikkel igyekeznek elősegíteni extrajövedelem beáramlását, nem törődve azzal, hogy az így elszipkázott jövedelem és adó máshol hiányzik. Gyakran a legjobb üzleti reputációval rendelkező országok az adócsalás, adóelkerülés legfontosabb célpontjai.¹⁸² Az Egyesült Államokban vagy az Egyesült Királyságban a mai napig könnyebb anonim módon céget alapítani és működtetni, mint a sokat kritizált Svájcban vagy a Bahamákon. Christensen [2009] hangsúlyozza, hogy a nemzetközi korrupciós felméréseknél a lista elején szereplő országok egy része (Svájc, Szingapúr, Hongkong, Luxemburg) valójában adóparadicsomként működik,

¹⁸¹ Heard [2005] 17. o.

¹⁸² Economist [2009a], [2009b], [2012a], [2012c], [2013c].

ami megítélése szerint maga az állami szintre emelt korrupció, és gyakran a fejlődő országok kifosztásának terepe.¹⁸³

A fentiekben tárgyalt dilemmákban egyelőre még senki nem mutatta meg az egyértelmű mércét, amihez igazodni lehetne. A friedmani megközelítést lehetne alkalmazni az adóügyekben, de például a környezetvédelmi kérdésekre jellemző externáliáknál a vállalatokat nem szabadna kizárólag a hideg profitszámítások alapján irányítani. Adóügyekben végső mérceként még jó ideig a törvény betűje lesz a meghatározó, de a folyamatok egyértelműek, hogy a politika és média nyomása egyre nagyobb lesz a vállalatokon, magánszemélyeken, hogy felejtsék el az adótervezési technikáikat.

¹⁸³ Christensen [2009] 4. o.

F.10. Adócsalás, adóelkerülés elleni küzdelem

„Az adórendszer akkor optimális, ha a szükséges bevételt a lehető legkisebb társadalmi költséggel biztosítja.”¹⁸⁴

Az adócsalás elleni küzdelem egyidős az adózással. Ennek középpontjában mindig is a megfelelő szankciórendszer kialakítása állt. A modern gazdaságban ugyanakkor előtérbe kerülnek a megelőzés, a felderítés, a kulturális tényezők, az ösztönzés.

Az adócsalási esetek minősítésénél az első és egyik legnehezebben megítélhető kérdés, hogy szándékos csalással, vagy csak véltlen hibázással állunk-e szemben. Az adóhiányt természetesen így is, úgy is meg kell fizetni, de a büntetés nagyságát már a szándékosság mértékétől függően kell megállapítani. A modern, bonyolult adórendszerekben valóban komoly kihívás a pontos, a szabályoknak mindenben megfelelő adófizetés. Kérdés, hogy mennyire lehet objektíven megállapítani a szándékosság mértékét. Utólag már sokan igyekeznek véltlen áldozatnak, „megtévedt bárányoknak” feltüntetni magukat.

SZIGORÍTÁS ■ Az adócsalással szembeni fellépés hatékonyságának javításához a legkézenfekvőbb megoldás a büntetések szigorítása és az adóellenőrzés gyakoriságának növelése. „Fogakat kell adni az adóhivatalnak” – hangzott el Magyarországon már 10-15 évvel ezelőtt. Alm [1996] rögzíti, hogy a büntetések szigorítása és a gyakoribb adóellenőrzések növelik a kockázatot,

¹⁸⁴ Bakos és szerzőtársai [2009] 4. o.

visszaszorítva az adócsalást. Teljes joggal hozzáteszi még, hogy a büntetésnek arányosnak kell lennie az elkövetett „bűnettel”.¹⁸⁵

Az adóhivatalok költségvetési alkujában gyakran elhangzik, hogy ha még egy „kis” extrapénzt kapnának, akkor azt sokszorosan behoznák a hatékonyabb adóbehajtással. A VPOP-t a 2000-es évek elején vezető tábormok 1 forint többlettámogatásra 100 forint bevételt ígért. Ez valószínűleg erős túlzás volt, de nem is lett soha kipróbálva. Andreoni és szerzőtársai [1998] több országra készült becslése alapján 1 dollár többlettámogatásra több mint 6 dollár többletbevétel jutna.¹⁸⁶ Itt is biztosan igaz a közgazdaságtan egyik alaptétele, a csökkenő határhaszon elmélete. Ha már a fél GDP-t az adóbehajtásra költené egy ország, akkor további milliárdok elköltése az adóadminisztrációra már nem hozna többletbevételt.

Az adóhivatalok hozzáállásának is változnia kell. A szó szerinti, formális értelmezés hagyománya helyett megfigyelhető a tartalom elsődlegességének hangsúlyosabbá válása a formával szemben. Az adózási kérdésekben a gazdasági eseményeket a valós tartalmuk szerint kellene megítélni. A magyar adóigazgatásról szóló törvény 1. § (7) bekezdése már régóta tartalmazza ezt a szabályt. A Bankman [2004] által is felvetett irányvonalnak azért megvan az a hátránya, hogy az egyébként is bonyolult adószabályok között tovább nehezíti az eligazodást.¹⁸⁷ A sokat szidott formális megközelítés előnye, hogy könnyebb kibogozni és alkalmazni a szabályokat függetlenül attól, hogy a formalizmus miatt esetleg teljesen értelmetlen viselkedést követel meg az adóalanyoktól és/vagy az adóhatóságoktól.

A szigorítási javaslatokból természetesen nem maradnak ki az adótanácsadók sem. Slemrod [2004] utal rá, hogy meg lehetne tiltani az

¹⁸⁵ Alm [1996] 124. o.

¹⁸⁶ Andreoni és szerzőtársai [1998] 822. o.

¹⁸⁷ Bankman [2004] 928. o.

adótanácsadóknak, hogy valós üzleti ok nélkül, tisztán csak adóelkerülési céllal ajánljanak adómegtakarítási struktúrákat.¹⁸⁸ Felmerült már olyan javaslat is, hogy a cégek pénzügyi beszámolóiban részletesen be kellene mutatni az adótervezési struktúrákat.¹⁸⁹ Az OECD [2015] BEPS elleni tervezetében, úgy tűnik, hogy ez az javaslat is jórészt meg fog valósulni.

További, az adótanácsadók körében „népszerű” ötlet, hogyha egy cég adóstruktúrája elbukik az adóhivatal és a bíróság szűrőjén, akkor a kidolgozásban részt vevő adótanácsadó is osztozzon a büntetésben. Ennek az elképzelésnek a kivitelezését megnehezíti, hogy a legnagyobb multinacionális vállalatok vitatott adója akkora összeg lehet, amely mellett a legnagyobb adótanácsadók bevételei is eltörpülnek. Elegendő lenne egy-egy komoly ügy, hogy bármelyik adótanácsadó lehúzhassa a rolót az óriási büntetés miatt.

A szigorítási hullám egy további területe a közbeszerzés, ahol az adóüggyekbe keveredett vállalkozások elveszíthetik jogukat az államnak való beszállításra. A magyar közbeszerzési szabályok már jó ideje tartalmazznak ilyen kitéletet, de például egy új javaslat szerint az Egyesült Királyság közbeszerzéséből is kizárásra kerülhet az a vállalt, amelyik az adóhivatal által kifogásolt adóstruktúrákat használ.¹⁹⁰

Megszégyenítés ▪ Az adócsalással kapcsolatos vitákkal járó bonyodalom, büntetés önmagában is elég elrettentő, de ezek az eszközök már eddig is rendelkezésre álltak. Ha új módszereket szeretne a kormányzat bevetni, akkor fel kell rúgni korábban megrögzült beidegződéseket. A fejlett világban a kerékbe törés és más hasonló drasztikus módszerek ma már szerencsére nem jöhetnek szóba.

¹⁸⁸ Slemrod [2004] 890. o.

¹⁸⁹ Williams, 2007. 6. o.

¹⁹⁰ KPMG [2013] 6. o.

Felmerülhet a kérdés, hogy az adótitok intézménye mennyiben védi az adózókat, és vajon meg kell-e védenünk az adócsalókat is. Azokkal az adócsalókkal szemben lehet eredményes elrettentő eszköz az adótitok feloldása, akik bármilyen okból kényesek a reputációjukra. Magánszemélyeknél ez lehet a társadalmi megvetéstől való félelem, míg nagy cégeknél az üzleti tevékenységre való negatív visszahatás.

A magyar adórendszerben is nyilvánosságra hozzák a nagy adócsalók nevét, amely lista főként a felszámolás alatt lévő cégek neveit tartalmazza. A magánszemélyeknél pedig a bulvársajtó nagy öröme szinte mindig lehet találni néhány celebet.

A nyilvánosság erejét használják azok a nagy lobbiszervezetek is, amelyek a becsületes adófizetésért kampányolnak. Az Egmont Group 2000-ben például 100 nemzetközi példát gyűjtött össze, igaz anonimizált módon a leggyakoribb pénzmosási és adócsalási formákról (Egmont Group [2000]). A FATF [2009] pedig a futballban elterjedt pénzmosás és adócsalás elemzését publikált. A magyar foci helyzetét ismerve valószínűleg nálunk sem ismeretlen jelenség, hogy egyesek a „sportszeretet” mellett pénzmosási és adócsalási célra használják fel a fociban megszerzett pozícióikat.

A globális adóharmonizáció, információcsere eszközét támogatja az OXFAM vagy a Tax Justice Network mint befolyásos lobbiszervezetek, amelyek gyakran élnek a nyilvánosság eszközével. A transzparencia erejét szívesen használják a nagy nemzetközi szervezetek is. Az adóparadicsomok elleni fellépés egyik leghatásosabb módja az OECD negatív listáján való szereplés. A mai világban már a legelszántabb adóparadicsomok sem engedhetik meg maguknak, hogy egyáltalán ne működjenek együtt a pénzmosás elleni küzdelemben.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS ▪ A nagy nemzetközi szervezetek is egyértelműen támogatják a káros adóverseny és adócsalás megszüntetésére irányuló törekvéseket. Szakmai szempontból talán az OECD a legaktívabb, de az EU is jelentős erőfeszítéseket tesz (csak néhány az elmúlt 15 év dokumentumaiból OECD [1998], [2009], [2011], [2013a], [2013b], EU [1999]).

Az EU helyzetét nehezíti, hogy adózási ügyekben a tagországok korántsem egységesek. Egyes országok, mint Luxemburg, Írország, Ciprus, Málta vagy éppen Magyarország is alkalmaz adóparadicsomi technikákat, és ezek felszámolása komoly adókiesést jelentene költségvetésükben. Az EU-ban a mindenkire kötelező adószabályok elfogadásához minden tagország szavazatára szükség van, ezért bármely tagnak jelentős zsarolási lehetősége van a Bizottság javaslatainak elhárítására. A társasági adóalap harmonizációján is már több mint 10 éve dolgoznak Brüsszelben.

Az OECD elsősorban szakmai szervezet, és önálló, a tagjainak az érdekeivel szemben álló nézeteket is képviselhet. Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy a transzferárzás, a kettős adózásra vonatkozó egyezmények modellje, a pénzmosás elleni küzdelem terén szakmailag ma az OECD irányelvei a legelfogadottabbak.

KULTÚRA ALAKÍTÁSA ▪ Az eddigiekből talán egyértelmű, hogy a közgazdasági összefüggéseken túl is vannak olyan tényezők, amelyek meghatározzák a magánszemélyek és a cégek az adófizetési hajlandóságot. Ezeket hívhatjuk kulturális tényezőknek. Ide sorolható, ha valaki erkölcsileg nem tartja elfogadhatónak az adócsalást vagy az állam hasznossága miatt magától értetődőnek tartja a korrekt adófizetést. Ezeknek a kulturális tényezőknek láthatóan nagy szerepük van abban, hogy mennyire jellemzi az adótudatosság

a társadalom, a gazdaság szereplőit. Ide sorolnám azt az elvet is, hogy egy csoport megbecsült tagjának lenni egyet jelent a pontos adófizetéssel. Az anyagi kockázat mellett a társadalmi közegben történő megszegéssel való félelem is közrejátszhat a pontos adófizetésben.

A magyar társadalom döntő többségének meggyőződése, hogy rendkívül rossz az adómorál. Ennek valószínűleg történelmi okai is vannak, hiszen évszázadokon keresztül az adófizetés egyúttal az elnyomó török, Habsburg, szovjet állam finanszírozását segítette elő. A jó magyar virtus alapján az adóelkerülés egyúttal a gonosz elnyomókkal való szembenállást szimbolizálta. De az Aranybulla utáni évszázadok során a nemesi lét meghatározó eleme volt az adómentesség és az ennek fennmaradásáért folytatott küzdelem. Mások szerint a Kornai János 1980-as A hiány című munkájában részletesen bemutatott hiánygazdaság következményeként kialakult kádári rendszer egyik jellegzetessége az apró szívességek, korrupciók mindennapos hálózata, amelynek hatása a mai napig beégett a magyarok „lelkébe”. „Túl kell élni. Én szerzek Neked pult alól banánt vagy Radeberger sört. A tsz traktorával te megszántod a háztájimat. Ő soron kívül megoperálja a nagymamádat. Holnap lekaszálok a kertedet. Hétfvégén megjavítom az autódat. Kalákában segíték felépíteni a házad.”

Hosszan lehetne folytatni a sort, amikor a szívességek apró hálóján keresztül ügyeskedtünk a hiánygazdaság útvesztőiben. Ezek egy része a '70-es, '80-as években még csak nem is járt semmilyen szabály megszegésével. De ez ma már nincs így. Ezekben a kis ügyekben egy valami biztosan közös. Senkinek még csak eszébe sem jut, hogy adót kellene fizetni.

Ebben a rendszerben normává válik a normaszegés. Külön-külön mindegyik esemény jelentéktelen, a hatóságok által üldözhetetlen. A klasszikus mondás viszont igazán találó. „Sok kicsi sokra megy”. A szabályszegés általánossá válik és ez a megközelítés a '80-as évek végén

kialakult adórendszerben is megmaradt. A hiánygazdaság ugyan megszűnt, de itt maradt nekünk a mindennapos gazdasági események tömege, amelyek adminisztrációja önmagában is komoly teher lenne, a magas adókról, járulékokról nem is beszélve. Mennyivel egyszerűbb számla nélkül, készpénzben, gyorsan lerendezni a piszkos anyagiakat, amikor így még olcsóbb is. Évtizedek óta megszoktuk az apró korrupciókat. Nem okoz lelki gondot az apró adócsalások mindennapi gyakorlata. Pedig a gazdaság működésének összességében jelentős szeletét teszi ki ez a terület. A be nem fizetett adó pedig biztosan meghaladja az ezermilliárd forintos nagyságrendet. Ha a fekete,- szürkegazdaság arányát 20-30 százalék közöttire becsüljük, akkor ez a becslés biztosan nem túlzó.

A fentiekén túl felvethető, hogy az elmúlt évtizedekben olyan adó- és járulékmértéket szabott ki az állam, párosítva ezt eltúlzott adminisztrációs terhekkel, hogy ennek az ezermilliárd forintnak a megfizetését reálisan nem lehet elvárni. De ezt a helyzetet pontosan ismerik az állami szereplők, és tulajdonképpen maga az állam is hallgatólagosan elfogadta a kis adócsalások mindennapos gyakorlatát.

A fenti tényezők fontosságát nem hiszem, hogy külön-külön meg lehetne becsülni, de az biztos, hogy a jelenlegi rossz adómorál kialakulása évtizedek, évszázadok következménye. Valószínűleg ezért csak nagyon szívós munkával lehet rajta változtatni.

Geert Hofstede-t idézi Tóth István György:

„Soha ne higgyünk a politikusoknak, vallási vezetőknek vagy vezető üzletembereknek, amikor az ígérik, hogy megreformálják a nemzeti értékeket. Ezeket adott tényként kell kezelnünk, ugyanúgy, mint egy adott ország földrajzi helyzetét vagy időjárását.”¹⁹¹

¹⁹¹ Tóth [2009] 7. o.

Tóth [2009] egyértelműen mutatja azokat az értékproblémákat, amelyek szerint az adócsalással szembeni toleranciában nemzetközileg is előkelő helyet foglal el Magyarország, miközben „az állampolgári adótudatossággal kapcsolatos kutatások azt mutatják, hogy Magyarországon rendkívül magasak az állam gazdasági és jóléti szerepvállalására vonatkozó elvárások.”¹⁹² A fiskális illúzióknak ez is egy érdekes példája. Nem szeretünk adót fizetni, de szeretnénk maximális mennyiségű ingyenes, jó minőségű szolgáltatást kapni. Nem hiszek a gyors lefolyású kampányok hatásának tartósságában. Habár rövid távon egy társadalom tagjainak kulturális attitűdjét változatlannak kell tekintenünk, de hosszú távon, szívós munkával biztosan lehet javítani a jelenlegi helyzeten.

Bognár [2007] tanulmánya például különféle kommunikációs javaslatokat fogalmaz meg a feketegazdaság visszaszorítására, az adótudatosság javítására.

„Rombolni kell az adóelkerülők önfelmentésére szolgáló meggyőződéseket.

– A nőknél keresztül kell meggyőzni a férfiakat, a család biztonságát középpontba állítva.

– Az adócsalást cikivé kell tenni, egyúttal emlékeztetve arra: súlyos bűncselekmény.

– A középfokú oktatásban nagyobb szerepet kell szánni a felvilágosító-szemléletformáló foglalkozásoknak, képzési moduloknak.

– Hangsúlyozni kell, hogy akkor lehet csökkenteni az adókat, ha a jelenlegi adófizetési morál javul. Az ehhez melletti elkötelezettséget a politikai szférának demonstrálnia kell.

¹⁹² Tóth [2009] 43. o.

- Rövid távon az adminisztratív terhek és a bürokrácia csökkentésére, a rendszer átláthatóságának fokozására tett erőfeszítések bemutatása szükséges.
- Nagyobb hangsúlyt kell fektetni a nyakon csípett, nagy volumenű adócsalást elkövetőkről szóló hírek bejuttatására a nyilvánosságba.
- Érthetőbbé kell tenni az adózás menetét, rendeltetését.
- Emellett arra is nagy hangsúlyt kell fektetni, hogy az állampolgárok legalább sematikus minták szintjén megismerjék, mi történik az adóforintjaikkal.
- Emlékeztetni kell a fogyasztókat a számlakérés elmulasztásából származó kockázatokra, a számla „biztonsági garancia” funkciójára.
- A vállalkozások felé direkt kommunikációs eszközökkel folytatott elrettentő hatású kommunikáció indokolt.”¹⁹³

A fenti javaslatok – amelyekből szinte semmi nem valósult meg az elmúlt években – mutatják, hogy mennyire szerteágazó kommunikációs, oktatási feladatokat kellene elvégezni. Csak hosszú távban szabad gondolkodni. Ha az oktatásban a középiskolánál kell kezdeni, akkor leghamarabb négy-öt év múlva jelennek meg az első „adótudatosabb” diákok a munkaerőpiacon, feltéve, ha a középiskola után azonnal munkába állnak. Négy-öt év múlva az első generáció. Hány évnek kell eltelnie, amikor már annyi generáció állt munkába, hogy érezhető lesz az adótudatosabb viselkedés? Az adómorál javítása nyugodtan kijelenthető, hogy igazi sziszifuszi munka.

Ráadásul az első „fecskék”, akik elkezdenek becsületesen adót fizetni, helyzete egyáltalán nem könnyű. Egy társadalmi normát kell megtörniük, annak minden nehézségével együtt. Egy szűk piaci szegmens a futárszolgálatok adózási gyakorlatának példáján keresztül mutatja be Fazekas

¹⁹³ Bognár [2007] 10–16. o.

[2008] esettanulmánya, hogy mivel jár rálépni a becsületes adózás útjára. A tanulmány azt vizsgálja, hogy mi történt azokkal a futárszolgálatokkal, akik a „fekete” foglalkoztatásról átálltak a magasabb adóterhet jelentő legális foglalkoztatásra. A tanulságok nem feltétlenül biztatóak. A „fehérítők” versenyhátrányba kerültek azokkal szemben, akik továbbra is a feketefoglalkoztatást alkalmazták. Emellett rákényszerültek a szolgáltatási árak emelésére, ami versenyhátrányba hozta tisztességesen adózókat. Ez a történet nem ösztönzött a jó példa követésére még a futárszolgálatok között sem, de kitűnően mutatja meg, hogy még egy kicsi, kevés szereplővel működő piacon is mennyire nehéz a kifehérítés.

Végezetül a magyar pénzügyi rendszer megítéléséről egy érdekes irodalmi adalék a neves írótól, John Le Carrétól, aki „A zebra dala” című könyvében a főhős szájába a következő megjegyzést adta saját munkáját jellemezve.

„Hét évet töltöttem becsületes munkával az üzleti élet terén, amennyiben szolgáltatásaimat – akár pengeélen táncoló telefonkonferenciák, akár pedig semleges európai városokban tartott diszkrét találkozók keretében – az olaj, arany, gyémánt, ásványok és egyéb szükséges és kellemes dolgok árainak finomhangolása körüli tevékenységhez bocsátottam rendelkezésre. Nem is szólván azon manőverekről, amelyek dollármilliók elterelését szolgálták a részvényesek kandi szemei előtt sötét megvesztegetési alapok felé, a világ olyan obskúrus zugaiba, mint Panama, Budapest vagy Szingapúr. S ha valaki arra volna kíváncsi, nem szólongatott-e síri hangon a lelkiismeret, miközben ilyen üzelmekhez nyújtottam segédkezet, csak kérdezze meg nyugodtan. A válasz nyomatékos »Nem!« lesz.”¹⁹⁴

Ezek szerint van még mit javítanunk megítélésünkön a világban.

¹⁹⁴ Le Carré [2008] 1. o.